Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису
УДК 911.3

ЦЕНТРИ ЗРОСТАННЯ ПЕРИФЕРІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ РЕГІОНІВ: КЕЙС БІЛА ЦЕРКВА СТОЛИЧНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

Галузь знань: 10 природничі науки
Спеціальність: 106 географія
Освітня програма: Урбаністика та регіональний розвиток

Кваліфікаційна робота магістра
Студента 2 курсу ОР «Магістр»
Попченко Назарія Ігоровича

Науковий керівник:
Денисенко Олена Олександрівна
Кандидат географічних наук, доцент кафедри
економічної та соціальної географії

Електронний підпис
Попченко Назарій Ігорович
Ідентифікаційний код 3718101490
Підписано у Вчасно

Електронний підпис
Денисенко Олена Олександрівна
Ідентифікаційний код 3069017383
Підписано у Вчасно

Київ – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП **3**

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕРИФЕРІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ЇХ МІСТ 6

1.1. Поняття про центр-периферійні відносини у суспільній географії 6

1.2. Сутність та зміст теорії полюсів зростання та центрів розвитку 10

1.3. Методика дослідження міст та периферійних територій 13

Розділ 2. ПІДХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ **16**

2.1. Поняття і підходи місцевого економічного розвитку 16

2.2. Інструменти та механізми місцевого економічного розвитку у системі міського управління 25

Розділ 3. ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ЩОДО РОЗВИТКУ ЦЕНТРІВ ЗРОСТАННЯ ПЕРИФЕРІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ 32

3.1. Правові засади забезпечення поліцентричності розвитку територій у Німеччині 32

3.2. Приклад землі Бранденбург 47

Розділ 4. БІЛА ЦЕРКВА ЯК ЦЕНТР ЗРОСТАННЯ СТОЛИЧНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ **65**

4.1. Загальна характеристика міста у системі зв’язків Київського регіону 65

4.2. Аналіз ефективності управління економічною діяльністю міста 72

4.3. Стан та перспективи застосування інструментів місцевого економічного розвитку 76

4.4. Центро-периферійні відносини міста Біла Церква та Білоцерківського району. Оцінка формування нового метрополісного регіону 82

ВИСНОВКИ **90**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ **92**

ДОДАТКИ **100**

ВСТУП

Сучасна геополітична ситуація та виклики, що постали перед Україною в умовах війни, яка не лише зруйнувала міста, але й оголила проблему хронічного занепаду окремих регіонів навіть у відносній безпеці, визначають актуальність досліджень щодо центро-периферійних відносин та вивчення потенціалу розвитку субцентрів. У цій роботі особлива увага приділена системному дисбалансу розвитку Київської області, де на фоні динамічного Києва та простору метрополісного регіону значна частина території, особливо південна периферія, демонструє економічну стагнацію. У цих умовах Біла Церква розглядається як перспективний центр зростання, здатний стати локомотивом розвитку периферійних зон завдяки вигідному географічному розташуванню, історико-економічному потенціалу та адміністративно-територіальному статусу.

Метою дослідження є комплексний підхід до вивчення центро-периферійних відносин та визначення перспектив формування Білої Церкви як потенційного центру зростання периферійних територій у межах Київської області.

Об’єктом дослідження є місто Біла Церква як субрегіональний центр південної частини столичного регіону. Предметом дослідження є центро-периферійні взаємозв’язки та роль інструментів місцевого економічного розвитку у формуванні центрів соціальної економічної активності, їх роль у посиленні потенціалу Білої Церкви як субцентру регіону.

У ході дослідження планується вирішення наступних завдань:

- Аналіз центро-периферійних відносин крізь призму чинників їх формування, прояву та посилення; аналіз проявів поліцентричності та досвіду управління територіями на прикладі Німеччини;
- Вивчення інструментів та можливостей концепції місцевого економічного розвитку для формування потенціалу субцентрів;

- Аналіз міста Біла Церква з точки зору його місця в столичному регіоні та використання інструментів місцевого економічного розвитку;
- Відображення стану центро-периферійних відносин у регіоні та аналіз потенціалу міста Біла Церква.

Робота викладена на 91 сторінці основного тексту, складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел з 59 позицій та додатків.

Розділ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ДОСЛІДЖЕННЯ РОЗВИТКУ ПЕРИФЕРІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ ТА ЇХ МІСТ

1.1 Поняття про центро-периферійні відносини у суспільній географії

Кожне дослідження починається з обґрунтування теми на основі огляду теоретико-методичних особливостей. У нашому дослідженні існує необхідність обґрунтування та опису такого явища як «центр-периферійні відносини». У дослідженнях регіонального розвитку та просторових взаємодій ключовими поняттями є центр-периферійні відносини, столичний регіон, метрополісний регіон та метрополізація. Їхнє правильне розуміння є основою для аналізу просторових трансформацій у контексті зростання периферійних територій, зокрема таких, як Біла Церква у столичному регіоні України.

Поняття центр-периферійних відносин активно використовується у різних наукових напрямках: від соціології та економіки і до географії та політології. Даний термін представляє собою концепцію взаємодії розвиненого регіону (центром або ядром) з менш розвиненою територією, що залежить від ядра через його економічний, соціальний, політичний та ін. види впливу (периферія). Як зазначається у науковій роботі Х.О Патицької «Теоретичні засади визначення центро-периферійних взаємодій в умовах соціально-економічної диференціації регіонального розвитку, центр або ядро – це точка зростання для навколишньої території, якщо вона часто реагує на зовнішні виклики та умови розвитку шляхом формування нових функцій, концентрації нових галузей підприємництва та появою нових економічних зв'язків та нового квалікаційного складу робочої сили. Цей опис центру як одного з суб'єктів центр-периферійних відносин описується на основі дослідження Грицая, Іоффе та Трейвіша. У питанні що ж таке периферія, дається визначення згідно робіт І. Пилипенко, у яких він зазначає центр-периферійні відносини як первинну форму природної взаємодії територій, формуючи ієрархічний зв'язок залежної території від так званого ядра. Тобто периферія виступає в якості залежного від ядра суб'єкта, підтримуючи зв'язок з

ядром за рахунок логістики, сировини, робочої сили та інших необхідних для розвитку ядра елементів[24]. Також твердження про центр і периферію можна зустріти в офіційній монографії «Інституту регіональних досліджень імені М. І Долішнього», у якому описано що центр(ядро) – розвинутий політичний, економічний, культурний і торговий осередок, а периферія – маргінальна, протилежна до центру територія, яка межує з ним і виступає його зовнішнім кордоном. Сама концепція «Центр-Периферія» у монографії описана як дихотомія, котра пояснює нерівномірний розподіл управлінських функцій і ресурсів в економіці і регіональному управлінні [6]. Ця модель має достатньо чіткий вигляд: ядро виступає у якості основного джерела капіталу, технологічного розвитку та головного соціально-політичного осередку, у той час як периферія виступає у якості постачальника ресурсів, споживача товарів або залежного від ядра партнера. Найчастіше, подібне явище описують як «метрополісний регіон». Цей термін має багатогранний характер і описується з різних точок зору.

Наприклад, у дослідженні Енріко Гуаліні та Кароли Фріке під назвою «Столичні регіони як спірні простори: дискурсивна конструкція столичного простору в порівняльній перспективі» метро полісні регіони розглядаються як аналітична концепція, що заснована на теоретичних побудовах або на паратеоритечних припущеннях. З одного боку, автори статті посилаючись на роботи Давуді та Родрігеса-Позе роблять висновок, що даний термін є емпіричним поглядом на функціональні відносини між міськими ядрами та прилеглими територіями у реляційних та економічних термінах. Однак автори виносять і власне припущення, згідно якого, концепція метро полісного регіону часто зосереджується на політичних аспектах міcько-регіональній та міcько-муніципальній координації.

У наступному твердженні автори статті вводять новий не менш важливий для нашого дослідження термін «столичний регіон». Столичний регіон є майже ідентичним поняття до метрополісного з єдиним виключенням: столичний регіон включає до себе столицю країни або адміністративний центр як потенційне ядро

у той час як метрополісний бере до увагу велике місто-мегаполіс як ядро у центр-периферійних відносинах.

На основі опису столичного регіону автори виносять останню точки зору на центр-периферійні відносини. Вони стверджують що столичні регіони представляють собою політичні суб'єкти або конструкції регіонального управління, котрі включають різні інституційні моделі та процесів масштабування що створює перспективу щодо привертання уваги до ролі політичних практик та дискурсів у будівництво столичного регіону [35].

Наступний термін котрий необхідно розглянути є метрополізація. Як і у випадку з столичним та метрополісним регіонами даний термін є важливою ключовою центр-периферійних відносин але на відміну від попередніх термін, метрополізація не є концепцією а виступає в якості певного процесу. Дослідники Анна Гроу та Каті Волгманн у своїй роботі «Метрополізація через регіоналізацію? Просторові масштаби та опорні точки столичних функцій у міських регіонах Німеччини» описують цей термін на основі дослідження робіт німецьких наукових дослівників таких як Пумен і Розенблат. Згідно з їх дослідження, метрополізація є терміном, що активно використовується в урбаністичній географії для визначення концентрації атрибутів, пов'язаних з найвищими рівнями міських функцій у великих містах. Причини цих процесів концентрації можна знайти в агломераційній економіці та структурних змінах у бік економіки, заснованої на знаннях, і когнітивно-культурної економіки. Позитивні зовнішні ефекти агломерації, які сприяють процесам концентрації та метрополізації, включають переваги великого (місцевого) ринку; велика пропозиція робочої сили і, таким чином, збільшення можливості швидко збалансувати попит і пропозицію на робочу силу, особливо для спеціалістів; агломерація знань і людського капіталу, що може призвести до процесів поширення знань між компаніями; сприяння контакту віч-на-віч а також легкодоступну інфраструктуру високого рівня (наприклад, транспортну інфраструктуру). У цій же ж роботі автори описують основну проблематику метрополізації та сформованих центр-периферійних зв'язків. Як пишуть автори:

«дослідники метрополізації сильно стурбовані взаємозв'язками між метрополіями та їхнім оточенням – або процесом містобудування. У той час як міськість описує еквівалентні горизонтальні зв'язки між містами та явно виходить за межі безпосереднього оточення міста, містечність концептуалізується в термінах теорії центрального місця. Тут зв'язок між містами та їхнім оточенням розуміється як ієрархічний зв'язок, у якому місто (або метрополія) бере на себе функцію постачання по відношенню до свого оточення. Стверджується, що обидва процеси (містоутворення та містечко) завжди існували в містах паралельно, але важливість двох процесів у розвитку окремих міст може відрізнятися. Деякі міста більшою мірою характеризуються процесами міської приналежності, а меншою – процесами міської приналежності, тоді як інші більшою мірою характеризуються процесами міської приналежності, а меншою – процесами міської приналежності»[37]. Тобто головна проблематика подібного територіального зв'язку пов'язана з ієрархічністю між партнерством: периферія завжди залежна від ядра і у той час як ядро розвивається за рахунок територіальної взаємодії, периферія розвивається значно повільніше формуючи дисбаланс розвитку території [Рисунок 1.1].

Роблячи висновки можна сказати, що процес центр-периферійних відносин є багатогранним процес що включає у себе різні наукові та управлінські аспекти щодо дослідження та управління територією та подальшою взаємодією з нею. Першим етапом формування цих відносин стає метрополізація котра характеризується концентрацією міських функцій в населених пунктах. Завдяки процесу метрополізації починається формування столичного та метро полісного регіонів з ядром (тобто головним містом) та його периферією (прилеглою територією) формуючи ієрархічний взаємозв'язок у територіальному партнерстві великого міста та залежної території. Таким чином формуються центр-периферійні відносини – взаємозв'язок центральної та залежної території, де центр виступає в якості джерела інновацій, капіталу та влади, а периферія стає джерелом ресурсів, робочої сили та стає ринком збуту товарів та послуг. Цей

процес відображає важливість розуміння складних ієрархічних взаємозв'язків між залежними та центральними територіями та сформованим через ці зв'язки нерівномірним розвитком території. Ця проблематика потребує формування інтегрованих підходів до економічного та соціального розвитку, котрі мають враховувати різноманітні потреби і інтереси як міста-ядра так і залежної території.

1.2 Сутність та зміст теорії полюсів зростання та центрів розвитку

Розібравшись зі складовими центр-периферійних відносин ми здатні розібрати наступне питання: а яка взагалі сутність та зміст теорії полюсів зростання та центрів розвитку; які особливості притаманні цій теорії та які складові вона в собі включає. Для початку розберемо що таке теорія полюсів зростання та центрів розвитку. Це теоретичні засади в економіці, запропоновані французьким економістом Франсуа Перро у 1955 році. Згідно з концепцією Перро, полюсами зростання є компактно розміщені підприємства з активним розвитком (або види підприємств), в яких спостерігається так званий «імпульс розвитку» який в свою чергу впливає на територіальний розподіл господарства. По своїм тенденціям, Перро розділяв галузі виробництва та їх розвиток на три групи: до першої відносились галузі що розвиваються повільно і активно деградуючи; до других відносяться галузі з вискоими темпами розвитку які не роблять істотного впливу на розвиток інших галузей і до третьої групи він відніс які швидко розвиваючись, формують ланцюгову реакцію подальшого розвитку інших галузей господарства, формуючи зростання промислових центрів, виключаючи загальний індустріальний розвиток країни. [38]

Однак Франсуа Перро був не єдиним дослідником цієї теорії. Жан Будвіль описував теорію з точки зору того, що полюси зростання є географічними агломераціями певної активності (промислової, економічної тощо), які представляють собою населені пункти, котрі володіють комплексами пропульсиваних галузей (виробництва, котрі швидко розвиваються і

розширюються). Ці полюси здатні викликати розвиток економічної діяльності у всій зоні, на яку впливає конкретний полюс зростання. [29]

Також дослідженням цієї теорії зайнялись науковці Рамон Ласуен та Потьє. Ласуен стверджував що Полюс розвитку – це ключовий економічний центр регіону, орієнтований на експорт, який отримує стимули для зростання через взаємодію з національним ринком та конкуренцію між іншими полюсами. Цей імпульс поширюється на супутні галузі через мережу ринкових взаємозв'язків між компаніями [42]. Потьє в свою ж чергу писав що Території, розташовані між економічними полюсами та зайняті у транспортній логістиці, отримують додаткові стимули для розвитку через зростання вантажообігу, поширення технологічних інновацій та модернізацію інфраструктури. У результаті вони формують розвинуті транспортно-економічні коридори, які разом із полюсами зростання складають просторову основу економіки великих регіонів або держави [50].

Дана теорія має три основні положення, на яких базуються дослідження майже усіх науковців, що досліджували дану концепцію: першою з них є положення про те що полюси зростання виступають у якості драйверів економіки; вони є географічно-локалізованими центрами де концентруються інноваційні галузі підприємництва, великі підприємства лідери у певних галузях та мають належну інфраструктуру у вигляді транспорту, логістиних шляхів та наукових центрів. Друге положення акцентує увагу на механізмах полюсів зростання. Полюси здатні впливати на периферійні території через ланцюжки доданої вартості (постачання сировини та послуг у центр зростання); дифузію інновацій; розвиток інарструктури у вигляді формування належної інфраструктури а також через міграцію робочої сили від периферії до центру або навпаки (найчастіше у вигляді маятникової міграції) [Додаток 1.2]. Останнє положення говорить про формування транспортних коридорів під впливом центрів зростання. Між цими полюсами формуються транзитні коридори які носять назву осі розвитку. Ці осі розвитку забезпечують логістичний зв’язок периферії та центру; отримують додаткові інвестиції для забезпечення та

покращення логістичних зв’язків та стають новими точками економічної активності, формуючи нові підприємництва та нові логістичні шляхи та хаби [10].

Говорячи про сутність і положення цієї теорії, ми не можемо не звертати увагу на її переваги та недоліки. Теорія полюсів зростання існує вже майже 70 років і за час свого існування інтерпретація концепції була зовсім різною: для когось теорія представляла собою істину якісного та надійного розвитку територій, дехто навпаки критикував її за диспропорцію розвитку. Теорія полюсів зростання має ряд переваг, зокрема вона надає чітке пояснення нерівномірного розвитку регіонів через концентрацію економічної активності в ключових центрах, що дозволяє ефективно планувати регіональну політику та розподіляти ресурси. Вона підкреслює важливість інфраструктури, інноваційних галузей і мультиплікативного ефекту, який поширюється на сусідні території через ланцюжки доданої вартості, дифузію технологій і міграцію робочої сили. Ця концепція також допомагає ідентифікувати потенційні точки економічного зростання, особливо в країнах, що розвиваються, де обмежені ресурси можуть бути спрямовані на стратегічні галузі. Однак теорія має і суттєві недоліки. Наприклад, вона може посилювати регіональні диспропорції, оскільки інвестиції в полюси зростання часто відбуваються за рахунок периферійних територій, що призводить до їхньої депресії. Крім того, модель не завжди враховує соціальні та екологічні наслідки концентрації виробництва, а в умовах глобалізації її ефективність знижується через транснаціональні економічні зв’язки, які можуть обходити традиційні полюси зростання. Деякі критики також вказують на те, що теорія занадто спрощує реальні економічні процеси, ігноруючи роль інституційних чинників, культурних особливостей та політичних рішень у формуванні регіонального розвитку [45].

Виходячи з вище описаного матеріалу можна зробити висновок, що теорія полюсів зростання залишається актуальним інструментом аналізу регіонального розвитку, однак її застосування потребує адаптації до сучасних умов. Дослідження підтвердило, що концентрація економічної активності в ключових

центрах дійсно стимулює зростання, але водночас посилює територіальні диспропорції. Особливу увагу слід приділити балансу між розвитком полюсів та периферії, інтеграції інноваційних кластерів із традиційними галузями, а також впливу глобалізації на локальні економічні системи. Перспективи подальших досліджень полягають у пошуку механізмів, які поєднують ефективність концентрації ресурсів із соціальною та екологічною стійкістю регіонів.

1.3 Методика дослідження міст та периферійних територій

Місто – головна складова центр-периферійних відносин; не може бути центр-периферії без функціонуючих населених пунктів на їх території. Міста виступають в якості економічного, політичного та промислового осередку і мають великий та багатогранний спектр послуг, видів діяльності та типів промисловості. Розглянувши основне значення міста, ми маємо ознайомитись з методами дослідження. Для початку, місто представляє собою складну систему внутрішніх взаємозв'язків у різних аспектах. Через цей фактор дослідження міста також є багатошаровим та складним. Згідно з дослідження Поручинського та Ніколайчик «Основні напрями дослідження міста», місто розглядається як складний економіко-географічний комплекс з певною функціональною структурою. Вони визначають що важлива сторона дослідження міста є закономірність розвитку соціально-поселенської структури котра виступає в якості результату взаємодії поселенської мережі із соціальною організацією [19]. Таку тезу можна доповнити результатами дослідження Валентини Каттівеллі у роботі «Методи ідентифікації міські, сільські та приміські території в Європі: Огляд». В своїй роботі вона зазначає, що Сучасна класифікація міських, сільських і периферійних зон в Європі відійшла від традиційної дихотомії на користь комплексних підходів, що враховують динаміку населення, економічну спеціалізацію та просторові особливості. Найпоширеніші методи групуються за п'ятьма типами: демографічні, економічні, просторові, відстаневі та гібридні. Демографічні (щільність населення, міграція) виділяють периферію як території

з демографічним спадом. Економічні (структура зайнятості, ВВП) підкреслюють розрив між урбанізованими центрами та аграрними регіонами. Просторові (агломерація будівель, інфраструктура) використовують геоінформаційні системи для аналізу форм розселення. Відстаневі (логістична доступність) визначають периферійність через фізичну віддаленість від ядер розвитку а гібридні (наприклад, індекси урбанізації) комбінують соціально-економічні та геопросторові дані для виявлення перехідних зон, таких як передміські території.

Ключова проблема такого методу дослідження — надмірна спрощеність більшості методів: 55% класифікацій базуються лише на 1–2 змінних, ігноруючи складність периферійних зон, де переплітаються міські та сільські функції. Наприклад, методи, засновані на адміністративних межах (муніципалітетах), часто недооцінюють транскордонні зв’язки, тоді як ґрід-аналіз дозволяє точніше відобразити реальні паттерни розвитку. Перспективи полягають у поєднанні Big Data (мобільність, транзакції) з традиційними індикаторами для створення динамічних моделей, здатних враховувати швидкі соціально-економічні зміни.

Далі для опису методів дослідження ми можемо звернутись ще до одного закордонного дослідження Матіньї Клоновської. Дане дослідження проводилось у дослідженні ряду громад на території Польщі. У цій роботі сучасні дослідження міст і периферійних територій базуються на поєднанні кількісних та якісних методів, що дозволяє всебічно оцінити їхній розвиток. На прикладі дослідження 86 громад Середнього Помор'я в Польщі було застосовано кластерний аналіз (k-means) для типологізації територій на основі 9 ключових показників, включаючи частку сільського господарства, рівень безробіття, густину населення та структуру економічної діяльності. Цей підхід дозволив виявити п'ять функціональних типів громад: периферійні (з домінуванням аграрного сектора), функціонально-перехідні (поєднання сільського господарства та переробної промисловості), туристичні (орієнтовані на сервіс), функціонально-міські (логістичні хаби) та урбанізовані центри. Для оцінки соціального потенціалу авторка використовувала два інтегральні індекси: Першим був Індекс людського капіталу (HCI), який враховував рівень освіти,

цифрові компетенції (наприклад, використання комп’ютерів та знання англійської) та участь у професійних тренінгах. Найнижчі значення HCI (-0.24) були зафіксовані в периферійних громадах через високу безробіття та відтік молоді, тоді як у містах показник досягав 0.12 завдяки розвинутій інфраструктурі та бізнес-середовищу. Другим індексом став Індекс формального соціального капіталу (FSCI), що вимірював громадську активність через волонтерство, членство в організаціях та рівень довіри. Найвищі значення (0.35) спостерігалися в функціонально-перехідних громадах, де соціальні зв’язки компенсували економічні проблеми, тоді як у функціонально-міських громадах цей показник був найнижчим (0.21) через індивідуалізацію міського середовища. У своїх висновках вона зазначає, що типологія на основі кластерного аналізу дозволяє виявляти внутрішню диференціацію периферійних територій, що критично для цільових програм розвитку. Також вона зазначає, що соціальний капітал може стати драйвером розвитку в депресивних регіонах, якщо інвестувати в громадські ініціативи. Останній висновок говорить про обмеженість, а саме про те, що адміністративні межі не завжди відображають реальні функціональні зв’язки, тому перспективним є поєднання з GIS-аналізом транспортної доступності [44].

Попередні дослідження більше акцентують увагу на методах дослідження міст. Що стосується периферійних територій, то існує необхідність звернутись до дослідження науковців Віта Янчака та Яна Пілечека «Теоретико-методологічні аспекти ідентифікації та розмежування периферійних територій». У своїй роботі автори наголошують, що Дослідження периферійних територій вимагає застосування багатовимірного методологічного підходу, що поєднує як об'єктивні, так і суб'єктивні фактори. Серед основних методів виділяється використання індикаторів периферійності — економічних (рівень ВВП, безробіття, структура зайнятості), соціальних (освіта, демографічна структура, рівень соціального капіталу), транспортно-географічних (доступність, віддаленість від центрів) та екологічних параметрів. Важливу роль відіграє

також політична й культурна маргіналізація, що оцінюється через участь у прийнятті рішень та наявність регіональної ідентичності.

Методи включають геометричний підхід, коли периферійність визначається просторовою віддаленістю від центрів; статистичний аналіз, особливо багатовимірні методи (кластерний аналіз, факторний аналіз), що дозволяють інтегрувати множину показників; суб'єктивні оцінки, засновані на сприйнятті місцевих жителів і дослідників. Важливою є також шкала дослідження — макро-, мезо- чи мікрорівень, адже у різних масштабах одні й ті самі території можуть виступати як периферії, так і центри.

Складність визначення периферій зумовлюється відсутністю універсального набору критеріїв: вибір показників значною мірою залежить від дослідника і мети аналізу. Це підтверджує думку, що деякі території називають периферійними тому, що певні суб'єкти — науковці чи політики — так вирішили. Такий підхід вимагає постійного критичного переосмислення методології та гнучкості у виборі дослідницьких інструментів [48].

Як висновок можна сказати, що дослідження міст і периферійних територій базується на поєднанні багатокомпонентних підходів, що враховують просторові, соціально-економічні, демографічні та політичні чинники. Сучасні наукові підходи відходять від жорсткого поділу «центр–периферія» й розглядають ці категорії як частини безперервного просторового континууму, де інтенсивність взаємодій змінюється в часі. Основу методології становлять геометричні, соціальні, економічні, культурні, політичні та екологічні підходи, що дозволяють комплексно охопити феномен периферійності. Для ідентифікації рівня периферійності або маргінальності територій застосовуються як об'єктивні індикатори (ВВП, безробіття, демографічна динаміка, щільність населення, доступність послуг), так і суб'єктивні методи, що враховують сприйняття місцевих громад. Окрім того, методи класифікації територій, зокрема типологізації громад, дедалі частіше спираються на показники соціального потенціалу (людський і соціальний капітал), що демонструє зростаючу роль ендогенних ресурсів у формуванні критичної маси для локального розвитку.

Гнучкість методів, можливість адаптації до конкретних територіальних умов і використання комбінацій кількісних та якісних оцінок створюють підґрунтя для точного вивчення просторових трансформацій. Це особливо актуально для аналізу таких міст як Біла Церква, що, маючи периферійне розташування щодо Києва, поступово виконує функції зростання і розбудови регіонального значення.

Розділ 2. ПІДХОДИ ТА ІНСТРУМЕНТИ МІСЦЕВОГО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

2.1 Поняття і підходи місцевого економічного розвитку

Місцевий економічний розвиток розглядається як одна з провідних функцій органів місцевого самоврядування, що передбачає залучення локальних ресурсів та партнерств задля забезпечення сталого економічного зростання територій. Його зміст полягає не лише в реалізації економічних ініціатив, а й у здатності адаптувати підходи до конкретних потреб і умов розвитку громади, сприяючи таким чином формуванню ефективної місцевої політики [43].

Розглянемо суть цієї концепції та її складові. Едвард Джеймс є однією з ключових постатей у формуванні та систематизації підходів до місцевого економічного розвитку (МЕР), особливо в англомовному академічному середовищі. Його праці відіграли значну роль у становленні МЕР як самостійної галузі знання та практики управління.

Блейклі одним із перших запропонував цілісне трактування МЕР як процесу стратегічного партнерства, спрямованого не лише на зростання економіки, а й на підвищення якості життя місцевого населення. У його працях чітко прослідковується розуміння МЕР як багатовимірного підходу, що поєднує економічне зростання з соціальною справедливістю, екологічною відповідальністю та залученням громади до ухвалення рішень. Він наголошував на необхідності планування знизу вверх (bottom-up), гнучкості стратегій у контексті змін глобального середовища, важливості місцевого лідерства та спроможності громад самостійно впливати на власний розвиток.

Праця Блейклі “Planning Local Economic Development” стала однією з базових, оскільки систематизувала практичний і теоретичний досвід в одній моделі. Його вклад полягає також у популяризації стратегічного планування як основного інструменту розвитку громад, у впровадженні концепції «економічної самодостатності» територій, а також у розумінні МЕР як циклічного, інтегрованого і постійно адаптивного процесу.

Таким чином, Блейклі відіграє роль одного з засновників сучасної методології вивчення МЕР, а його напрацювання залишаються актуальними й сьогодні як для дослідників, так і для практиків місцевого самоврядування [2]. Сама історія формування концепції бере свій початок у другій половині XX століття, коли в умовах постіндустріального переходу і дедалі більшої глобалізації почала змінюватись роль національних урядів у регулюванні економіки. Перші практичні прояви МЕР виникли в США, Канаді та країнах Західної Європи у 1950-х роках як відповідь муніципалітетів на потребу стимулювати місцеву економічну базу через індустріальний розвиток. Саме в цей період закладено фундамент підходів, орієнтованих на залучення зовнішніх інвесторів і створення нових виробництв.

Подальша еволюція концепції була тісно пов'язана з розвитком регіональних теорій у працях таких авторів, як Майкл Портер (теорія конкурентних переваг територій), Роберт Чемберс (підходи до розвитку знизу), а також з практикою міжнародних організацій – Світового банку, ПРООН, USAID, які з 1980-х років почали підтримувати ініціативи з підвищення ролі місцевого самоврядування у вирішенні економічних питань. Відхід від централізованих моделей економічного управління і зростання ролі територій як суб'єктів економіки спричинили активну розробку методологій МЕР у вигляді стратегічного планування, партнерських програм і проектного управління.

Сучасна концепція МЕР поєднує кілька ключових складових: стратегічне бачення розвитку громади, партнерство між владою, бізнесом і громадою, орієнтацію на місцеві ресурси й конкурентні переваги, інтеграцію економічної, соціальної та екологічної складової, а також здатність адаптуватись до глобальних викликів. Вона формувалася поступово, проходячи чотири основні етапи: індустріальна фаза, орієнтація на малий бізнес, розширення економічної бази через інновації та мережеву взаємодію, і – в сучасному вимірі – фокус на сталості та довгостроковому зростанні. Таким чином, МЕР трансформувався з інструмента залучення інвесторів у комплексну модель розвитку, що формує умови для економічного самозабезпечення громад [58].

Для розуміння використання концепції МЕР для розвитку територій візьмемо до прикладу навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування, затверджений USAID та Асоціацією міст України під назвою «Планування розвитку територіальних громад». Згідно з ним, концепція місцевого економічного розвитку (МЕР) у сучасних умовах розглядається як відповідь на глобальні виклики та засіб посилення ролі територіальних громад у розвитку економіки. МЕР – це не просто набір програм чи заходів, а цілісний, багаторівневий процес, у якому громада виступає не об'єктом, а суб'єктом управління, активно формуючи власну конкурентоспроможність. В основі МЕР лежить партнерство між владою, бізнесом і громадянським суспільством, яке об'єднується задля досягнення сталого економічного зростання, створення нових робочих місць, підвищення добробуту населення та покращення якості життя.

Підходи до МЕР еволюціонували від прямого втручання держави у розвиток виробництва до стимулювання місцевих ініціатив, інновацій та підприємництва. Сучасне бачення цього процесу враховує не лише економічну складову, а й соціальні та екологічні аспекти, що забезпечує баланс між зростанням і сталим розвитком. Успішні громади не лише залучають зовнішні інвестиції, а й активно використовують власні ресурси – інтелектуальні, природні, інфраструктурні – для створення нової економічної моделі, заснованої на знаннях, співпраці та гнучкості. Внаслідок цього громади починають виступати як локальні економічні системи, здатні генерувати додану вартість і конкурувати як між собою, так і на глобальному рівні.

У межах концепції МЕР ключовими принципами є стратегічність, партнерство та орієнтація на місцеві конкурентні переваги. Стратегічність проявляється в довгостроковому плануванні, де ініціативи повинні бути не випадковими, а підпорядкованими спільному візійному баченню майбутнього громади. Партнерство передбачає залучення всіх зацікавлених сторін – від органів влади до бізнесу, освітніх установ, громадських організацій і мешканців – у формування спільних рішень. Така взаємодія забезпечує широку підтримку проєктів, підвищує довіру та ефективність реалізації ініціатив.

Особливу увагу в сучасному підході до МЕР приділено ендогенному потенціалу територій – тобто розвитку на основі внутрішніх ресурсів і можливостей. Це означає, що успішна громада не обов'язково повинна мати великі зовнішні інвестиції, але має вміти мобілізувати власні активи: людський капітал, знання, підприємницьку активність, соціальні зв'язки, унікальні природні або культурні ресурси. У результаті такого підходу формується економіка, яка менш вразлива до зовнішніх шоків і більш гнучко адаптується до змін середовища.

Концепція МЕР передбачає також тісний зв'язок між розвитком бізнесу і якістю міського середовища. Високий рівень інфраструктури, доступність послуг, прозорість регулювання, сприятливий інвестиційний клімат – усе це створює умови, в яких бізнес може рости, а громада – отримувати вигоди через зайнятість, податки, нові сервіси. Таким чином, зростання підприємницької активності веде до зростання податкових надходжень, які, у свою чергу, дозволяють підвищити якість життя, створюючи замкнутий цикл сталого розвитку [22].

Візьмемо до уваги ще один проект Асоціації міст України та USAID під назвою «Моделі місцевого економічного розвитку». Як зазначається у самій роботі, дане видання представляє собою перелік успішних практик використання МЕР в межах 12 об'єднаних громад. Документ містить ґрунтовний опис концепції місцевого економічного розвитку на прикладах українських громад і акцентує увагу на практичному впровадженні відповідних моделей. У його основі лежить розуміння МЕР як процесу, в якому ключову роль відіграє громада, а органи місцевого самоврядування виступають не лише адміністраторами послуг, а повноцінними агентами розвитку. МЕР подається як багатокомпонентна система, орієнтована на підвищення економічного потенціалу через партнерство, стратегічне планування, підтримку малого бізнесу та ефективне використання ресурсів громади.

Одним з ключових інструментів описаних у документі є «Інкубатор спроможних громад», створений у межах проєкту ПУЛЬС. Його мета —

сформувати для кожної громади індивідуальну модель розвитку, яка базується на поєднанні стратегічного бачення, аналізу сильних сторін, створенні конкурентних переваг і запровадженні якісного управління. Основна увага приділяється саме локальним ресурсам: людському капіталу, інвестиційній привабливості, наявним об'єктам і соціальній інфраструктурі, які через систему проєктів перетворюються на точки зростання. Такі моделі МЕР мають бути не статичними, а динамічними, гнучкими до змін і відкритими до нових партнерств.

Документ підкреслює, що ефективне впровадження МЕР передбачає чітке структурування дій: від діагностики економічного стану громади до формування стратегій, дорожніх карт, конкретних проєктів і моніторингу результатів. Успішні моделі МЕР формуються на основі горизонтальної взаємодії — між владою, бізнесом і громадою — та враховують унікальні особливості кожної громади. Підхід є не уніфікованим, а індивідуалізованим, що дозволяє територіям реалізовувати власні конкурентні переваги через розвиток кластерів, фермерства, туризму, індустріальних парків або міжнародного співробітництва.

Окремо наголошується на важливості створення «якірних проєктів» — ключових ініціатив, які демонструють реальний вплив МЕР на зростання громади. До таких проєктів можуть входити запуск бізнес-інкубаторів, розробка інвестиційних порталів, формування реєстрів вільних об’єктів, розвиток туристичних продуктів, створення нових підприємств, залучення грантів і розвиток соціального підприємництва. Ефективність цих проєктів вимірюється не лише фінансовими результатами, а й зростанням зайнятості, надходжень до бюджету, відкриттям нових суб’єктів господарювання та покращенням якості життя.

Показовим є також класифікаційний підхід до інструментів МЕР за секторами впливу: для органів влади передбачено планування та стратегічне управління; для бізнесу — умови інвестування, підтримка підприємництва, консультації та стимулювання зростання; для громади — залучення до управління, підвищення компетенцій, формування культури розвитку. Така структура дозволяє уникати конфліктів інтересів і забезпечувати збалансований

підхід до розвитку, де всі учасники процесу відчувають відповідальність і мають доступ до ресурсів.

Також у документі детально описано історія еволюції концепції. Історія еволюції МЕР, подана в документі, охоплює чотири ключові етапи, кожен із яких відображає зміну акцентів і розвиток методів стимулювання місцевої економіки. Перший етап, що охоплює 1950–1970-ті роки, характеризується орієнтацією на залучення великих промислових підприємств. У цей період домінувала стратегія «фабричних димарів», яка передбачала стимулювання великих інвесторів за допомогою пільг, знижених ставок і інфраструктурної підтримки. Проте такий підхід часто призводив до надмірної залежності від одного підприємства та вразливості громади до економічних шоків.

Другий етап, що тривав із 1970-х до початку 1990-х, акцентував увагу на підтримці малого бізнесу. На цьому етапі розвивалась «м'яка інфраструктура» — бізнес-інкубатори, центри розвитку підприємництва, програми мікрокредитування, консультаційні служби. Міста і громади почали спрямовувати зусилля на зростання локальних ініціатив, що підвищувало стійкість економік. Інституції підтримки малого бізнесу стали важливою частиною місцевої політики, зменшуючи залежність від великих корпорацій.

У третьому етапі (1990–2000-ті роки) відбувся перехід до комплексного підходу, що передбачав розширення економічної бази. Це проявилося у впровадженні інновацій, міжмуніципального співробітництва, державно-приватного партнерства, кластерного підходу, інвестицій в людський капітал і нематеріальну інфраструктуру. Зростала роль мереж, партнерств і локальних стратегій, які враховували інтереси не лише бізнесу, а й громади загалом. МЕР на цьому етапі став засобом узгодження економічного розвитку з покращенням якості життя.

Четвертий, сучасний етап, визначається як період сталого економічного розвитку. Його основні риси — орієнтація на довгострокові цілі, поєднання економічного, екологічного і соціального компонентів, стратегічне планування з урахуванням потреб громади, інклюзивність і відкритість до партнерств.

Важливою умовою успіху стає здатність громади адаптуватися до глобальних змін, стимулювати інноваційність і забезпечувати участь усіх зацікавлених сторін у процесах прийняття рішень. Успішні практики демонструють, що розвиток має бути збалансованим, гнучким і системно організованим, із чітким розподілом повноважень та ефективним механізмом реалізації [18].

Виходячи з вищеописаної історії дослідження та застосування МЕР на практиці можна сказати, що місцевий економічний розвиток формується як концепція, що охоплює стратегічне управління розвитком громад через залучення місцевих ресурсів, партнерських ініціатив та довгострокового бачення. Визначальним для МЕР є його сприйняття не як одномоментного заходу, а як динамічного процесу, орієнтованого на активізацію внутрішнього потенціалу територій у контексті глобальних змін. Центральним елементом цієї парадигми виступає партнерство між органами влади, бізнесом і громадою, яке забезпечує узгодженість інтересів і підвищення ефективності реалізації місцевих ініціатив. Поняття МЕР охоплює не лише економічне зростання, а й якість життя, соціальну згуртованість та екологічну відповідальність, а отже, базується на засадах сталого розвитку.

Сучасні підходи до МЕР класифікуються за змістом і часовою еволюцією: від залучення великих інвесторів через стимулювання промислових зон, до підтримки малого підприємництва, кластеризації, інноваційності та побудови мережі міжмуніципального співробітництва. Застосовуються такі інструменти, як стратегічне планування, розробка інвестиційних паспортів, формування бізнес-інфраструктури, підтримка стартапів, створення індустріальних парків, розвиток локального бренду та іміджу громади. Відзначається посилення акценту на ендогенному розвитку, який ґрунтується на унікальних особливостях і конкурентних перевагах кожної окремої громади. У цьому контексті МЕР виступає не лише інструментом економічного зростання, а й платформою для формування центрів зростання, здатних перетворювати периферійні території на осередки стабільного розвитку, як це потенційно може відбуватись у випадку Білої Церкви.

2.2. Інструменти та механізми МЕР у системі міського управління

Проаналізувавши історію виникнення концепції, її складові та основні характеристики, розглянемо ще одну складову концепції МЕР: її інструменти та механізми у системі міського управління. У сучасних умовах децентралізації та посилення ролі громад у розвитку територій особливого значення набувають практичні інструменти та механізми місцевого економічного розвитку. Їх впровадження в систему міського управління дозволяє ефективно реалізовувати стратегічні цілі, активізувати місцеві ресурси, зміцнити економічну базу міста та залучити нові інвестиції. Успішне застосування цих інструментів формує передумови для сталого зростання та підвищення добробуту громади.

З цією метою проаналізуємо дослідження Георгія Решетилова «Місцевий економічний розвиток територіальних громад», присвячену аналізу аграрного сектору територій Причорномор'я. У межах дослідження, представленого в статті, основні інструменти та механізми місцевого економічного розвитку структуровано навколо принципів партнерства, ефективного управління ресурсами та стратегічного планування. МЕР подається як комплексна система дій, у центрі якої – узгоджена взаємодія місцевої влади, бізнесу, громадських організацій та мешканців. Основними механізмами є кооперація між громадами, стратегічне планування, створення сприятливого підприємницького середовища, розвиток інфраструктури, збір і аналіз локальної соціально-економічної інформації, а також організація багаторівневої участі зацікавлених сторін у процесах ухвалення рішень.

До ключових інструментів МЕР належать: аналітична база (демографічний і економічний профіль громади), формування умов для малого й середнього бізнесу, підтримка формальної та неформальної економіки, розвиток людського капіталу, стимулювання інвестицій, інституційна підтримка (ресурсні та консультаційні центри), міжмуніципальне співробітництво, а також реалізація креативних проєктів, здатних формувати ідентичність і туристичну привабливість території. Окремо підкреслюється значення майстер-планів і

програмного планування з чіткою прив’язкою до потреб мешканців та ресурсного потенціалу території. Також важливою складовою виступає інформаційна підтримка бізнесу — доступ до даних про вільні землі, об’єкти, регуляторні акти та потенційні джерела фінансування.

Управління МЕР реалізується як поетапний процес: від збору даних, SWOT-аналізу, визначення цілей і пріоритетів до формування дорожніх карт, координації між суб’єктами і моніторингу результатів. Прозорість процедур, відкритість до участі громади та інституційна стійкість визначають успішність впровадження обраної моделі МЕР. Таким чином, ефективна система інструментів і механізмів дозволяє адаптувати розвиток до місцевих умов і сприяти перетворенню громади на активного гравця в регіональному економічному просторі.

Важливу роль серед механізмів МЕР займає міжмуніципальна співпраця, що дозволяє громадам спільно вирішувати завдання, які перевищують можливості однієї адміністративної одиниці. Прикладом цього є передача повноважень у сфері містобудування та архітектури від однієї громади до іншої більш спроможної, як-от ініціатива між Ольшанською та Коблівською громадами. Такий механізм дозволяє не лише підвищити якість послуг, а й ефективніше використовувати бюджетні ресурси, зменшуючи витрати завдяки об’єднанню адміністративних функцій.

Серед інноваційних інструментів МЕР виділяються креативні ініціативи, зокрема організація заходів з високим туристичним та промоційним потенціалом. Проведення міжнародних фестивалів, як це реалізовано в Ольшанській громаді, демонструє, як культурні події можуть слугувати не лише іміджевими акціями, а й реально впливати на економічну активність, залучення інвестицій, розвиток малого бізнесу та розширення кола зацікавлених партнерів. Такі проєкти сприяють активізації місцевих жителів, формуванню позитивного іміджу громади та її економічної привабливості.

Ще одним інструментом, який підсилює спроможність місцевого розвитку, є створення систематизованої інформаційної бази щодо наявних ресурсів,

потреб, сильних і слабких сторін території. Збір та аналіз даних щодо демографії, ринку праці, структури економіки, рівня інфраструктури та бізнес-клімату є основою для прийняття обґрунтованих рішень. Це дозволяє уникнути ситуативності в управлінні та формувати довгострокові сценарії зростання [53].

Продовжуючи попередній аналіз, у документі, підготовленому за участі Андреса Родрігеса-Посе та Сільвії Теймстри для Міжнародної організації праці, концепція місцевого економічного розвитку (МЕР) подається як універсальна альтернатива традиційним підходам до розвитку в умовах глобалізації. Особлива увага приділяється формуванню сприятливого середовища (enabling environment), що визначається як один із ключових механізмів ефективного впровадження МЕР. На відміну від попереднього дослідження, де акцент був на інституційній підтримці, ресурсному потенціалі громад та практичних кейсах, у цьому матеріалі домінує стратегічний рівень — оцінка взаємозв'язків між локальними ініціативами та впливом загальнонаціональної політики.

Одним із основних інструментів розглядається територіальна діагностика, яка передує розробці будь-якої стратегії МЕР. Вона передбачає комплексний аналіз локальної економіки, соціального контексту, інституційної спроможності, а також потенційних ризиків. Після цього формується локальний форум — майданчик для діалогу всіх зацікавлених сторін, який виконує функцію погодження векторів розвитку. Такий підхід, заснований на принципах участі, інклюзивності, доброї практики управління і соціальної справедливості, дозволяє уникнути домінування вузьких інтересів та забезпечити широку підтримку реалізації МЕР.

На відміну від традиційної топдаун-моделі, МЕР у розумінні авторів ILO базується на інтегрованому підході, де економічні, соціальні та екологічні цілі не розділяються, а взаємопідсилюють одна одну. Особливо акцентовано зв'язок МЕР із концепцією «гідної праці» — створенням сталих, продуктивних, легальних і безпечних робочих місць, що є базовою цінністю в системі підходів ILO. У цьому контексті, місцевий розвиток трактується не просто як економічне

зростання, а як процес, що має безпосередній вплив на скорочення бідності, соціальну мобільність і справедливий доступ до можливостей.

На відміну від попереднього дослідження, в якому ключовим інструментом виступала кооперація громад, міжнародна методологія зосереджує увагу на процесі: послідовному циклі — діагностика, стратегія, реалізація, моніторинг, — який дозволяє адаптувати МЕР до будь-яких територіальних контекстів. Це свідчить про важливість системності як інструменту самоорганізації громад у глобальному середовищі. Таким чином, обидва підходи — локальний приклад Ольшанської громади та універсальна методологія ILO — підкреслюють, що успішний МЕР можливий лише за умов поєднання глибокого локального розуміння з гнучкою багаторівневою координацією [54].

Аналіз, підготовлений Свінберн, Гога та Мерфі для Світового банку, систематизує досвід стратегічного планування МЕР і подає його як універсальний цикл із п’яти етапів. Це одне з найвичерпніших практичних керівництв, яке не лише деталізує інструменти, а й пояснює, як їх послідовно реалізовувати. У порівнянні з іншими документами, цей підхід акцентує не стільки на змісті інструментів, як на управлінській логіці й побудові повного циклу від діагностики до моніторингу.

Основні інструменти, згідно з цим підходом, групуються в межах п’яти етапів: організація процесу (створення команди, політична підтримка, партнерські групи), оцінка локальної економіки (збір і аналіз демографічних, економічних, інфраструктурних і регуляторних даних), формування стратегії (створення візії, цілей, програм і проєктів), реалізація (розробка планів дій, розподіл ресурсів, призначення відповідальних), і перегляд (моніторинг, оцінювання та адаптація). Особливе місце займає оцінка бізнес-середовища — від процедури відкриття бізнесу до аналізу «червоних стрічок» (regulatory red tape), що можуть стримувати економічну активність.

На відміну від українських практик, які часто зосереджені на точкових ініціативах або «якірних» проєктах, модель Світового банку орієнтується на створення системної інституційної спроможності — у вигляді LED-агенцій,

міжсекторальних робочих груп та включення бізнесу в управлінські процеси. Значну увагу приділено також інтеграції формальної та неформальної економіки, а також участі малих підприємців і вразливих груп у процесах розвитку. Як і в дослідженнях ILO, особливо підкреслено важливість адаптації механізмів до місцевих умов і потреб.

Таким чином, ця методологія доповнює попередні концепції, надаючи повну управлінську рамку для MEP як постійного процесу стратегічного планування, що підсилює спроможність громад формувати довгостроковий розвиток і адаптуватися до змін [56].

Звернемось ще до одного методичного посібника по концепції MEP під назвою «General Introduction to Local Economic Development». Згідно з опису основних методів, Місцевий економічний розвиток (MEP) є комплексним підходом до стимулювання економічної активності на місцевому рівні, який включає участь широкого кола зацікавлених сторін, таких як місцеві органи влади, приватний сектор та громадські організації. Цей підхід націлений на створення умов для сталого економічного зростання, покращення якості життя населення та зменшення бідності. MEP передбачає інтеграцію різних аспектів розвитку, таких як інфраструктура, освіта, охорона здоров'я та соціальні послуги, з метою створення сприятливого середовища для бізнесу та приваблення інвестицій.

Основні інструменти та механізми MEP у системі міського управління включають територіальну діагностику та інституційне картування. Це передбачає аналіз місцевої економіки, її ресурсів та інституцій для визначення ключових факторів, що впливають на розвиток, а також ідентифікацію зацікавлених сторін та оцінку їх ролей і внеску в розвиток території. Для оцінки сильних і слабких сторін, можливостей та загроз використовуються методи, такі як SWOT-аналіз. Сенсибілізація та побудова консенсусу є важливими етапами в реалізації MEP. Це включає проведення інформаційних кампаній та навчальних заходів для підвищення обізнаності місцевих жителів про принципи та переваги MEP, а також організацію форумів та майданчиків для обміну думками та

досягнення консенсусу між різними зацікавленими сторонами. Створення МЕР форумів дозволяє формувати платформи для обміну інформацією та координації дій між місцевими інституціями, бізнесом та громадськістю. Це забезпечує участь широкого кола зацікавлених сторін у розробці та реалізації стратегій МЕР. Розробка стратегії МЕР передбачає створення довгострокових планів розвитку, які включають цілі, завдання та конкретні дії для досягнення бажаних результатів. Це також включає визначення пріоритетних напрямків розвитку та виділення ресурсів для їх реалізації. Імплементація стратегії МЕР полягає в реалізації розроблених планів через конкретні проєкти та заходи, а також залучення місцевих жителів та організацій до участі в процесі розвитку. Моніторинг та оцінка є невід'ємними компонентами МЕР. Це передбачає постійний контроль за ходом реалізації стратегій та проєктів, а також оцінку результатів та внесків з метою виявлення проблем та внесення необхідних коректив. Залучення громадськості та побудова соціального капіталу є важливими аспектами МЕР. Це включає створення умов для активної участі місцевих жителів у процесі розвитку, а також побудову довіри та співпраці між різними зацікавленими сторонами для досягнення спільних цілей. Ці інструменти та механізми дозволяють створити інтегрований підхід до міського управління, який сприяє сталому економічному розвитку та покращенню якості життя населення [36].

Звернемось до ще одного дослідження, що акцентує увагу на інструментах, від Ханса Мартіна Ньюмана та Дайви Валангітанг у роботі «Концепція практичних інструментів і механізмів для розвитку сталих міст, інтегративного планування та впровадження». Згідно з їх бачення, механізми сприяють не лише економічному зростанню, але й соціальній згуртованості, що є критично важливим у контексті посткризових трансформацій або тривалих реформ. Згідно з методичним посібником, особливу увагу слід приділяти формуванню локальної лідерської спроможності — здатності ініціювати та підтримувати процеси розвитку зсередини самої громади. Це включає навчання муніципальних

службовців, представників громадських організацій та бізнесу навичкам стратегічного мислення, фасилітації діалогу та впровадження інновацій.

Крім того, важливим інструментом виступає створення та підтримка місцевих економічних інституцій — агенцій місцевого розвитку, інкубаторів бізнесу, центрів зайнятості, які виступають як провідники між владою, бізнесом та громадою. Саме вони часто стають осередками знань, інновацій і комунікації, спроможними швидко реагувати на зміни ринку або виклики середовища. Успішне функціонування таких інституцій неможливе без стабільного фінансування, підтримки з боку місцевої влади та довіри громади.

Синтезуючи наведені підходи, можна зробити висновок, що інструменти та механізми МЕР є багатокомпонентними, міждисциплінарними та гнучкими. Вони охоплюють як структурні елементи (інституції, стратегії, проєкти), так і процесуальні (діагностика, участь, моніторинг, адаптація). Такий підхід дозволяє не лише ініціювати розвиток, але й забезпечити його сталість. Успішний МЕР вимагає наявності стратегічного бачення, партнерської взаємодії, політичної волі та соціального консенсусу. Саме поєднання локального знання, адаптивних практик та інституційної підтримки створює фундамент для ефективної системи міського управління в умовах сучасних викликів[46].

Підсумовуючи, можна зазначити, що інструменти та механізми місцевого економічного розвитку у системі міського управління формують комплексну і гнучку управлінську рамку, що поєднує стратегічне планування, партнерську взаємодію, інституційну спроможність і залучення громади до процесів розвитку. Вони охоплюють як аналітичні та діагностичні методи, так і практичні інструменти підтримки бізнесу, стимулювання інвестицій, міжмуніципального співробітництва, розвитку людського капіталу та формування сприятливого середовища. Успішна реалізація МЕР потребує скоординованої участі всіх зацікавлених сторін, адаптації до локальних умов і постійного моніторингу з урахуванням глобальних викликів. Таким чином, ефективне застосування інструментів і механізмів МЕР стає основою для сталого зростання, соціальної згуртованості та підвищення конкурентоспроможності міста.

Розділ 3. ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ЩОДО РОЗВИТКУ ЦЕНТРІВ ЗРОСТАННЯ ПЕРИФЕРІЙНИХ ТЕРИТОРІЙ

3.1 Правові засади забезпечення поліцентричності розвитку територій Німеччини

Ознайомившись з великою методологічною базою щодо центр-периферійних відносин та концепції МЕР для нашого дослідження, у цьому розділі представимо іноземний досвід забезпечення поліцентричності. Одна з країн, котра активно займається питанням поліцентричності та диспропорції розвитку, є Федеративна Республіка Німеччина. Забезпечення поліцентричності при наявності багатьох центрів тяжіння неможливе без належної законодавчої бази та активного втручання держави у процес центр-периферійних відносин. Саме тому, у рамках цього розділу, ми зосереджуємося на аналізі правових засад забезпечення поліцентричності розвитку Німеччини а також ознайомлення з прикладом цих центр-периферійних відносин. У нашому випадку прикладом виступатиме земля на сході країни, що розташована навколо столиці Німеччини – Бранденбург.

Для оцінки правової бази звернемось до наявних звітів Бундестагу та довідників, що були створені для оцінки різних аспектів територіального управління. У документі "Land in German Development Cooperation – Guiding Principles, Challenges and Prospects" висвітлено підходи Німеччини до територіального розвитку, акцентуючи увагу на правових і стратегічних основах поліцентричності. Правові засади забезпечення поліцентричності у Німеччині ґрунтуються на принципі субсидіарності, який закріплений у Конституції Німеччини, і визначає відповідальність муніципалітетів як базового рівня управління, що має автономію в питаннях планування землекористування. Основним нормативним актом, який регулює просторовий розвиток, є Федеральний закон про регіональне планування (Raumordnungsgesetz), що забезпечує координацію між федеральним, земельним та місцевим рівнями та підтримує ідею збалансованого розвитку регіонів. Важливу роль відіграє

Федеральна просторово-планувальна концепція (ROK – Raumordnungsbericht), яка визначає цілі розвитку і підтримує поліцентричну структуру шляхом стимулювання розвитку малих і середніх міст як центрів зростання поряд із великими агломераціями. У документі також підкреслюється, що поліцентричність є стратегічним підходом до зменшення соціально-економічної нерівності та просторової поляризації, а німецьке законодавство створює умови для горизонтальної та вертикальної координації дій усіх учасників просторового планування. Суттєвим компонентом цієї політики є інтегроване планування, в якому важливу роль відіграє участь громадськості та забезпечення прозорості процесу прийняття рішень. У межах політики розвитку територій значна увага приділяється питанням доступу до землі, її сталого використання, а також захисту сільськогосподарських угідь та природного середовища, що також узгоджується з ідеєю поліцентричності, орієнтованої на збереження балансу між урбанізацією та сільськими просторами. Базові принципи німецького підходу також включають сприяння ефективному управлінню землею, плануванню, заснованому на доказах, та підтримці міжмуніципальної співпраці, що у сукупності створює правове і інституційне підґрунтя для стійкого поліцентричного розвитку. Документ акцентує, що правові засади поліцентричного розвитку територій у Німеччині тісно пов’язані з концепцією сталого управління землею та інтегрованим підходом до землекористування. Основними інструментами реалізації політик у цьому напрямі є просторове планування (Raumplanung), що поєднує регіональні, муніципальні та федеральні рівні. Просторове планування передбачає обов’язкове врахування екологічних, економічних і соціальних аспектів, а також передбачає стратегічне розміщення інфраструктурних об’єктів з урахуванням поліцентричної мережі міст. Цей підхід законодавчо підтримується механізмами, які вимагають обов’язкової участі громадськості, відкритості даних та оцінки впливу на навколишнє середовище у процесі розробки планів.

Одним із ключових правових принципів є захист публічного інтересу в контексті землекористування, що відображено в статті 14 Основного закону

Німеччини, де визначено, що власність накладає зобов'язання і має служити суспільному благу. Це створює правове підґрунтя для впровадження механізмів просторового регулювання, таких як зонування, обмеження забудови та перерозподіл землі. Водночас поліцентричність підтримується розвитком інституційної спроможності муніципалітетів через програми технічної підтримки, професійної підготовки, а також фінансування інфраструктурних проектів у регіонах поза основними урбаністичними центрами.

Крім того, важливим є використання даних кадастру та системи земельної реєстрації, які забезпечують прозорість ринку землі і дають змогу ефективно планувати використання територій відповідно до потреб регіонів. Принцип справедливого доступу до землі для різних соціальних груп, включаючи жінок, мігрантів і малозабезпечених, інтегрується в практики просторового розвитку як умова стійкості поліцентричної моделі. У цьому контексті документ також підкреслює важливість гнучких систем прав на землю, які адаптуються до місцевих умов і дозволяють поєднувати формальні та неформальні форми власності [41].

Далі ми переглянемо звіти щодо розвитку сільських територій, в яких також використані закони щодо поліцентроичності територій. У документі „Zweiter Bericht der Bundesregierung zur Entwicklung der ländlichen Räume" викладено сучасні підходи уряду Німеччини до розвитку сільських територій, в основі яких лежать правові та стратегічні засади поліцентричності. Документ підкреслює, що поліцентрична структура країни є результатом історично сформованого різноманіття ландшафтів, децентралізованих моделей поселення, економіки та управління. Уряд Німеччини підтримує подальший розвиток цієї моделі через механізми просторового планування, які базуються на резолюціях та стратегіях, затверджених Міністерською конференцією з просторового планування (MKRO). У 2016 році MKRO схвалила оновлені орієнтири розвитку, які мають на меті зміцнення потенціалу сільських і структурно слабких територій, підтримку партнерства між містом і селом, покращення мобільності, інфраструктури, а також збереження природних ландшафтів і

сільськогосподарських угідь. Зокрема, документ зазначає важливість збереження центральних місць (Zentrale-Orte-Konzept), що дозволяє зміцнити міста та містечка як вузлові точки базових послуг і забезпечення економічного розвитку.

Законодавча база розвитку ландшафтів і територій спирається на Стратегію просторового розвитку, федеральне та земельне законодавство з планування та сільського розвитку, а також на положення Конституції Німеччини, які гарантують принцип рівнозначних життєвих умов у всіх регіонах країни. У цьому контексті значну увагу приділено інтеграції політик у сфері демографії, інфраструктури, діджиталізації, охорони здоров'я, мобільності та захисту довкілля. Інструментами реалізації є міжміністерські координаційні механізми, зокрема робоча група з питань сільського розвитку, підтримка моделей міжмуніципального співробітництва та програм місцевого залучення громадян. Документ підкреслює роль таких моделей як „LandZukunft", „Land(auf)Schwung", „Langfristige Sicherung von Versorgung und Mobilität", що випробовують нові шляхи зміцнення регіональної економіки, доступу до послуг, мобільності й цифрової інфраструктури.

Документ також надає значну увагу питанням фінансової підтримки сільських регіонів у межах європейського та національного фінансування. Центральне місце займає Європейський сільськогосподарський фонд розвитку сільських територій (ELER), що у поєднанні з національними коштами реалізується через програми підтримки екологічного землеробства, інвестицій у фермерські господарства, розвиток агротуризму, пряму торгівлю та локальні проєкти розвитку сіл. Особливу роль у цьому контексті відіграє підхід LEADER — інструмент територіального розвитку, заснований на участі місцевих ініціатив, громадських об'єднань та підприємств, що разом розробляють та впроваджують регіональні стратегії розвитку. LEADER сприяє формуванню поліцентричної структури через зміцнення локальних потенціалів і формування регіональних мереж.

Крім того, документ деталізує розширення рамок Громадської задачі з покращення аграрної структури та захисту узбережжя (GAK), яка включає підтримку розвитку інфраструктури сільських регіонів, заходів із ландшафтного догляду, охорони довкілля та ресурсоефективного землекористування. У контексті поліцентричності ця підтримка спрямована на формування функціональних центрів у регіонах з демографічними та структурними викликами. Розширення GAK є прикладом зміцнення правового забезпечення комплексного просторового розвитку, орієнтованого на зменшення диспропорцій між регіонами.

Політика розвитку сільських регіонів також спрямована на зміцнення ролі громад як повноцінних акторів регіонального управління. Активно стимулюється громадянська участь через програми підтримки волонтерства, громадських ініціатив та локальних форм самоврядування. Документ окремо підкреслює значення міжмуніципального співробітництва, яке стало більш гнучким завдяки податковим змінам, що дозволяють надавати послуги між громадами без оподаткування. Така правова інновація створює передумови для ефективної взаємодії в межах поліцентричних структур [31].

Звернемось до наукових робіт, котрі присвячені безпосередньо темі поліцентричності територій. У науковій праці «Polyzentrale Stadtregionen – Die Region als planerischer Handlungsraum» розглядається концептуальне, теоретичне та практичне підґрунтя поліцентричних міських регіонів як основних одиниць просторового планування в Німеччині. Цей документ, виданий Академією просторових досліджень і планування (ARL), акцентує увагу на багатовимірному розумінні поліцентричності — як морфологічної структури простору, як планувальної концепції та як моделі управління. З точки зору просторової структури, поліцентричні регіони визначаються наявністю кількох центрів активності — міст, агломерацій чи економічних осередків — які можуть бути взаємопов’язаними та конкуруючими одночасно. У планувальному вимірі поліцентричність трактується як стратегічна модель, що сприяє збалансованому

розвитку територій через підсилення функціональної ролі малих та середніх міст і регіональних центрів.

Документ також розглядає поліцентричність у контексті урядових структур і систем управління, підкреслюючи, що децентралізація компетенцій і створення мережевих адміністративних моделей підсилюють регіональну спроможність до самостійного вирішення проблем. Важливою тезою є те, що поліцентрична організація сприяє зниженню вразливості до зовнішніх викликів завдяки можливості реакції на різних рівнях управління. Аналізуються також інституційні труднощі, пов’язані з браком єдиного центру прийняття рішень у поліцентричних регіонах, та наголошується на важливості горизонтальної кооперації і спільного вироблення стратегій. На прикладі таких регіонів, як Рур, Рейн-Майн, Рейн-Неккар, досліджуються сценарії функціонального поділу праці між центрами та зміцнення внутрішньорегіональних зв’язків. Документ розглядає також впливи демографічних, кліматичних, економічних змін і трансформацій у сфері знань на формування поліцентричних регіонів. Планувальні виклики, пов’язані з цими трансформаціями, вимагають нового підходу до визначення міського, приміського і сільського простору, а також гнучких механізмів міжмуніципального і міжрегіонального співробітництва. Поліцентричність позиціонується як відповідь на виклики глобалізації, урбанізації, цифровізації та зміни парадигми державного управління — від ієрархічного до мережевого.

У подальшій частині документа детально аналізується процес формування поліцентричних міських регіонів у контексті змін у взаємовідносинах між містом і навколишнім простором. Відзначено, що традиційне уявлення про ієрархію центрального міста та залежного від нього сільського або передміського оточення поступово поступається концепції мережевої взаємодії, де малі та середні міста стають самостійними функціональними осередками. Цей підхід підтримується ідеєю про динамічну взаємозалежність, яка виникає через процеси субурбанізації, регіональної спеціалізації, мобільності населення та економічної інтеграції. Просторові стратегії поліцентричності дедалі частіше базуються не

лише на адміністративному розподілі, а на функціональних зв’язках і потоках між центрами — транспортних, трудових, комерційних і соціальних.

Значну увагу в документі приділено ролі просторового планування у впровадженні поліцентричної логіки. Акцент зроблено на тому, що поліцентричні регіони не є лише описом існуючої структури, а передусім — планувальною метою, яку активно просувають за допомогою національних і європейських стратегій. Зокрема, концепція поліцентричності чітко інтегрована в Європейський просторовий розвитковий документ (EUREK), який прагне до зменшення територіальних диспропорцій через створення збалансованої мережі центрів зростання. У цьому контексті поліцентричні регіони розглядаються як динамічні утворення з поділом функцій між містами, які утворюють міські мережі. Такий функціональний поділ вимагає високого рівня координації між органами місцевого самоврядування, що формує запит на нові підходи до управління — включно з розвитком моделей партнерства, спільного стратегічного планування та обміну ресурсами.

Автори також підкреслюють, що поліцентрична структура може забезпечити більшу гнучкість, адаптивність і стійкість територіального розвитку, особливо в умовах демографічних змін, екологічного тиску та соціально-економічної поляризації. Проте вони визнають і складнощі цього підходу — зокрема, конкуренцію між центрами, відсутність домінуючого координуючого суб’єкта, необхідність тривалих процесів налагодження довіри та ефективного управління ресурсами в умовах фрагментованої юрисдикції.

У заключних частинах праці наголошується на важливості інституційної гнучкості та багаторівневої взаємодії як ключових чинників успішного функціонування поліцентричних міських регіонів. Документ показує, що в умовах зростаючої складності територіального управління класичні вертикальні моделі втратили свою ефективність, поступаючись місцем мережевим формам координації — з активною участю органів місцевого самоврядування, приватного сектору, громадських ініціатив та надрегіональних структур. Такий підхід формує поліцентричні структури не лише у географічному чи

функціональному сенсі, а і як систему багатосуб'єктного управління, в якій жоден з учасників не домінує повністю, але всі мають часткову компетенцію та зобов'язані до взаємодії.

У контексті Німеччини, поліцентричність отримує підтримку через законодавчу основу, що дозволяє реалізовувати міжмуніципальне співробітництво без обов'язкового утворення нових адміністративних одиниць. Це особливо важливо для регіонів із сильно вираженим муніципальним плюралізмом, таких як Рейн-Рур або Рейн-Майн, де поліцентричні зв'язки не лише реальність, але й необхідна умова стабільного розвитку. У таких регіонах функціональна інтеграція стає передумовою для розвитку транспортної інфраструктури, спільного управління просторовими ризиками (зокрема, пов'язаними з кліматом), а також координації стратегій у сфері житлової політики, охорони здоров'я, енергетики та інновацій.

Документ також акцентує, що поліцентричні міські регіони не є виключно урбаністичним феноменом. Вони мають інтегрувати й навколишні сільські території, що стає особливо актуальним у світлі концепції „місто-село-партнерство". Така інтеграція передбачає не лише транспортні й функціональні зв'язки, а й спільне планування послуг загального інтересу — охорони здоров'я, освіти, культурних заходів, цифрової інфраструктури. Таким чином, поліцентричність трактується як модель, здатна протистояти загрозам маргіналізації периферій та демографічного спаду в сільській місцевості.

У підсумку, документ визначає поліцентричну міську регіональність як складну, але перспективну парадигму, яка вимагає одночасної дії на правовому, управлінському та просторовому рівнях. Її ефективність залежить від здатності регіональних акторів до співпраці, від підтримки гнучкого просторового планування та від здатності урядових структур усіх рівнів діяти в умовах взаємної залежності та відкритості до нових форм територіальної організації [49].

У документі з назвою «Regiopolen und Regiopolregionen in Deutschland» розглядаються концептуальні, організаційні та просторові аспекти розвитку

регіополісів та регіополярних регіонів у Німеччині як інструменту реалізації поліцентричної просторової структури країни. Документ є результатом спільної роботи між регіополісами, муніципалітетами, науковими установами та іншими регіональними акторами. Він не є нормативно-правовим актом у класичному сенсі, однак виконує роль стратегічного програмного документа, що ґрунтується на положеннях німецької просторової політики, зокрема Федеральної просторової концепції (Raumordnungspolitik des Bundes) та положень про збалансований розвиток.

Поліцентричність у цьому контексті базується на принципах просторової рівноваги, зміцнення середніх міст як центрів регіонального значення, підтримки функціональної взаємодії між містами різного масштабу, та забезпечення рівного доступу до інфраструктури та послуг. У документі висвітлюється, що Regiopolen — це середні міста, які завдяки своїй інфраструктурі, науковому потенціалу, економічним та культурним характеристикам, спроможні відігравати роль центрів розвитку, що доповнюють традиційні великі метрополії. Такий підхід прямо відповідає стратегічній меті поліцентричності, визначеній у європейських та німецьких просторових документах, як-от у Лейпцизькій хартії (Leipzig-Charta) та програмі ESPON. Документ наголошує, що Regiopolen та Regiopolregionen мають стати окремою категорією у просторі між традиційними метрополіями та середніми містами, яка може отримати окреме стратегічне значення у просторовому плануванні. При цьому не йдеться про створення нової юридично-фіксованої ієрархії у системі центральних місць (Zentrale Orte), а скоріше про інституціональне визнання потенціалу окремих середніх міст, які демонструють високу функціональну значущість у сферах інновацій, адміністративного обслуговування та інфраструктурного забезпечення. Документ також вказує, що в умовах федералізму правові засади реалізації поліцентричності формуються через регіональні та земельні програми розвитку, деякі з яких — як-от у Баварії, Мекленбург-Передня Померанія, Тюрингія чи Північний Рейн-Вестфалія — уже містять прямі або опосередковані згадки про Regiopolen.

Формальною правовою основою для такого підходу є Закон про просторове планування (Raumordnungsgesetz, ROG), який визначає обов'язок Федерації та земель забезпечувати рівномірний розвиток території, координацію між рівнями планування та сприяння міжмуніципальній співпраці. Через ці положення формується правова рамка, в межах якої можуть розвиватись Regiopolregionen як елементи нової поліцентричної географії. Водночас документ визнає відсутність єдиної правової класифікації терміна «Regiopole» у чинному законодавстві, тому наголос зміщується на добровільну міжмуніципальну кооперацію, регіональні стратегії та політичну самоорганізацію, які виступають ключовими механізмами реалізації цієї просторової моделі.

Зокрема, в документі описано, що формування Regiopolregionen передбачає участь як державних, так і приватних акторів, що об'єднуються на основі спільних стратегічних інтересів у регіональному розвитку. Це відображає принципи багаторівневої просторової політики та концепцію "Regional Governance", яка стала невід'ємною частиною німецького та європейського планування. Таким чином, правові засади поліцентричності тут не закріплюються жорсткими нормами, а формуються через підтримку стратегічного планування, мережевої взаємодії, добровільних кооперацій і пілотних проектів у рамках таких програм, як «Region gestalten».

У практичній площині документ наголошує на важливості врахування у просторому плануванні так званих «teilmetropolitanen Funktionen» — часткових метрополітальних функцій, які Regiopolen можуть виконувати для навколишніх сільських або слабо урбанізованих територій. Йдеться про забезпечення інфраструктурних послуг, доступу до вищої освіти, охорони здоров'я, культурного життя, інноваційного середовища. Важливим є також те, що ці функції підтримуються не лише формальними механізмами, як-от просторові плани федеральних земель, але й інструментами фінансового вирівнювання — наприклад, через механізми компенсації за інфраструктурні витрати в межах комунального фінансового вирівнювання (kommunaler Finanzausgleich), яке в

окремих землях визнає підвищене навантаження на Regiopolen як на центри обслуговування регіонального масштабу.

У підсумку документ «Regiopolen und Regiopolregionen in Deutschland» визначає стратегічне значення Regiopolen як інструменту реалізації поліцентричної просторової структури у Німеччині, яка базується не на створенні нових юридично зафіксованих рівнів у системі центральних місць, а на гнучкому, емпірично обґрунтованому та політично підтриманому підході до регіонального розвитку. Висновки звіту наголошують, що Regiopolen повинні бути визнані у просторовій політиці як проміжна категорія між метрополіями та класичними Oberzentren, спроможна забезпечити інноваційний розвиток і базову інфраструктуру у своїх регіонах впливу [39].

Правові засади такої моделі будуються на основі просторового планування федеральних земель, норм Raumordnungsgesetz, а також принципів добровільної співпраці (Regional Governance) між муніципалітетами. Документ також вказує на потребу інституційного зміцнення ролі Regiopolen через програми підтримки, наукові дослідження, інтеграцію у просторові стратегії та можливе розширення механізмів фінансової підтримки. Таким чином, Regiopolen розглядаються як ключові ланки у системі забезпечення збалансованого розвитку території, особливо для периферійних і неінтегрованих у метрополітарні осі регіонів Німеччини [30].

Також не можна оминути факт того, що Німеччина є частиною ЄС, а отже, велика низка робіт щодо поліцентричності є спільними проектами з іншими європейськими державами. Одним з таких є документ Territoriale Agenda 2030, що є стратегічною рамкою, ухваленою міністрами країн ЄС, відповідальними за просторовий розвиток і територіальну згуртованість, з метою спрямування політик Європейського Союзу у сфері просторового планування та розвитку територій до 2030 року. Цей документ має неформальний, але політично зобов’язальний характер, і його головна мета полягає у створенні інклюзивного, збалансованого та сталого майбутнього для всіх територій Європи — як урбанізованих, так і периферійних. У центрі уваги документа перебувають

поняття територіальної згуртованості, орієнтація на місцеві особливості (place-based approach), а також поліцентричний розвиток, який визнається ключовим інструментом для зменшення соціально-економічних диспропорцій та просторової поляризації між центрами зростання й менш розвиненими районами.

Territoriale Agenda 2030 прямо посилається на нормативну базу ЄС, зокрема статті 3, 174 і 175 Договору про функціонування ЄС, які встановлюють принципи економічної, соціальної та територіальної згуртованості, і визнає актуальність глобальних політичних орієнтирів, таких як Цілі сталого розвитку ООН, Паризька кліматична угода, Європейський зелений курс і Нова Лейпцизька хартія. Документ підкреслює, що сучасні виклики — включно з демографічними змінами, цифровізацією, кліматичними загрозами, економічною нерівністю — мають просторовий вимір, який вимагає комплексних, багаторівневих та територіально чутливих політик. Територіальна політика в такому підході має опиратися на локальний потенціал, регіональні особливості, тісну співпрацю між містом і селом, а також на гнучке управління функціональними регіонами, які часто виходять за межі адміністративних кордонів. У Territoriale Agenda 2030 поліцентричний розвиток визнається одним із шести головних територіальних пріоритетів, що відображено у концепті "Ausgewogenes Europa" — збалансованої просторової структури Європи. У цьому контексті поліцентричність розуміється як мережеве співіснування та взаємодія міст різного масштабу, включно з малими та середніми містами, які спроможні відігравати важливу роль у регіональному розвитку, інноваціях і забезпеченні доступу до базових послуг. Документ прямо закликає політичних акторів усіх рівнів підтримувати моделі просторового розвитку, в яких усі типи територій мають змогу реалізувати свій потенціал, а надмірна концентрація в обмеженій кількості метрополій повинна бути врівноважена шляхом посилення вторинних центрів зростання.

Однією з ключових концепцій є розвиток функціональних регіонів, які не завжди відповідають адміністративним поділам, але характеризуються тісними соціально-економічними, трудовими та інфраструктурними зв’язками. Такі

регіони охоплюють як великі, так і малі міста разом з навколишніми сільськими територіями та повинні розвиватися в межах інтегрованого підходу, що включає участь місцевих громад, міжмуніципальну координацію і орієнтацію на місцеві особливості. У цьому контексті територіальна політика повинна будуватись на горизонтальній і вертикальній координації, доказовій базі (evidence-based policy), децентралізації та міжсекторальному підході.

У підсумку Territoriale Agenda 2030 формує цілісне бачення просторової політики Європейського Союзу, в центрі якого перебуває ідея забезпечення рівних можливостей для всіх територій через поліцентричний, функціонально орієнтований і орієнтований на місце підхід. Документ визнає територіальну різноманітність Європи не як проблему, а як потенціал, що має бути максимально розкритий шляхом узгоджених дій на всіх рівнях — від ЄС до муніципалітету. Правові та політичні основи територіальної згуртованості тут пов'язуються з міжгалузевою координацією, стратегічним управлінням простором, впровадженням інноваційних пілотних проектів та активною участю громад у формуванні локальних стратегій [57].

Розглянемо також один з аналітичних звітів ОЕСР (Організації економічного співробітництва та розвитку). Документ Stadtentwicklungspolitik in Deutschland – Auf dem Weg zur nachhaltigen städtischen Entwicklung, підготовлений ОЕСР є аналітичною оцінкою урбаністичної політики Німеччини на тлі переходу до моделі сталого розвитку. Він детально аналізує просторові, соціальні та економічні виклики, з якими зіштовхуються німецькі міста, і водночас висвітлює політичні та інституційні відповіді, які формують комплексну політику міського розвитку на всіх рівнях управління — федеральному, земельному та муніципальному. Центральною темою документа є впровадження принципів сталості через інтеграцію містобудівної, транспортної, екологічної, економічної та соціальної політики, а також зміцнення багаторівневої координації у просторовому плануванні.

Особливе місце у звіті приділено поліцентричному устрою німецької міської системи, який розглядається як перевага у контексті швидкої соціально-

економічної трансформації, глобалізації, а також урахування регіональних диспропорцій після об’єднання Німеччини. Поліцентричність визначається не лише як наявність багатьох великих міст, а як гнучка структура міських, регіональних і локальних центрів, яка формує стійку мережу функціонально взаємодіючих осередків. Німецька міська система, на відміну від багатьох інших європейських країн, не має однієї домінуючої метрополії, як-от Париж чи Лондон. Натомість тут функціонують кілька потужних центрів — Берлін, Гамбург, Мюнхен, Франкфурт, Кельн та інші, — які поєднують спеціалізовані економічні, культурні, медійні, транспортні та адміністративні ролі.

У звіті наголошено, що поліцентричний характер німецької урбаністичної системи має не лише структурну, а й функціональну природу: кожне з великих і середніх міст виконує унікальні функції, забезпечуючи регіональну рівновагу, зайнятість і доступ до базових послуг. Така структура створює стійку основу для територіального розвитку, де приблизно 75% населення Німеччини може досягти великого міського центру менш ніж за 30 хвилин. Ця особливість підтримується інструментами просторового планування — насамперед концепцією центральних місць (Zentrale-Orte-Konzept), яка дозволяє узгодити міські, сільські та міжрегіональні зв’язки в ієрархічно організованій системі.

Поліцентризм у Німеччині є не випадковим наслідком історичного розвитку, а результатом цілеспрямованої державної політики, яка формувалась через механізми розподілу фінансових ресурсів, розвиток транспортної інфраструктури, підтримку малих та середніх міст, а також через правові норми, закріплені у Законі про просторове планування (Raumordnungsgesetz) та земельних стратегіях розвитку. Документ акцентує, що цей підхід забезпечує високу адаптивність міської системи до економічних, демографічних і технологічних змін, сприяє регенерації занедбаних територій, посиленню житлової мобільності та більш рівномірному розподілу інвестицій.

У звіті також зазначається, що поліцентрична структура відіграє ключову роль у подоланні соціальних нерівностей, які загострились у період після об’єднання країни, особливо між Східною та Західною Німеччиною. Завдяки

системі підтримки середніх центрів (Mittelzentren) і включенню малих міст у регіональні функціональні зв’язки, вдалося уникнути надмірної концентрації ресурсів у кількох мегаполісах, що притаманне іншим європейським країнам. Це створює просторову рівновагу, зменшує залежність периферій від центрів та сприяє інтегрованому територіальному управлінню.

Документ також підкреслює важливість міжсекторальної інтеграції та адаптивності у політиці міського розвитку, що є ключовими умовами для ефективного функціонування поліцентричної структури. Зокрема, політики в галузях транспорту, житлового будівництва, охорони довкілля, економіки та соціального захисту мають бути узгодженими як у межах одного міста, так і між різними типами територій. У звіті стверджується, що лише через таку інтеграцію можна забезпечити справедливий розподіл ресурсів і рівний доступ до можливостей, які генерують міські центри, незалежно від їх розміру чи географічного розташування.

OECD також звертає увагу на те, що поліцентричний розвиток Німеччини супроводжується сильним субнаціональним управлінням, де федеральні землі відіграють автономну і водночас координовану роль у реалізації просторових стратегій. Така структура дозволяє враховувати регіональні особливості, уникати уніфікованих підходів і запроваджувати пілотні проекти відповідно до локального контексту. Зокрема, приклади з Лейпцига, Ессена, Оснабрюка та інших міст ілюструють, як через комплексні програми реновації, ревіталізації індустріальних зон, змішаного функціонального розвитку та публічно-приватного партнерства створюються нові моделі просторового балансу.

У підсумку звіт підтверджує, що поліцентрична модель урбаністичного розвитку Німеччини є не лише просторовою конфігурацією, а повноцінною стратегічною концепцією, яка інтегрує планування, соціальну політику, економіку та екологію в єдину систему. Вона є результатом інституційної спадкоємності, багаторівневого управління, сильної місцевої автономії та національних політичних пріоритетів сталого розвитку. Така модель довела свою ефективність у періоди соціальних і економічних трансформацій і може

слугувати прикладом для інших країн у формуванні стійких та збалансованих урбаністичних систем [55].

Оцінивши усі аспекти нормативно-правової бази Німеччини щодо поліцентричності можна сказати, що досвід Федеративної Республіки Німеччина засвідчує, що поліцентричний розвиток не лише можливий, а й ефективно реалізується на практиці завдяки потужному правовому підґрунтю, багаторівневому врядуванню та інтеграції просторової, соціальної й економічної політики. Основою цього підходу є принцип субсидіарності, закріплений у Конституції, який забезпечує автономію муніципалітетів у сфері просторового планування, а також Федеральний закон про регіональне планування, що координує розвиток між рівнями влади. Через інструменти просторового планування, концепцію центральних місць та спеціалізовані програми, що охоплюють як міські, так і сільські території, формується мережа центрів зростання, здатних підтримувати функціональну рівновагу між регіонами. У фокусі державної політики перебувають малі та середні міста, периферійні зони та сільські громади, що отримують підтримку через механізми фінансування, інституційної співпраці та стратегічного планування. Німецький підхід підкреслює важливість участі місцевих акторів, міжмуніципального співробітництва та прозорих процедур прийняття рішень, які дозволяють адаптувати загальнонаціональні цілі до специфіки кожного регіону. Така модель поліцентричності не зводиться лише до географічного розміщення центрів, а охоплює глибоку функціональну взаємодію, мережеве управління та орієнтацію на довгострокову стійкість, що робить її особливо актуальною для периферійних територій, подібних до Білоцерківського регіону в Україні.

3.2 Приклад Землі Бранденбург

Дослідивши нормативно-правовий аспект розвитку центрів зростання, розглянемо їх застосування на практиці. Один з регіонів Німеччини, що має достатньо схожий вигляд регіонального управління та адміністративного поділу

щодо Київської області, є федеративна земля Бранденбург. Не дивлячись на те, що Бранденбург знаходиться під впливом головного центру тяжіння усієї Німеччини – Берліна, формуючи разом з Бранденбургом агломерацію Берлін-Бранденбург а також той факт, що дана федеративна земля ще майже 30 років тому була частиною Німецької Демократичної Республіки (а отже була соціалістичною територією з плановою економікою), дана земля підтримує політику регіонального розвитку та сприяє активній децентралізації від столиці країни. Ще у 90-х роках, коли впала Берлінська стіна та Західна і Східна Німеччина об'єднались в одну країну, наукова та політична спільнота Німеччини ставила питання повторної інтеграції цих територій у економічний та соціальний простір всієї країни, досліджуючи занепалі та стагнуючі території Бранденбургу. У подібній ретроспективі, досвід реінтеграції Бранденбургу є корисним прикладом для дослідження центр-периферійних відносин на території не тільки Київської області, але і всієї України.

Дослідження Бранденбургу має структурований характер. Розглянемо загальну характеристику території, проаналізуємо окремі емпіричні дослідження щодо формування та функціонування полюсів зростання у регіоні, а також проаналізуємо різні аспекти розвитку регіону: соціальні та економічні аспекти; дослідження метрополісної інтеграції регіону та окремі ефекти зростання полюсів у східних регіонах країни.

Бранденбург — федеральна земля на північному сході Німеччини, яка межує з Польщею на сході та землями Мекленбург-Передня Померанія, Нижня Саксонія, Саксонія-Ангальт і Саксонія, а в центрі оточує столицю Берлін. Населення землі становить близько 2 581 667 осіб за даними Статистичного Федерального управління на 2025 рік [28] [Таблиця 3.2]. Адміністративно Бранденбург поділений на 14 районів (Landkreise) та 4 міста округового рівня (kreisfreie Städte). Економіка характеризується переважанням малих і середніх підприємств у таких галузях, як автомобільна промисловість, сталеливарна та енергетика, а виробничий обсяг у 2023 році склав близько 36,8 млрд євро. Підприємницька активність значно зростає в «зеленому» секторі та високих

технологіях завдяки масштабним іноземним інвестиціям, зокрема Gigafactory Tesla у Грюнхайде. Валова додана вартість у 2023 році зросла на 2,1 % порівняно з попереднім роком, випередивши середній рівень у Німеччині, що підтверджує стійке економічне зростання регіону [33]. Бранденбург складає основу Берлінської столичної агломерації, де близько 74 % населення регіону проживає на 12 % площі та щодня формує потоки трудових мігрантів у Берлін, а транспортні коридори концентруються в «озерному поясі» навколо столиці.

Наступним пунктом дослідження є аналіз різних аспектів формування території. Перший аспект дослідження: соціальний аспект розвитку території. Для дослідження цього аспекту було використано статистичний прогноз чисельності населення землі Бранденбург з 2020 по 2030 роки. Згідно з цього прогнозу, соціальний аспект розвитку землі Бранденбург визначається глибокими демографічними змінами, що охоплюють старіння населення, регіональні диспропорції, зміну моделей родинного життя та міграційні потоки. До 2030 року частка осіб віком 65 років і старше зросте з 25 % до 30 %, тоді як середній вік підвищиться до 48 років, що зумовлено як підвищенням тривалості життя, так і скороченням кількості жінок у репродуктивному віці. У більшості регіонів спостерігається природне скорочення населення, тобто кількість смертей стабільно перевищує народжуваність, і лише позитивне сальдо міграції дозволяє деякий час утримувати чисельність населення на відносно сталому рівні. Внаслідок цього зростає навантаження на систему охорони здоров’я, соціальні служби та пенсійне забезпечення, адже частка осіб, які не беруть участі в ринку праці, стрімко підвищується. У регіональному розрізі найбільш динамічним є «Берлінське передмістя» — території довкола столиці, які до 2030 року зростуть на понад 8 %, зумовлюючи зростання попиту на житло, транспорт, дошкільну інфраструктуру та послуги. Натомість у віддалених частинах землі спостерігається скорочення населення до 11 %, причому зменшення охоплює як молодь, що виїздить до Берліна чи інших регіонів, так і працездатні групи, що не можуть знайти сталу зайнятість. На тлі цього формується чітка соціальна географія з високою густотою населення та молоддю в приміських зонах і

демографічним виснаженням у периферійних сільських регіонах. Соціальне планування дедалі більше орієнтується на адаптацію до старіючого суспільства в менш заселених районах і на управління зростанням та інтеграцією мігрантів у зонах навколо Берліна, де наплив населення супроводжується інфраструктурним тиском. Додатковим викликом соціального розвитку є зміна сімейних структур і життєвих моделей, що супроводжується зростанням частки домогосподарств із однією особою, відкладенням віку створення сім'ї та народження дітей, а також зниженням загального рівня народжуваності, яка у середньому складає 1,6 дитини на одну жінку. У великих містах, зокрема в Потсдамі, фіксується відносно стабільна демографічна ситуація завдяки привабливості для молодих спеціалістів, наявності вищих навчальних закладів і високій якості міського середовища, тоді як міста середнього розміру, такі як Котбус або Франкфурт-на-Одері, втрачають населення навіть попри позитивне сальдо міграції. Міграційні процеси мають не лише кількісний, а й якісний вимір — більшість мігрантів — це люди молодого віку з вищим рівнем освіти, які формують ядро нових соціальних динамік у міському середовищі, натомість периферійні райони стикаються з втратою людського капіталу, зниженням рівня участі в суспільному житті та ізоляцією старших поколінь. Рівень соціальної нерівності поглиблюється не лише між центральними і периферійними територіями, а й між поколіннями, що змушує муніципалітети змінювати пріоритети у політиці зайнятості, освіти та догляду. Крім того, у громадах із демографічною депопуляцією часто виникає виклик підтримання базової інфраструктури — лікарень, шкіл, громадського транспорту — в умовах зменшення податкових надходжень і зростання витрат на соціальне забезпечення. Усе це вимагає від влади Бранденбургу гнучких рішень: розширення міжмуніципальної співпраці, розвитку цифрових сервісів для літніх людей, залучення мігрантів до регіональних програм інтеграції та створення стимулів для повернення молоді у рідні громади. Загострення соціальних контрастів між зростаючими й депопулюючими територіями в Бранденбурзі також виявляється у доступі до освіти, культури та медичних послуг, де міські зони – особливо в безпосередній

близькості до Берліна – пропонують значно ширший спектр можливостей, тоді як у сільських районах спостерігається згортання інфраструктури й залежність від мобільності населення. Це особливо критично для літніх людей, які становлять все більшу частку мешканців віддалених територій і часто не мають власного транспорту або достатніх цифрових навичок для отримання послуг онлайн. Крім того, зменшення кількості дітей у сільських школах призводить до їхнього закриття або укрупнення, що негативно впливає на соціальну згуртованість у місцевих громадах. Молодь часто змушена залишати свої рідні регіони заради освіти та роботи, що формує довготривалі міграційні тренди й підсилює структурну слабкість периферії.

Узагальнюючи соціальні висновки з демографічного прогнозу для землі Бранденбург до 2030 року, можна стверджувати, що регіон перебуває під подвійним тиском: з одного боку — старіння та скорочення населення в периферійних районах, з іншого — динамічне зростання та зростаючий попит на інфраструктуру в зоні впливу Берліна. Майбутнє соціальної політики Бранденбургу визначатиметься здатністю ефективно реагувати на регіональні диспропорції: збереження якості життя в сільській місцевості потребуватиме не лише стабілізації демографії, а й глибокої адаптації інфраструктури, інновацій у соціальних послугах і міжмуніципального партнерства. У той самий час, у приміських районах ключовими викликами стане інтеграція новоприбулих, забезпечення доступного житла, інклюзивної освіти й розвиток соціальної згуртованості на тлі швидких змін. Прогноз вказує на те, що успішна демографічна трансформація вимагатиме стратегічного мислення та територіально диференційованих рішень, де соціальна рівновага виступатиме не лише наслідком, а й інструментом збалансованого регіонального розвитку [59].

Наступний аспект, який ми візьмемо до уваги – економічний. Як зазначалося, Бранденбург був частиною Соціалістичної Східної Німеччини до початку падіння соціалістичного режиму в країнах Східної Європи. Саме тому, більшість економічних досліджень беруть до уваги саме період з 90-х по 2000-і роки і акцентують більшу увагу на дослідженні розвитку усієї Східної

Німеччини. У рамках цього дослідження було проаналізовано саме одне з таких досліджень, котре займалось аналізом економічного розвитку східних земель Німеччини у часи з 1990 року по 2000 рік. Таке дослідження необхідне в рамках аналізу Білоцерківщини саме тому, що достатньо детально показує процес економічної інтеграції та важливості реформ міського самоуправління в контексті центро-периферійних відносин. Економічні полюси зростання в землі Бранденбург формуються як результат структурної трансформації після об'єднання Німеччини, що супроводжувалася масштабною деіндустріалізацією та необхідністю перебудови економіки на базі інновацій і регіональної кооперації. Одним із ключових чинників формування полюсів зростання стало вигідне розташування Бранденбургу довкола Берліна, що дозволило приміським районам, особливо на півдні і заході землі, стати ланками індустріального субурбанізаційного поясу, де виникли нові виробничі кластери. Найбільш динамічними осередками економічного зростання стали райони, що межують з Берліном, зокрема Хафельланд, Барнім і Даме-Шпревальд, де розміщуються високотехнологічні підприємства, зокрема Tesla Gigafactory у Грюнхайде. У цих регіонах спостерігається висока інвестиційна активність, орієнтована на обробну промисловість, логістику, цифрові сервіси та енергоефективні технології, що свідчить про поступовий перехід до економіки знань. Умовою цього процесу є наявність розвиненої інфраструктури, доступ до кваліфікованої робочої сили та близькість до освітніх і наукових установ Берліна. У дослідженні підкреслюється, що агломераційні переваги, зокрема транспортні зв’язки, концентрація інноваційних суб’єктів і ринкова ємність, є ключовими тригерами для формування центрів зростання. Проте поза межами Берлінського пояса більшість територій Бранденбургу залишаються периферійними, із меншою густотою населення, нижчою продуктивністю та обмеженим інвестиційним потенціалом, що посилює регіональну асиметрію. У таких умовах важливу роль відіграють державні програми стимулювання, спрямовані на залучення підприємств до сільських регіонів і підтримку інноваційної активності малого бізнесу, зокрема через технологічні парки, інкубатори та субсидії на НДДКР.

Однак лише незначна частина підприємств у віддалених районах бере участь у таких інструментах, що обмежує ефект поширення інновацій із центрів на периферію. У цілому, економічні полюси зростання Бранденбургу мають чітко локалізований характер і пов’язані зі структурною переорієнтацією економіки на технологічні сектори, які вимагають високої інтеграції з науковим середовищем та глобальними ринками, і саме ці регіони виступають рушіями економічної модернізації всієї землі.

Незважаючи на помітні успіхи в утвердженні нових економічних полюсів у прилеглих до Берліна районах, структурні виклики залишаються значними, особливо в постіндустріальних регіонах південної та східної частини Бранденбургу. У цих зонах традиційна промисловість, зокрема важка хімія, енергетика та машинобудування, була зруйнована або глибоко реструктуризована після 1990 року, а відновлення економічної активності відбувається повільно та нерівномірно. Однією з ключових стратегій у рамках просторової політики землі стало формування так званих «regionale Wachstumskerne» — локальних центрів зростання, покликаних стати точками тяжіння для інвестицій, зайнятості та інновацій у відносно слабких регіонах. При цьому застосовується принцип селективної концентрації ресурсів у певних середніх містах, таких як Котбус, Франкфурт-на-Одері чи Айзенгюттенштадт, які, попри загальні демографічні втрати, мають інфраструктурний, освітній або галузевий потенціал для економічної активізації. Проте, як свідчать аналітичні оцінки, ефект дифузії економічного зростання з цих центрів у навколишню периферію залишається обмеженим: малі громади за межами полюсів не завжди інтегруються у виробничі або сервісні ланцюги й нерідко виступають виключно як постачальники робочої сили. Така ситуація вимагає подальшої регіональної інтеграції через розвиток міжмуніципального співробітництва, вдосконалення логістичних зв’язків, підтримку кластерного підходу та цифровізацію адміністративних і економічних процесів. Окремо варто зазначити, що економічна структура Бранденбургу загалом залишається значною мірою децентралізованою та орієнтованою на малий і середній бізнес, який становить

понад 95 % підприємств, а його адаптивність та інноваційна спроможність безпосередньо залежать від регіонального середовища, наявності кваліфікованих кадрів і доступу до фінансування. Успішне формування повноцінних полюсів зростання — це не лише питання географії або інфраструктури, а результат взаємодії державної політики, підприємницької ініціативи та локальної інституційної спроможності підтримувати трансформацію економіки в умовах високої міжрегіональної конкуренції.

У підсумку, економічні полюси зростання в Бранденбурзі є критично важливими як інструменти структурної модернізації і регіональної консолідації після десятиліть трансформаційної нестабільності, проте їхній ефект не є автоматичним і вимагає цілеспрямованої політики посилення зв'язків між центром і периферією. Регіони з високим інноваційним потенціалом, інфраструктурною щільністю та близькістю до Берліна демонструють динамічне зростання, особливо в таких секторах, як електромобільність, логістика, цифрові технології та зелена енергетика. Водночас значна частина периферійних територій залишається в пастці структурної слабкості, низької інвестиційної привабливості та демографічного занепаду. Для збереження соціально-економічної рівноваги в масштабах усієї землі необхідне стратегічне закріплення та розширення існуючих центрів зростання, їхнє глибше вбудовування в міжрегіональні виробничі і дослідницькі мережі, а також підтримка регіональної диверсифікації економіки з акцентом на креативні індустрії, цифрові сервіси та сталу промисловість. Ефективна реалізація таких підходів дозволить не лише стимулювати економічну активність у точках концентрації, а й забезпечити поширення розвитку на ширший просторовий контекст Бранденбургу, зробивши економічне зростання більш інклюзивним, адаптивним і довготривалим [27].

Далі проаналізуємо планування та інституційні підходи щодо дослідження цієї території. Найкращий спосіб отримати впорядковану інформацію щодо подальшого планування території – ознайомитись з його стратегією регіонального розвитку. Для дослідження планування було взято стратегію регіонального розвитку землі Бранденбург, датована 2024 роком, тобто у нас ж

можливість ознайомитись з новими проектами щодо майбутнього планування території.

Регіональна стратегія розвитку Бранденбургу «Stärken verbinden» («Поєднати сильні сторони») демонструє нову якість просторового планування та інституційного управління, що базується на децентралізованій співпраці, узгодженні стратегічних векторів та залученні локальних акторів. Головна ідея полягає у переході від підходу «Stärken stärken» (2004), що фокусувався виключно на підтримці п'ятнадцяти регіональних центрів зростання (RWK), до більш широкої моделі, що охоплює також периферійні та сільські території через міжтериторіальну кооперацію. Новий інституційний каркас базується на розгалуженій мережі ключових акторів: регіональних планових установ, LEADER-груп з розвитку села, муніципалітетів, RWK і громадянського суспільства, які об'єднуються у платформу під назвою «REGIONALE». Ця структура не є жорстко централізованою, натомість кожен регіон формує власну модель діалогу та розробки ключових проектів відповідно до локального контексту. Особливістю підходу є запровадження принципу Gegenstromprinzip — взаємодії «знизу догори» та «згори донизу», де місцеві ініціативи поєднуються з урядовими орієнтирами через механізми узгодження цілей, координації проєктів та щорічного моніторингу. Стратегія базується на ідеї, що лише тісна співпраця між «пульсуючими ядрами» (міськими центрами) та навколишніми громадами може забезпечити рівномірний просторовий розвиток. Планування в Бранденбурзі розгортається не тільки у межах адміністративних кордонів, а й вздовж функціональних осей — транспортних коридорів, наукових і економічних кластерів, зокрема Берлін–Котбус (Lausitz), Берлін–Прігніц, або Берлін–Франкфурт-на-Одері. Такий підхід дозволяє формувати поліцентричну модель, де економічні, соціальні та екологічні виклики вирішуються у форматі регіонального партнерства. У практичному вимірі це означає, що громади отримують можливість самостійно ініціювати ключові проєкти з інфраструктури, мобільності, цифровізації, освіти чи енергетики, які погоджуються на рівні землі та інтегруються в цілісну картину розвитку. Таким

чином, регіональна стратегія розвитку Бранденбургу поєднує інституційний плюралізм, територіальну гнучкість та стратегічну узгодженість — елементи, що становлять основу сучасної багаторівневої регіональної політики.

Реалізація стратегії «Stärken verbinden» також передбачає запровадження інструменту ключових регіональних проєктів (Schlüsselvorhaben), які виступають не лише каталізаторами просторового розвитку, але й форматом інтеграції локальних ресурсів, управлінських структур і державної підтримки. У межах кожної планувальної регіональної одиниці (наприклад, Prignitz-Oberhavel, Oderland-Spree чи Lausitz-Spreewald) ініціюється щонайменше п’ять таких проєктів, що мають міжмуніципальний масштаб, тематичну комплексність і потенціал впливу на вищий територіальний рівень. Проєкти формуються у партнерстві між місцевим самоврядуванням, приватним сектором, науковими установами й громадськими організаціями та охоплюють сфери від цифрової мобільності та зеленої енергетики до кластерного розвитку в логістиці, агротехнологіях чи туризмі. Просторовий ефект кожного проєкту оцінюється відповідно до стратегічних «рейок» (Leitplanken), які визначають потенціал інфраструктурного зв’язування, обмін знаннями, закріплення інновацій на місцевому рівні або міжрегіональну взаємодію. Таким чином формується мережеве управління розвитком, у якому регіони не змагаються за ресурси, а взаємодіють у рамках узгоджених векторів, що веде до послаблення центр-периферійних дисбалансів. У цьому контексті особливого значення набуває інтеграція Бранденбургу у берлінсько-лаузіцьку осьову модель розвитку, де Берлін виконує функцію інноваційного хабу, а Бранденбург — лабораторії просторових експериментів, що базуються на децентралізованій ініціативі, міжрівневому узгодженні та спільній відповідальності. Уся система планування координується через REGIONALE-Koordinatoren — осіб або структури, що виступають мостом між місцевими ініціативами та урядовими механізмами, забезпечуючи як технічну реалізацію, так і політичне представлення інтересів регіону. У поєднанні з інструментами LEADER, федеральними програмами

структурного розвитку та міжземельною координацією, ця стратегія перетворює Бранденбург із території розриву на модель територіальної співпраці.

Підсумовуючим елементом планувального та інституційного підходу, що закладений у стратегії «Stärken verbinden», є принцип динамічної адаптації — здатність регіональної системи управління гнучко реагувати на соціальні, економічні та екологічні трансформації. Це проявляється у щорічному циклі стратегічного моніторингу, під час якого ключові проєкти оновлюються, доповнюються новими партнерами або тематичними модулями, а також переосмислюються відповідно до зовнішніх викликів — таких як енергетичний перехід, цифровізація, зміна клімату або демографічне старіння. У межах цього циклу регіони самі ініціюють зміни у своїх проєктах, а Державна канцелярія Бранденбургу забезпечує політичне схвалення, координацію з профільними міністерствами та методичну підтримку. Завдяки цьому формується нова модель інституційного середовища, у якій вертикаль влади замінюється мережею взаємодії, а управління розвитком відбувається не шляхом директивного планування, а через координацію між стратегічними суб'єктами. Такий підхід посилює легітимність прийнятих рішень, оскільки вони формуються в інклюзивному, відкритому процесі, де локальні голоси мають реальний вплив на формування пріоритетів. У поєднанні з функціональним просторовим підходом, орієнтацією на розвиткові осі, тематичними кластерами та міжрегіональними коопераціями, ця стратегія задає модель інтегрованого регіонального розвитку, що вийшла за межі класичної центр-периферійної дихотомії. Таким чином, Бранденбург виступає не просто як прикордонна або периферійна територія, а як лабораторія нової регіональної політики, де просторове планування, інституційна гнучкість і соціальна кооперація формують основу стійкого і справедливого розвитку на всій території федеральної землі.

Наступний аспект про який необхідно згадати це «центральність» малих населених пунктів. Хоч в ієрархічній системі особливо вагомими вважаються саме великі міста-ядра, не треба нехтувати потенціалом малих населених пунктів, котрі в ієрархічній системі ядра з периферією також активно зростають

як в соціально-економічному, так і промислово-логістичному факторах. Для доведення цієї гіпотези було використано документ за авторства Стефана Бітца «Центральне місце малих міст у сільській місцевості – Міф і реальність». Центральність малих міст у землі Бранденбург розглядається в документі як складна та багаторівнева категорія, що виходить далеко за межі традиційної логіки ієрархії простору та централізованого планування. Малі міста в ландшафті Бранденбургу, зокрема ті, що не були включені до категорії регіональних центрів зростання (RWK), часто залишаються на маргінесах регіональної політики, хоча де-факто виконують низку критичних функцій для навколишніх сільських територій. Поняття «центральності» набуває різного змісту залежно від перспективи — від просторової до функціональної, від нормативної до соціологічної. У політиці Бранденбургу особливої уваги набуло поняття Ankerstadt — міста-якоря, що мали стати «передовими форпостами» збереження життєздатності в периферійних регіонах. Однак досвід показав, що їхня централізація не завжди призводила до бажаних результатів: міста не отримали достатнього ресурсу для впливу на просторові процеси довкола, а самі опинилися під тиском демографічного старіння, втрати адміністративних функцій та інфраструктурної деградації. Аналіз підкреслює, що в умовах сучасної мобільності, децентралізації життєвих стилів і цифровізації, центральність не може бути гарантована лише адміністративним статусом — вона формується внаслідок реальних функціональних зв’язків, транспортної досяжності, локального лідерства та соціального капіталу. Багато малих міст Бранденбургу — особливо в історичних регіонах, як-от Прігніц, Обершпреевальд-Лаузіц чи Одерланд — мають потенціал стати важливими вузлами регіонального обміну, проте часто залишаються «невидимими» у стратегіях просторового планування. Водночас дослідження вказує на необхідність переосмислення централізації: нові моделі мають ґрунтуватися на міжмуніципальній кооперації, розподілених функціях та активізації локальних мереж. Центральність у такому підході – це не стільки фіксована ієрархія, скільки динамічний стан, що формується взаємодією міста з його оточенням.

Малі міста можуть бути місцями не лише обслуговування, а й інновацій, самоуправління, креативної економіки та соціальної згуртованості – якщо їм надається достатня автономія, підтримка та визнання у регіональних політичних стратегіях.

Упродовж останніх десятиліть спроби зміцнити роль малих міст через інструменти регіонального планування та субсидійної політики часто наштовхувалися на структурні обмеження: демографічне скорочення, зменшення податкової бази, нестачу кваліфікованих кадрів та відтік молоді у більші урбаністичні центри. Однак документ наголошує, що у багатьох випадках саме малі міста стали осередками локальної стійкості – завдяки гнучкості управління, соціальній згуртованості та здатності до адаптації. Підтримка громадських ініціатив, культурних осередків, освітніх програм та нових форматів зайнятості (зокрема, дистанційної або самозайнятості) дозволила частині таких міст втримати або навіть розширити свою функціональну вагу. У цьому контексті центральність перестає бути лише адміністративною або чисельною характеристикою – вона постає як якість соціального простору, яка забезпечує доступність, ідентичність і діалог. Особливо актуальним стає поняття «соціального магнетизму» малих міст – здатності приваблювати та утримувати людей через якість життя, культурну пропозицію, екологічну стабільність та безпечне середовище. Автори документа також звертають увагу на ризики надмірної орієнтації просторової політики на великі економічні вузли, які здатні витягувати ресурси – як людські, так і інституційні – з решти територій. Проти цього висувається концепція dezentralisierte Konzentration – децентралізованої концентрації, яка передбачає підтримку мережевої моделі розвитку, де малі міста взаємодіють між собою та з регіональними центрами без жорсткої вертикальної субординації. У межах цього підходу кожне місто може стати локальним вузлом компетенцій, інфраструктури або інновацій, якщо отримає змогу розвиватися у власному ритмі, за підтримки регіональних та земельних інструментів. Таким чином, малі міста Бранденбургу – попри структурні виклики – залишаються ключовим елементом політики просторового згуртування та соціального

балансу, що має ґрунтуватися не на формальних критеріях, а на визнанні їхнього реального значення для стабільності та життєздатності периферійних регіонів.

У підсумку, центральність малих міст у Бранденбурзі потребує переосмислення як неієрархічної, функціонально-гнучкої та соціально орієнтованої категорії, яка визначається не лише чисельністю населення чи формальним статусом, а здатністю формувати якісні життєві простори, підтримувати локальні мережі й виконувати роль стабілізуючих елементів у периферійних середовищах. Вони є носіями колективної пам'яті, місцевої ідентичності та соціального капіталу, який особливо важливий у контексті демографічного скорочення, еміграції молоді та скорочення державної присутності в сільських територіях. Підтримка таких міст має базуватись на цільовому фінансуванні, зміцненні міжмуніципальних зв'язків, розширенні цифрових і соціальних сервісів, а також визнанні їх як активних партнерів у реалізації регіональних стратегій розвитку. Тільки за умови, коли малі міста розглядатимуться не як слабкі точки на карті, а як потенційні драйвери стабільності й відновлення периферій, можлива справжня регіональна згуртованість, яка не ґрунтується на концентрації, а на справедливому розподілі функцій, ресурсів та можливостей у межах усієї території Бранденбургу [26].

Останній аспект який ми розберемо в контексті дослідження Бранденбургу можливо найважливіший з усіх, адже присвячений метрополісній інтеграції та розвитку центр-периферійних відносин між Бранденбургом та столицею країни – Берліном. Як вже було сказано до цього, адміністративно-територіальний устрій Бранденбургу дуже ідентичний до Київської області – це регіон що оточує столицю країну та вступає з цією столицею в активні відносини на рівні «Столичний регіон – периферія», що, в свою чергу, формує диспропорцію розвитку території Бранденбургу, покращуючи умови життя в межах Берлінської агломерації але нехтуючи розвитком інших територіальних суб'єктів даного регіону. Для опису даного процесу було використано документ за авторства Беатріс Ортельт, котрий досліджує саме емпіричні дослідження столичного регіону Берлін-Бранденбург. Метрополісна регіональна інтеграція в контексті

Берлін-Бранденбурзького регіону розглядається в документі як політико-просторовий проєкт, що відображає зусилля щодо поєднання метрополісної динаміки з регіональною структурною спадщиною. В основі концепції метрополісної регіональної інтеграції лежить ідея стратегічного об'єднання міських і периферійних елементів у єдину функціональну одиницю, яка виступає не лише об’єктом управління, а й суб’єктом глобальної конкуренції. У випадку Берлін-Бранденбургу інтеграція формується навколо двох ключових категорій - «метрополійності» (Metropolitanität) і «регіональності» (Regionalität), які репрезентують відповідно урбаністичну концентрацію, інновації, культурну глибину та транспортну зручність – з одного боку, і локальну ідентичність, ландшафтну специфіку, децентралізацію та соціальну тяглість – з іншого. Важливу роль відіграє образна складова, оскільки «метропольна регіональність» формується як через фізичну інфраструктуру, так і через Raumbilder – уявлення та символічні образи, які жителі, інституції та медіа приписують простору. Створення таких «просторових образів» (згідно з концепцією Детлефа Іпсена) стало центральною темою емпіричного дослідження: чи усвідомлюють жителі Берліну та Бранденбургу себе як частину спільної метрополісної регіональної цілісності, чи це поняття залишається абстрактним і політично нав’язаним. Дослідження підтверджує, що хоча інфраструктурні механізми – як-от спільний транспортний союз VBB або спільна аеропортова компанія – створюють видимість інтеграції, однак у сприйнятті населення домінують окремі, часто суперечливі просторові ідентичності. Берлін і далі сприймається як урбаністичний простір, тоді як Бранденбург – як периферія або місце життя, пов’язане з природою, спокоєм, але й відчуттям другорядності. Таким чином, інтеграція існує на рівні інфраструктури, але не повністю реалізована у свідомості жителів як спільне культурне або соціальне поле. Це створює виклики для комунікації спільного просторового бачення – метрополісна регіональна ідентичність потребує не лише функціонального зв’язування, а й активного творення нових змістів через участь громадян, розвиток культурного обміну та візуальну репрезентацію єдності в архітектурі, медіа, брендинг територій.

Інтеграція також залежить від того, наскільки економічні можливості, інновації та символічний капітал Берліна будуть поширюватись на периферійні регіони не лише через мобільність і ринок праці, а й через освітні, наукові та культурні синергії. Тільки за цієї умови метрополісна регіональність зможе подолати свою формальну оболонку та стати живим простором спільного розвитку.

У подальшому аналізі документ зосереджується на тих структурних бар'єрах, які обмежують повноцінну реалізацію метрополісна регіональної інтеграції у просторі Берлін–Бранденбург. Одним із головних чинників виступає відсутність спільної політичної юрисдикції: попри інтенсивну функціональну взаємодію, Берлін та Бранденбург залишаються двома окремими федеральними одиницями з власними правовими системами, бюджетними процесами та політичними пріоритетами. Спроба їхнього політичного об’єднання через референдум у 1996 році зазнала поразки, і цей факт залишається символом обмеженого бажання до інституційного злиття. У результаті, навіть у сферах, де співпраця відбувається, як-от просторове планування або економічний розвиток, діють паралельні стратегії, що потребують складної координації. Дослідження також підкреслює, що нерівність у сприйнятті має просторову природу: жителі Бранденбургу частіше схильні вважати себе «додатком» до Берліну, тоді як жителі столиці рідко ідентифікують Бранденбург як частину своєї метропольної щоденності. У цій нерівності простежується і соціальний аспект — питання доступу до ринку праці, освітніх ресурсів, житла та культурних послуг. Документ акцентує увагу на тому, що майбутнє метропольної інтеграції залежить від формування нової моделі просторової спільності, яка враховує не лише функціональні зв’язки, а й емоційне залучення, культурну ідентичність і символічну рівність між територіями. Потенціалом для цього можуть стати спільні урбаністичні проєкти, креативні простори, символічні публічні простори, міжрегіональні фестивалі або освітні платформи, які свідомо творять «ментальний ландшафт» метрополісного регіону. Таким чином, інтеграція не може бути зведена лише до транспортної та інституційної координації – вона має бути культурно пережитою і соціально вкоріненою. Усе це виводить поняття

метрополісної регіональності на рівень ціннісного проєкту, який формується в діалозі, взаємному визнанні та довготривалій роботі з просторовими образами і структурними асиметріями.

Отже, метрополісна регіональна інтеграція в просторі Берлін–Бранденбург постає як багатовимірний і водночас незавершений процес, у якому інфраструктурна взаємопов'язаність і функціональна залежність випереджають інституційну узгодженість та соціальну згуртованість. Попри наявність транспортної, трудової та економічної інтеграції, символічна та політична єдність регіону залишається фрагментарною, а просторові образи в масовій свідомості часто відтворюють старі уявлення про центр і периферію. Для досягнення повноцінної метрополісної єдності недостатньо лише технічного управління або адміністративної координації – необхідно формувати нову спільну ідентичність через культурну політику, освітню інтеграцію, архітектурну репрезентацію та взаємне визнання. Інтеграція повинна ґрунтуватися на принципах партнерства, просторової справедливості та взаємної користі, де Бранденбург не розглядається як зовнішній регіон до Берліну, а як рівноцінна частина поліцентричного простору, що має власний внесок у метропольну динаміку. Тільки в такий спосіб можна подолати не лише адміністративні бар'єри, а й ментальні межі, що досі розділяють уявлення про столицю і навколишній простір, перетворивши регіон Берлін–Бранденбург на справжню модель інтегрованого, інклюзивного та життєздатного метропольного формування [47].

Таким чином, побічні ефекти трансформаційної політики та регіонального розвитку в Східній Німеччині, зокрема в Бранденбурзі, свідчать про необхідність довготривалої, скоординованої політики, яка виходить за межі підтримки зростання і враховує соціальні, демографічні, просторові й інституційні наслідки інтервенцій, інакше ефект від модернізації залишатиметься асиметричним і нестійким [34].

Підсумовуючи, можна сказати, що досвід землі Бранденбург засвідчує, що формування центрів зростання в периферійних регіонах є складним,

багатогранним і тривалим процесом, який вимагає одночасної взаємодії соціальної політики, економічного стратегування, просторового планування та інституційного партнерства. Як прикордонна і постсоціалістична територія з численними структурними викликами після об'єднання Німеччини, Бранденбург продемонстрував здатність не лише до стабілізації, але й до поступової трансформації своєї регіональної моделі розвитку. Центральним інструментом цього процесу стали локалізовані полюси зростання — як у формі великих індустріальних кластерів у передмісті Берліна, так і через підтримку середніх міст із функціональним потенціалом. Стратегія розвитку землі акцентує на децентралізації управління, мультиакторальному підході та адаптивності до нових викликів — демографічних, економічних, екологічних. Водночас наявні диспропорції між центром і периферією, між зростаючими агломераціями та депопулюючими районами, а також між інфраструктурними можливостями й соціальними потребами, демонструють, що формування центрів зростання — це не автоматичний процес, а результат цілеспрямованої, територіально чутливої політики. Модель Бранденбургу особливо релевантна для аналізу подібних регіонів, таких як Київська область, з огляду на її подібний статус як регіону, що оточує столицю та має різноманітний внутрішній простір. Для випадку Білої Церкви як потенційного центру зростання у межах столичного регіону, доцільно використати приклад Бранденбургу як орієнтир у розбудові міжмуніципальних партнерств, розвитку кластерної економіки, формуванні соціально інклюзивної інфраструктури та впровадженні адаптивної регіональної політики, де кожна громада отримує інструменти для впливу на свій розвиток. У цьому контексті Бранденбург виступає не просто як об’єкт для наслідування, а як джерело практичних механізмів, що дозволяють не лише стимулювати зростання, а й уникати побічних ефектів соціального відчуження, економічної залежності чи просторової фрагментації.

Розділ 4. БІЛА ЦЕРКВА ЯК ЦЕНТР ЗРОСТАННЯ СТОЛИЧНОГО РЕГІОНУ УКРАЇНИ

4.1 Загальна характеристика міста у системі зв'язків Київської області

Даний параграф присвячений оцінці міста у системі зв'язків Київського регіону та загальній характеристиці міста. Характеристика міста будуватиметься на оцінці семи основних аспектів, котрі розкривають місто як важливий економічний, промисловий та логістичний вузол, а також як потенційне ядро у системі центро-периферійних зв'язків на півдні Київської області: географічне положення міста; його адміністративно-територіальний статус; демографічна характеристика міста згідно останніх опублікованих даних; економічна база; соціальна інфраструктура; транспортно-логістичні зв'язки міста та просторові зв'язки Білої Церкви з територією району та області.

Охарактеризуємо географічне положення міста. Біла Церква – одне з найбільших міст Київської області, розташоване на півдні Київської області в 80 км від Києва, 120 км від Житомира, 140 км від Вінниці та 150 км від Черкас, що створює вигідні умови для реалізації логістичних проєктів. Поблизу населеного пункту проходить з найважливіших автомобільних трас, що відіграє велику роль в формуванні логістичних шляхів – Київ-Одеса. Також місто інтегроване у залізничне сполучення що також транспортно об'єднує його з вище згаданими адміністративними центрами. Побудоване у 1032 році, місто має багаторічну історію і відігравало важливу роль не тільки в українській культурі та історії, але і єврейського, польського та інших народів. Головна туристична атракція міста – дендрологічний парк «Олександрія», що є одним з найбільших парків України та Східної Європи. Населення міста складає 203 тисячі осіб, що робить його другим за чисельністю населеним пунктом після Києва. Місто також має розвинену систему торгівлі та збуту товарів у вигляді 9 ринків, 144 магазинів харчової продукції, 14 магазинів побутової хімії, 60 об'єктів роздрібної торгівлі, 16 магазинів спорттоварів, 120 магазинів меблевих магазинів, 7 магазинів

спецтехніки, 17 магазинів тканинної фурнітури, 46 магазинів одягу, 22 магазини ювелірного виробництва, 10 торгівельних комплексів та десятки відомих українських мереж збуту товарів, таких як «АТБ», «Сільпо», «Новус», «Велмарт» та ін.. Усі ці характеристики зробили місто важливим гравцем щодо територіального розвитку області та сформували навколо міста зв'язки з іншими містами на всіх рівнях взаємодії [20].

Місто Біла Церква є адміністративним центром Білоцерківського району Київської області. До 2020 року Біла Церква мала статус міста обласного значення та формально не входила до складу Білоцерківського району, хоча виконувала функції його адміністративного центру. Після адміністративно-територіальної реформи, затвердженої Постановою Кабінету Міністрів України, Білоцерківський район було укрупнено, а місто увійшло до його складу як основний субрегіональний центр управління. Територіальна громада міста Біла Церква об'єднує населені пункти в межах одного органу місцевого самоврядування та має зареєстрований Статут, що визначає правовий статус громади й був затверджений 15 травня 2018 року. Білоцерківський район у межах Київської області налічує 13 об'єднаних територіальних громад, серед яких окрім міської є Володарська селищна, Гребінківська селищна, Ковалівська сільська та інші.

Органи місцевого самоврядування в місті складаються з Білоцерківської міської ради, яка є представницьким органом територіальної громади, і виконавчого комітету, який реалізує рішення ради за дорученням громадян. Міське самоврядування очолює міський голова, обраний безпосередньо мешканцями громади строком на п'ять років, який координує діяльність виконавчих органів та представляє місто в зовнішніх зв'язках. У системі класифікації КОАТУУ місто Біла Церква має унікальний код, що визначає його як окрему адміністративно-територіальну одиницю обласного рівня та гарантує самостійність у бюджетному, просторовому й планувальному управлінні. Місто взаємодіє з Київською обласною радою, районною державною адміністрацією та

іншими органами влади, забезпечуючи реалізацію державної політики в регіоні та спільну координацію соціально-економічного розвитку.

Наступний аспект характеристики міста – демографічний. Згідно з наявних даних Головного управління статистики у Київській області щодо населення за останні 15 років, у 2010 році населення міста, згідно офіційних статистичних джерел, складало 209,4 тисячі осіб. Поступово з 2011 по 2013 роки в місті спостерігався незначний приріст населення майже на 2 тис. осіб і в 2013 році населення міста склало 211,2 тисяч жителів. З 2014 року населення починає поступово зменшуватись, але достатньо незначними показниками відносно загальноукраїнської демографічно ситуації: у той час як населення в 2014 році складало 211,1 тисячу жителів вже до 2022 року воно склало 207,2 тисяч населення, зменшившись на майже на 4 тисячі осіб. Дані після початку повномасштабного вторгнення відсутні, єдина інформація щодо наявного на сьогодні населення була опублікована на офіційному сайті міської ради міста і складає 208 тисяч осіб, що проживають на території Білої Церкви. Виходячи з цих даних, місто за 15 років втратило біля 1400 осіб, тобто, біля 1% [7] [Графік 4.1].

Наступний аспект – економічна діяльність міста. Характеристика економіки будуватиметься на 3 основних характеристиках: галузі господарства, наявність індустріальних парків та бізнес-центрів, економічні зв’язки міста з іншими населеними пунктами через торгівлю, послуги та логістику. Провідними галузями економіки Білої Церкви є машинобудування (підприємства з КВЕД 28.11–28.22: виробництво двигунів, гідравлічного устаткування, насосів, кранів, підшипників тощо), харчова промисловість (переробні цехи та підприємства, що виробляють молочну, м’ясну й кондитерську продукцію, серед 57 промислових компаній міста), виробництво будівельних матеріалів (сухі будівельні суміші Тібіліт, бетон, залізобетонні вироби, гіпсокартон і фарби), створений індустріальний парк «Біла Церква» площею понад 70 га з підведеними інженерними мережами, трьома кластерами, зручною логістикою поруч із міжнародною магістраллю Е95, залізничними станціями та аеродромом для

швидкого доступу до ринків України й ЄС; місті функціонує мережа бізнес-центрів класів A–B–C (наприклад, «Експерт», «Радник», «Пасаж», D-LUX), які надають офісні приміщення та сервісні послуги для місцевого та регіонального бізнесу; завдяки статусу найбільшого комерційного центру Київщини з розвиненою оптовою й роздрібною торгівлею, сектором послуг та вигідним транспортним зв'язкам із Києвом, Уманню й Одесою через автошлях Е95 і залізничну гілку місто забезпечує активний товарообмін і залучення інвестицій у регіон. Крім того, місто має потужний харчовий кластер, представлений ТОВ «Маревен Фуд Україна» — завод із застосуванням японського та європейського обладнання на 500 працівників, продукція якого експортується більш ніж у десять країн Європи й Азії. Серед машинобудівних підприємств виділяються ПрАТ «Росава» - виробник автомобільних шин, ТОВ «БілоцерківМАЗ» з виробництва сільгосптехніки та ПАТ НВФ; «Ферокерам» - виробник електродвигунів і трансформаторів; галузь будівельних матеріалів представлена ТОВ «Білоцерківські будматеріали» (клінкерна цегла), ПАТ «Білоцерківський завод залізобетонних конструкцій» та ТОВ «Білоцерківський домобудівельний комбінат»; важливим інвестиційним проектом є біофармацевтичний комплекс АТ «Біофарма» з інвестиціями понад 77 млн дол. США і понад 300 зайнятих, який став одним із перших у галузі в Україні; індустріальні парки «Біла Церква 1» та «Біла Церква 2» поступово заповнюються резидентами, серед яких Unilever, Peikko Group і InTiCa Systems, а до 2026 року планується залучити загалом 250 млн дол. інвестицій та створити понад 4 тис. робочих місць; модернізація інфраструктури парку відбувається за держпрограмою «Зроблено в Україні», з держфінансуванням 79,8 млн грн на першу чергу; бізнес-центри «Експерт», «Радник» та інші забезпечують понад 10 тис. м² офісного простору для ІТ-компаній і сервісних фірм, сприяючи розвитку малих і середніх підприємств ; місто активно інтегроване в логістичні маршрути через автошлях Е95 і залізничну лінію Київ–Одеса, а в межах індустріального парку функціонує складська інфраструктура 52 000 м² для обробки та зберігання вантажів[4].

Наступний аспект – наявна соціально-рекреаційна інфраструктура міста. У сфері освіти місто представлено сімома вищими навчальними закладами різних форм власності, серед яких провідний державний Білоцерківський національний аграрний університет із 264 освітніми програмами та комунальні й приватні технікуми й коледжі (медичний, механіко-енергетичний, сервісу та дизайну, гуманітарно-педагогічний), які забезпечують підготовку бакалаврів і молодших спеціалістів; медична інфраструктура включає чотири комунальні некомерційні підприємства Білоцерківської міської ради (міські лікарні № 1–4), пологовий будинок, дитячу стоматологічну поліклініку, два міські центри первинної медико-санітарної допомоги та обласні медзаклади – онкологічний диспансер і дитячу лікарню № 2, що надають високоспеціалізовану допомогу з кардіології, хірургії й діагностики; культурна сфера представлена Білоцерківським краєзнавчим музеєм – науково-методичним осередком регіону, Київським академічним обласним музично-драматичним театром ім. Панаса Саксаганського і Палацом культури «Росава» з концертним залом на 991 місце, які регулярно проводять вистави, концерти та фестивалі; туризмі та рекреації домінує знаменита «Олександрія» — дендрологічний парк площею понад 400 га з понад 1 500 видами рослин, мальовничими алеями, ставками на березі річки Рось і численними архітектурними спорудами XVIII–XIX ст., відкритий для відвідувачів щоденно й улюблений як містянами, так і туристами[14].

Далі розглянемо транспортно-логістичні зв’язки міста. Саме цю характеристику можна вважати ключовим фактором розвитку міста. Біла Церква є ключовим залізничним вузлом на лінії Київ–Одеса з історією з 1870 року та щоденно через станцію проходить в середньому 31 пасажирський поїзд, зокрема швидкі та приміські сполучення. Залізничне сполучення включає щоденні пари приміських електричок до Києва-Пасажирського та Миронівки, які забезпечують регулярні перевезення мешканців у межах Київського регіону і беруть в середньому близько 94 хвилин на маршрут Миронівка–Київ через Білу Церкву. Через місто проходить автомагістраль М-05/Е95, що з’єднує Київ і Одесу та забезпечує потік понад десятків тисяч автомобілів на добу, що сприяє розвитку

транспортної інфраструктури й логістики. Автошлях Е95 є складовою міжнародного коридору, що дозволяє швидкий доступ до столичних, південних та західних портових міст України і полегшує автоперевезення контейнерів і будматеріалів з індустріального парку Білої Церкви. Вантажне залізничне сполучення обслуговує як місцеві промислові підприємства, так і транзитні потоки через лінію Фастів–Біла Церква – Сміла - Дніпро, що є частиною мережі Південно-Західної залізниці. Складська інфраструктура індустріального парку передбачає залізничні колії та вантажно-розвантажувальні платформи, що дозволяє оперативно відвантажувати та приймати різнотипні вантажі. Автологістичні компанії, такі як «Елай Логістик», надають послуги з перевезення небезпечних, сипучих та великогабаритних вантажів дорогами міста та регіону, що підвищує ефективність товарообігу. Роль Білої Церкви як транспортного вузла посилює взаємодію з Києвом через регулярні автобусні рейси та маршрутки, що курсують транзитом через трасу Е95 і забезпечують пасажиропотік з кількістю рейсів понад 20 в день. Межі логістичних зв'язків розширюються завдяки залученню нових маршрутів міжнародних автобусних перевезень до Польщі, Італії та інших країн, що відбивається на сезонному збільшенні пасажиропотоку в міжміському сполученні. Взаємодія з Києвом як столичним центром реалізується через інтенсивні перевезення пасажирів залізницею і автотранспортом за тарифами від 32,99 грн за електричку до 185,33 грн за потяг далекого сполучення, а середній час у дорозі становить близько 1 год 58 хвилин[15].

Останній аспект відіграє роль у взаємостосунках міста з прилеглою територією та формування центр-периферійних відносин, а саме просторові зв'язки міста. Для початку необхідно проаналізувати вплив міста в межах півдня області. Для цього було застосовано два методи виявлення впливу населеного пункту на територію області: метод Тіссена та гравітаційний метод. Ці методи опираються на розташування населених пунктів на карті відносно основного адміністративного центру області, але гравітаційний метод також бере до уваги демографічний аспект найбільших міст області. Згідно з методу Тіссена, межі

впливу Білої Церкви простягаються майже на всю територію Білоцерківського району, однак мають і частковий вплив на інші райони: Богуславську, Миронівську та Кагарлицьку територіальні громади Обухівського району та на південні території Фастівської громади Фастівського району. У свою чергу, гравітаційний метод дає трошки іншу картину впливу. Оскільки це дослідження опирається на населення 5 найбільших міст області, то згідно нього вплив на територію області розділили між собою два міста: Київ, вплив якого поширюється на північні та центральні регіони області та на Білу Церкву, чий вплив поширено на весь південь регіону. Також оскільки місто Київ формально не є частиною Київської області, було проведено додаткове дослідження, у якому роль Києва була відведена місту Вишневе. Враховуючи це дослідження, вплив Білої Церкви поширюється не тільки на південь, але й на центральну частину області, а північ знаходиться під впливом агломерації Буча-Ірпінь, Бровари та Бориспіль. Виходячи з цих досліджень з застосованими методами можна сказати, що вплив Києва на територію великий, але він не поширюється на всю область, через що існує проблематика диспропорції розвитку території. Звичайно можна зауважити, що дане дослідження не опирається на статистичні дані та не враховує той факт, що інші населені пункти також мають свою сферу впливу, однак для оцінки можливої сфери впливу, дані дослідження добре показують, що вплив Білої Церкви є надважливим аспектом повернення балансу розвитку, а стійкий розвиток міста сприятиме активному формуванню центр-периферійних відносин на півдні області, сформувавши відносини з Києвом не як залежна від столиці територія, а як територія, котра здатна бути в партнерській взаємодії зі столицею, формуючи конкурентоспроможні перспективи розвитку [Рисунок 4.2].

Враховуючи вищеописані аспекти можна сказати, що місто Біла Церква є одним із найпотужніших центрів периферійного зростання у межах Київської області завдяки вигідному географічному положенню, розвиненій транспортно-логістичній інфраструктурі, сталим економічним показникам, функціонуванню індустріальних парків і бізнес-центрів, високому рівню соціального

забезпечення та історико-культурному потенціалу. Його статус адміністративного центру Білоцерківського району у поєднанні з демографічною стабільністю, галузевою диверсифікацією господарства й активною інтеграцією в регіональні зв'язки надає місту перспективи для посилення ролі субрегіонального ядра у системі центр–периферія. Таким чином, Біла Церква виступає ключовою ланкою у формуванні просторової цілісності півдня Київського регіону та має всі передумови для розвитку як центр зростання периферійних територій.

4.2 Аналіз управління економічною діяльністю міста

Для даної оцінки, ми будемо використовувати усі наявні статистичні та інформаційні дані, доступні з часу повномасштабного вторгнення рф: з 2022 по 2025 роки. Така статистично-інформативна база не завжди буде опиратись на офіційні джерела інформації, зважаючи на недоступність відповідних даних.

Перша характеристика, котра дасть нам розуміння щодо економічної діяльності на території міста – динаміка доходів і видатків місцевого бюджету. За даними офіційного сайту міської ради, доходи громади у 2022 році склали 2,732.64 мільйони гривень, у 2023 році цей показник зменшився і склав 2,409.10 мільйони гривень, а у 2024 цей показник ще зменшився до 2,349.36 мільйонів гривень. У той же самий час, спостерігається збільшення видатків; у той час як у 2022 році видатки склали 1,873.61 млн. гривень, в 2023 році вони склали вже 2,346.30 млн. грн.., а в 2024 році вони склали 2,346,36 млн. грн. Відбулись також зміни щодо спеціального фонду бюджету: у 2022 році він склав 42,46 млн. гривень; в 2023 він збільшився до 57.40 мільйонів гривень, а в 2024 він збільшився майже удвічі в порівнянні з 2022 роком і досяг 72.40 мільйонів гривень. Основні тенденції показують зменшення доходності громади та збільшення витрат в громаді. Зниження доходів у 2023–2024 роках зумовлене загальним сповільненням економічної активності громади (стагнація бізнес-надходжень і зменшення рентних платежів через інфляційні корекції ставок),

скороченням ПДФО на фоні тимчасового відтоку робочої сили й зниження надходжень від продажу комунального майна; зростання видатків пояснюється підвищенням тарифів на енергоносії й послуги ЖКГ, розширенням соціальних програм (допомога ВПО, субсидії, доплати медикам і вчителям) та збільшенням витрат на ремонт і утримання інфраструктури; майже дворазове збільшення спецфонду – результат активізації капітальних інвестицій у громаду (будівництво й реконструкція об'єктів освіти, медицини, доріг) за рахунок грантів, державних субвенцій і коштів інвестиційного фонду міста [3][Графік 4.3].

Наступна характеристика, яка дозволяє оцінити економічну діяльність міста, - показник середньої заробітної плати. Даний показник (як і всі подальші) було проаналізовано на основі 4 інвестиційних паспортів міста за різний період: 2017, 2020, 2022 та 2024 роки. Не дивлячись на значний об'єм інформації, статистичні показники завершуються 2020-м роком, що однак дозволяє проаналізувати основні тенденції. Якщо говорити про середній рівень заробітної плати, то він має найбільші зміни за останні 8 років. У 2017 році середня заробітна плата складала 5210 гривень (196 доларів США за курсом 2017 року); у 2020 році цей показник склав вже 8800 гривень (326 доларів США за курсом 2020 року); у 2022 році, тобто на початку війни цей показник був незмінним, а згідно останній опублікованих даних за 2024 рік, заробітна плата мешканців міста склала 14174 гривні або 372 долари США згідно середнього зваженого курсу НБУ минулого року. Однак причини цього не тільки в позитивній динаміці щодо розвитку економічної ситуації в місті, але й інфляція та наслідки військового вторгнення, котрі також вплинули на загальноекономічні тенденції не тільки на загальнодержавному але й на регіональному рівні [Графік 4.4].

Далі необхідно проаналізувати дані, котрі на відміну від показників заробітної плати, доступні лише станом на 2020 рік. У 2012–2020 роках економічна діяльність міста Біла Церква демонструвала нерівномірну динаміку з помітними коливаннями за більшістю ключових показників. Обсяг реалізованої промислової продукції за цей період зріс з 3,4559 млрд грн у 2012 році до піку в

12,0952 млрд грн у 2019 році, що свідчить про стійке зростання промислового сектора до пандемії COVID-19, однак у 2020 році спостерігається скорочення до 8,890,2 млн грн, що є наслідком глобальної кризи та зниження виробничої активності [Графік 4.5]. Капітальні інвестиції зросли з 270,9 млн грн у 2012 році до рекордних 517,6 млн грн у 2016 році, але вже в 2020 впали до 205 млн грн, що свідчить про зменшення інвестиційної привабливості або обмеження джерел фінансування. Іноземні інвестиції коливалися: після максимуму 55,5 млн дол. США у 2020 році вони мали непостійну тенденцію, зокрема 33,5 млн дол. у 2019 році й 27 млн дол. у 2018 році, що свідчить про періодичну, а не системну активність міжнародного капіталу в місті. Показники вантажообігу та пасажирообігу свідчать про важливу роль транспортної логістики: вантажообіг коливався від 13,6 до 28,2 млн т/км, тоді як пасажирообіг був більш стабільним (близько 695–717 млн пас.км у 2012–2016 роках), але дані з 2017 року відсутні. Оборот роздрібної торгівлі виріс з 3,164 млрд грн у 2012 році до 6,41 млрд грн у 2019 році, що демонструє зростання споживчого попиту, хоча у 2020 році зафіксовано спад до 3,659 млрд грн, імовірно внаслідок обмежень через пандемію. В експортно-імпортній торгівлі місто систематично демонструє негативне сальдо: наприклад, у 2012 році –53 млн дол., у 2014 –63,7 млн дол., у 2020 –25 млн дол., що свідчить про залежність від імпорту та нерівноважену зовнішньоторговельну політику. При цьому рівень експорту в 2019 році досяг 125 млн дол., що підтверджує здатність місцевого бізнесу конкурувати на зовнішніх ринках, хоча обсяги імпорту залишалися вищими – 179 млн дол., що формує зовнішньоекономічний дефіцит. Загалом, економічна динаміка Білої Церкви до 2019 року була позитивною, але в 2020-му спостерігається чітке уповільнення в усіх ключових секторах, що вимагає переосмислення стратегії інвестиційного розвитку, підтримки внутрішнього виробника та зменшення імпортозалежності. Особливо показовим є тренд капітальних інвестицій, які у 2016 році досягли піку в 517,6 млн грн, що, ймовірно, пов’язано з реалізацією кількох великих проєктів за участю державного або міжнародного фінансування, однак уже у 2018 році вони впали до 69,6 млн грн, що є критичним зниженням

більш ніж у 7 разів, після чого в 2020 році спостерігається часткове відновлення — 205 млн грн, але цей рівень все одно у 2,5 раза нижчий за максимум. Такі коливання свідчать про відсутність стабільної інвестиційної стратегії, а також про потенційні управлінські проблеми в процесі супроводу інвестпроєктів. Іноземні інвестиції зазвичай становили не більше 35–55 млн доларів США на рік, що, враховуючи розмір міста, є помірним рівнем і свідчить про обмежений вплив зовнішнього капіталу на розвиток реального сектору. Експортна активність не демонструвала стійкого зростання: після 143,7 млн дол. у 2012 р. — лише 116 млн дол. у 2020 р., попри зростання продукції промисловості в окремі роки, що може вказувати на обмежений вихід на міжнародні ринки або переважання внутрішнього збуту. Паралельно імпорт зростав навіть активніше, що посилює торговельний дефіцит та підвищує залежність міста від зовнішніх постачань, зокрема у сферах машинобудування, хімії та продукції високої обробки. Враховуючи значне скорочення обсягів обороту роздрібної торгівлі в 2020 році (понад 40 % падіння у порівнянні з 2019 роком), можна стверджувати про кризові зміни у споживчих настроях та доходах населення, які прямо впливають на бізнес-активність малого та середнього підприємництва. Разом ці дані дозволяють зробити висновок, що економіка Білої Церкви потребує зміцнення внутрішніх джерел зростання, активізації роботи з інвесторами, диверсифікації промислового виробництва та переходу від сировинної моделі до моделі з доданою вартістю [12][10][1][11].

У підсумку можна стверджувати, що управління економічною діяльністю в місті Біла Церква впродовж 2012–2020 років характеризується періодами активного розвитку, зміненою стабільністю інвестиційних надходжень і недостатньою стійкістю зовнішньоекономічної позиції. До 2019 року спостерігалося стале зростання промислового виробництва, обсягів торгівлі та певна позитивна динаміка в залученні інвестицій, однак ці досягнення виявилися вразливими до зовнішніх кризових впливів, зокрема пандемії 2020 року, що призвела до різкого спаду в більшості ключових показників. Це вимагає перегляду міської економічної політики з акцентом на довгострокове

стимулювання експорту, створення привабливого інвестиційного середовища, підтримку малого бізнесу та забезпечення стабільної участі міста в логістичних і промислових ланцюгах області та країни. Тільки системна стратегія з урахуванням локальних сильних сторін і викликів дозволить Білій Церкві забезпечити сталий економічний розвиток у нових умовах.

4.3. Стан та перспективи застосування інструментів місцевого економічного розвитку

Оцінивши економічну діяльність міста; проаналізувавши характеристики концепції місцевого економічного розвитку; ознайомившись з закордонним прикладом та охарактеризувавши Білу Церкву в контексті системи зв'язків столичного регіону, ми можемо оцінити стан та перспективи застосування інструментів у місті. Щоб описати місто через дану концепцію, проаналізуємо наступні складові: визначення локальних економічних основ міста; участь громади у розвитку міста; просторове планування міста, оцінка ризиків та обмежень.

Проаналізуємо особливості використання міської території. У цьому нам допоможе наявна та актуальна дата-база використання території міста для ГІС-систем. Поглянувши на карту, можна побачити активне домінування 4 видів експлуатації території міста: житлова забудова (жовтий колір), індустріальна забудова (коричневий колір), зелені території міста (зелений колір) та території, що орендуються або використовуються в сільському господарстві (рожевий та фіолетовий кольори). Житлова забудова поширена в межах майже всього міста, але основний ареал домінування такої забудови поширений в межах центру місту та таких районів як Вокзальна, Піщаний масив, Таращанський масив, Заріччя та Леваневський масив. Індустріальна забудова розташовується на околицях міста, однак займає дуже значні території в таких районах як Гайок, площа Перемоги (колишня Піонерська) та Леваневський масив. Дані території не обов'язково використовуються для виробництва. Найпоширеніший спосіб використання

індустріальних територій в Білій Церкві: складські приміщення, оптові бази для роздрібної торгівлі та виробництва спеціалізованої продукції. Зеленим кольором позначені території з мінімальним антропогенним впливом; подібні території виступають у вигляді лісів, парків та інших зелених зон міста. Основними зеленими зонами міста є дендропарк «Олександрія» - головна туристична атракція міста; острів Дитинства – територія майже в центрі міста, що використовується під рекреаційну інфраструктуру та головний пішохідний та велосипедний маршрут міста. Остання територія розташована в межах вулиці полковника Коновальця у районі площі Перемоги на півночі міста; дана територія є найменш урбанізованою з усіх територій міста, через що концентрація зелених насаджень одна з найбільших саме в межах цього району. Остання домінуюча територія використовується під аренду або сільськогосподарську діяльність. Така територія розташована в межах Залізничного містечка, мікрорайону Гайок та на території площі Перемоги [Карта 4.13].

Розглянемо основні підприємства міста. На території міста діє десятки і сотні підприємств, однак з них можна виділити 10 основних найбільших. Найважливіші промислові підприємства Білої Церкви об’єднує те, що кожне з них є локальним кластером із власними виробничими лініями, значними трудовими колективами та довготривалими експортними зв’язками: ПрАТ «Росава» є флагманом шинної галузі України, використовуючи власні науково-дослідні розробки й автоматизовані конвеєри для випуску понад 6 млн шин щороку на експорт до більш ніж 30 країн ; ТОВ «Валтекс» поєднує кластер взуттєвої та спецодягової промисловості з інноваційними технологіями крою та шиття для медичного й промислового сегментів, забезпечуючи близько 1 000 робочих місць і сертифікацію за європейськими стандартами ; ПАТ «Завод залізобетонних конструкцій» забезпечує будівельний ринок регіону панелями й балками з власного кар’єру та ливарного цеху, поставляючи продукцію на об’єкти державно-приватного партнерства в Києві та Львові; НВП «БілоцерківМАЗ» випускає дискові борони, плуги та іншу сільгосптехніку,

маючи в структурі як механоскладальний цех, так і власну кузню для виготовлення ключових вузлів підвищеної міцності; ТОВ «Біофарма» - провідне фармацевтичне підприємство з лініями розливу ін’єкційних розчинів і створенням R&D-центру для розробки генериків, що дозволяє виконувати контракти з Нідерландами та Польщею; Білоцерківський консервний завод переробляє понад 20 000 тонн овочевого та фруктового врожаю щороку, маючи у своєму портфелі понад 50 SKU консервів і соків, що реалізуються під брендом «БЦ-Консерв» по всій Україні ; ТЕЦ «Біла Церква» з когенераційною установкою на 25 МВт електрики та 60 Гкал тепла забезпечує близько 70 % потреб міста у теплопостачанні, впроваджуючи цифрову систему моніторингу споживання ; Книжкова фабрика «Білоцерківська друкарня» має власні лінії цифрового та офсетного друку й друкує понад 5 млн примірників шкільних підручників на рік за держзамовленнями; ТОВ «Інтер-ГТВ» використовує прецизійні трубогнуття й фрезерні верстати для виготовлення деталей для автомобільної промисловості, маючи сертифікацію IATF 16949 і експортуючи 40 % продукції до ЄС; IT-компанія СОФТКОМ розробляє ERP-системи для промисловості та логістики, маючи клієнтський портфель понад 50 підприємств із різних секторів економіки України [24].

Наступним важливим аспектом застосування МЕР є процес партисипації та залучення громади у процес розвитку міста та реалізації різних проектів. Насамперед, в Білій Церкві функціонує розвинена система громадського бюджету, що дає змогу мешканцям безпосередньо впливати на розподіл частини міського бюджету (11,075 млн грн у 2024 році), подаючи та голосуючи за проєкти через електронну платформу E-dem (прийнято в 2017–2022 рр.). Через офіційний сайт міськради щороку оприлюднюються умови участі, ключові дати та статистика реалізації переможних проєктів, що охоплюють як великі інфраструктурні об’єкти (до 2,5 млн грн), так і малі ініціативи (до 300 тис. грн), причому 50 % коштів виділяється на кожну категорію. Понад те, із 2017 року відбуваються відкриті зустрічі з мешканцями (у Ратуші та школах), де обговорюють стратегічні пріоритети Бюджету участі та допомагають людям

подавати заявки (перша така — 24 травня 2017). Всі переможні проєкти публікуються в розділі «Стан реалізації проєктів Громадського бюджету» на сайті міськради, що забезпечує прозорість і звітність перед громадою. Також у рамках Public-Private Partnerships (ДПП) місто співпрацює з Міністерством відновлення та UkraineInvest для пришвидшення дозвільних процедур і гарантування доходу інвесторам (реструктуризація інфраструктурних проєктів, фінансованих міжнародними донорами). На рівні громади через Агенцію стратегічного розвитку реалізуються комплекси ремонту доріг та оновлення вуличного освітлення за кредитами NEFCO та ЄБРР з пільговими умовами, а також створено індустріальний парк із залученням приватного капіталу. Крім бюджетних і ДПП-механізмів, широко практикуються партнерства з бізнесом та громадськими організаціями: спільні екологічні чистки річки Рось, культурні фестивалі «Фестиваль квітів» та туристичні квести, соціальні ініціативи з підтримки ВПО через Центр надання адміністративних послуг (ЦНАП) й волонтерські рухи.

Таким чином, участь громади в бюджеті участі, системні зустрічі та прозорі платформи e-dem, а також інструменти ДПП і партнерства з місцевим бізнесом і НУО створюють широку екосистему співуправління та підвищують якість прийняття рішень у місті [4].

Останніми факторами використання концепції МЕР є фокус на підтримку індустріального парку міста та просторове планування населеного пункту. Біла Церква активно формує екосистему для малого і середнього бізнесу через створення «єдиного вікна» для отримання дозвільних документів і низки акселераційних програм у межах Індустріального парку “Біла Церква”. Парк надає підприємцям комплекс сервісів – консультування з ощадливого виробництва (Lean), підбір персоналу, монтаж обладнання та запуск виробництва, а керуюча компанія забезпечує підтримку у пошуку фінансування та фасилітацію контактів із потенційними інвесторами. Державна підтримка галузі підтверджена виділенням 216,1 млн грн на будівництво інфраструктури в «Біла Церква 1» і «Біла Церква 2» (мережі водопостачання, дорожнє покриття,

електромережі). Паралельно місто заохочує МСП-ініціативи через грантові програми облдержадміністрації та конкурси від UkraineInvest, спрямовані на розвиток інноваційних стартапів у парку, у результаті чого в 2025р. вже зафіксовано 5 нових технологічних резидентів, що створюють понад 200 робочих місць [13].

У Білій Церкві генеральний план і детальні плани територій чітко визначають зони промислового, комерційного і житлового використання, що є фундаментом для МЕР-ініціатив. Зонування враховує розташування індустріальних майданчиків поряд із залізничними коліями та автошляхами, забезпечуючи мінімальні логістичні витрати та максимальний доступ до ринків збуту. Просторове планування також передбачає виділення пріоритетних зон для МСП з можливістю оперативного підключення до інженерних мереж і швидкого оформлення дозвільних документів через «єдине вікно» на базі Агенції стратегічного розвитку громади. Завдяки такому підходу інноваційні проєкти проходять узгодження в середньому за 30 днів замість 90, а площі під малі цехи й офіси завжди доступні в межах парку. Така інтеграція просторового та економічного планування створює передумови для сталого локального зростання, де кожна інвестиція чітко прив’язана до конкретної локації з гарантованим доступом до ресурсів і послуг [22].

Однак не можна говорити про концепцію МЕР не сказавши про можливі ризики та загрози для міста. Незважаючи на сприятливі передумови, впровадження місцевого економічного розвитку в Білій Церкві стикається з низкою системних обмежень і ризиків, які можуть знизити ефективність ініціатив і призвести до небажаних наслідків.

1. Фінансова вразливість громади полягає в нерівномірності доходів і видатків: через війну зменшилися надходження від податків і зборів, а міжбюджетні трансферти зазнали частих змін, що ускладнює довгострокове планування та стабільне фінансування проєктів.

2. Адміністративні й кадрові обмеження виражаються в нестачі спеціалістів із проєктного менеджменту, аналітики та залучення інвестицій,

через що складні процедури погодження та призначення рішень уповільнюють реалізацію.

3. Фрагментованість нормативної бази – відсутність чіткого закону чи програми з місцевого економічного розвитку – призводить до дублювання повноважень, невизначеності відповідальності та ризику зловживань під час тендерів.

4. Геополітична й інфраструктурна невизначеність створює загрозу раптових змін пріоритетів, руйнувань об’єктів і збитковості через постійні перебої з енергопостачанням.

5. Демографічні дисбаланси та соціальні виклики, такі як переміщення населення, старіння трудових ресурсів і нерівність доступу до послуг, можуть породжувати локальні “гарячі точки” безробіття й бідності, що підірве довіру до ініціатив.

6. Екологічні обмеження пов’язані з потенційним забрудненням і деградацією земель у разі масштабного розвитку промислових зон без належного контролю, що може спричинити додаткові витрати на очищення довкілля.

7. Проблеми прозорості й моніторингу виникають через обмежений доступ до достовірних даних і низьку цифровізацію процесів, що ускладнює оцінювання ефективності та звітування.

8. Конкуренція за інвестиційні ресурси між сусідніми громадами Київщини може призвести до демпінгу пільг і зниження податкових надходжень.

9. Часті зміни в законодавстві щодо землекористування та інвестпроцедур здатні анулювати вже укладені угоди або вимагати їхнього перегляду, що демотивує потенційних партнерів.

10. Психологічний фактор невизначеності – постійні інформаційні повідомлення про ескалацію та зміни в адміністрації – може затримувати рішення інвесторів і сповільнювати темпи реалізації проєктів. Для мінімізації цих ризиків необхідно розробити прозору нормативну базу, посилити кадровий потенціал, впровадити сучасні ІТ-інструменти для моніторингу, чітко зонувати

території з урахуванням екологічних стандартів і активно залучати громаду до контролю за реалізацією ініціатив [50].

У висновку, можна сказати, що Біла Церква має значний потенціал для впровадження місцевого економічного розвитку завдяки сильним індустріальним базам, активній громадській участі, чіткому просторовому плануванню та підтримці малого й середнього бізнесу, однак реалізація МЕР потребує подолання низки ризиків – фінансових, адміністративних, нормативних, інфраструктурних і екологічних – шляхом посилення кадрового потенціалу, нормативної чіткості, цифровізації та інституційної взаємодії.

4.4. Центро-периферійні відносини міста Біла Церква та Білоцерківського району. Оцінка формування нового метрополісного регіону

Центро-периферійні відносини будуються саме на взаємозв'язку ядра з периферією та залежною територією. Останнім фактором нашого дослідження стане дослідження 13 територіальних громад Білоцерківського району, котрі перебувають під впливом саме міста Біла Церква, а отже відіграють важливу роль у забезпеченні збалансованого розвитку території півдня. Дане дослідження будуватиметься на даних дашборду бюджетів територіальних громад Білоцерківського району, представлений сайтом децентралізації за період 2021-2024 рр. На основі цих даних ми намагатимемось зрозуміти, чи проявляється вплив міста на територіальні громади насправді і чи можлива у перспективі формування нового метрополісного регіону на території Київської області.

Перший аспект, який ми розглянемо, - населення територіальних громад у періоді з 2021 по 2025 роки. Чисельність населення Білоцерківської громади демонструє незначне, але стабільне скорочення з 222,26 тис. осіб у 2021-му до 217,39 тис. у 2024-му з незначним відновленням до 218,00 тис. у 2025-му, що може свідчити про поступову демографічну нормалізацію після попереднього спаду; Володарська громада також поступово скорочується з 15,76 до 15,39 тис.,

а потім злегка відновлюється до 15,60 тис.; Гребінківська та Маловільшанська громади майже стабільні з невеликим зниженням у 2022–2023 роках і мінімальним зростанням у 2025-му; Коваліська, Медвинська та Узинська громади тримаються практично на сталих рівнях із незначним приростом у 2025-му, натомість Скавирська показує невеликий спад у 2022–2024 рр. з відновленням до 31,60 тис. у 2025-му; Рокитнянська та Ставищенська громади стабільні, але з незначним збільшенням до 25,00 тис. і 20,50 тис. відповідно у 2025-му; Таращанська та Тетіївська громади демонструють спад у 2022–2024 рр. із поверненням до 26,00 тис. і 30,60 тис. у 2025-му; Фурсівська громада зменшилася до 10,55 тис. у 2022–2024 рр., а в 2025-му зросла до 10,70 тис. Загалом переважна більшість громад зазнала незначного зниження чисельності між 2021 і 2024 роками з подальшим невеликим відновленням у 2025-му, що може бути наслідком стабілізації міграційних та демографічних процесів після пандемії і військової кризи.

Другий аспект – це надходження до загального фонду. Рівень загальних надходжень територіальних громад Київщини за 2021–2024 роки демонструє переважно позитивну динаміку з незначними виключеннями. Білоцерківська громада - зросла з 1,40 млрд грн у 2021-му до 2,30 млрд у 2022-му (+64 %), досягла піку 2,64 млрд у 2023 (+14 %) і втратила приблизно п’яту частину надходжень у 2024-му, опустившись до 2,09 млрд. Володарська громада постійно нарощує ресурс: з 10,5 млн до 16,7 млн, стабільно додаючи від 12 до 26 % щороку; Гребінківська незначно впала у 2022-му, а потім відновилася із 7,7 → 7,2 → 9,3 → 11,3 млн; Коваліська спочатку втратила майже чверть доходів (7,06 → 5,11 млн), а потім відновилася до 10,98 млн у 2024 (+53 %). Маловільшанська пережила обвал у 2023-му (5,99 → 2,91 млн), та в 2024-му зросла більш ніж у чотири рази до 13,76 млн – найстрімкіше зростання серед усіх громад. Медвинська – плавне зростання з 3,02 → 4,64 млн, Узинська (10,0 → 9,98 → 11,16 → 15,07 млн). Рокитнянська, Ставищенська, Таращанська, Тетіївська, Сквирська та Фурсівська громади демонструють зростання 10–15 % щороку: наприклад, Рокитнянська — з 172 → 226 млн, Ставищенська – з 149 → 234 млн, Таращанська

– з 142 → 204 млн, Тетіївська – з 166 → 238 млн, Сквирська – з 193 → 300 млн, Фурсівська – з 63 → 92 млн грн. Така картина свідчить про розширення податкової бази та активізацію місцевої економіки практично в усіх громадах; водночас нестабільність Білоцерківської і Маловільшанської громад вказує на їхню підвищену чутливість до зовнішніх факторів — чи то змін у міжбюджетному розподілі, чи економічних коливань у ключових секторах. Загалом же більшість громад нарощує власні надходження, що створює передумови для розширення інвестиційних й соціальних програм на місцевому рівні.

Третім аспектом виступає дохідність земель громади. У Білоцерківській громаді показник зріс із 197 914 грн у 2021-му до 413 134 грн у 2024-му, фактично, подвоївшись завдяки переведенню великої ділянки в максимальну орендну ставку та активному розвитку індустріальної зони по периметру об'їзної дороги. Володарська громада, навпаки, втратила частину доходів у 2022-му (16 311 → 14 292 грн), але вже наступного року значно відновилася до 22 919 грн і вийшла на 24 800 грн у 2024-му, що пояснюється перерозподілом ставок із сільськогосподарських угідь у бік об'єктів соціальної інфраструктури. У Гребінківській громаді доходи від земельної оренди плавно зростали з 44 783 до 55 419 грн, а Ковалівська громада показала стрибок із 13 367 до 32 319 грн між 2021-м і 2024-м роком через укладення нових договорів оренди промислових майданчиків. Маловільшанська громада коливалася: 22 705 → 23 421 → 21 263 → 25 998 грн, натомість Медвинська показала стабільне збільшення з 11 374 до 17 051 грн. Рокитнянська громада майже утримала рівень 24–23 тис. у перші два роки, але зросла до 32 935 грн у 2023-му і до 34 255 грн у 2024-му. Ставищенська громада збільшила доходи з 12 816 до 25 483 грн, тоді як Сквирська зросла зі 21 595 до 26 305 грн. Таращанська громада, хоча й розпочала з 13 433 грн у 2021-му, знизилася до 12 764 грн у 2022-му, але потім відновилася до 18 038 грн у 2024-му. Тетіївська показала помітне підвищення з 21 036 до 27 954 грн, а Узинська – практично стабільне зростання з 47 519 до 41 021 грн (невелике падіння у 2022-му). Фурсівська громада наростила показник із 20 679 до 32 865

грн. Таким чином, майже всі громади нарощують доходи від земельної оренди, що є позитивним сигналом зростання ефективності управління земельними ресурсами, але окремі корекції в середньостроковій динаміці вказують на необхідність більш прогнозованих ставок і прозорих аукціонів для стабільного поповнення місцевих бюджетів.

Четвертий аспект – місцеві податки і збори. Динаміка місцевих податків і зборів у громадах Білоцерківського району за 2021–2024 роки демонструє стабільне та суттєве зростання в абсолютній більшості громад, що свідчить про посилення податкової дисципліни, розширення податкової бази та розвиток місцевої економіки. Найпотужнішою, як і очікувалось, є Білоцерківська громада: надходження зросли з 383,76 млн грн у 2021 році до 700,56 млн грн у 2024-му, тобто майже вдвічі. Стрибок у 2023–2024 роках (+196 млн грн за рік) свідчить про успішну мобілізацію податків із нерухомості, землі та єдиного податку. Володарська громада показала поступове, але впевнене зростання: з 34,31 до 52,73 млн грн (+53,7 % за 4 роки). Аналогічна ситуація у Гребінківській громаді, де податки зросли з 31,76 до 49,24 млн грн, із суттєвим приростом у 2023–2024 роках, що ймовірно пов'язано з розвитком МСП та оптимізацією фіскального адміністрування. Коваліська громада показала зростання більше ніж у два рази: з 13,92 млн до 27,92 млн, що є одним із найвищих темпів серед усіх. Маловільшанська громада також продемонструвала позитивну динаміку - з 19,65 до 31,33 млн грн, зберігаючи щорічне зростання в межах 15-20 %. Медвинська громада зросла майже на 50 % (8,76 до 13,16 млн), попри менші стартові показники. Стабільне зростання фіксується і в Рокитнянській (48,14 → 66,92 млн грн), Сквирській (60,02 → 86,58 млн грн), Ставищенській (41,24 → 71,01 млн грн), Таращанській (40,83 → 66,95 млн грн) та Тетіївській громадах, де податкові надходження зросли з 61,54 до 79,71 млн грн. Узинська громада зафіксувала зростання з 42,43 млн до 51,96 млн грн, хоча приріст у 2024 був порівняно скромним. Фурсівська громада демонструє повільніше, але стабільне зростання: з 23 млн до 38 млн грн (+65 % за 4 роки). Загалом видно, що всі громади реалізовують податковий потенціал доволі ефективно, із середнім щорічним

приростом у межах 10–20 %, а в окремих випадках - понад 30 %, що є позитивним свідченням щодо якості фіскального адміністрування, росту МСП-сектору та залучення нових об’єктів оподаткування. Така динаміка також є важливим індикатором фінансової спроможності громад для реалізації проєктів місцевого економічного розвитку.

П’ятий бюджетний аспект – це плата за землю у вигляді земельного податку та плати за оренду землі у період з 2021 по 2024 роки. Динаміка надходжень від плати за землю у територіальних громадах Білоцерківського району за 2021–2024 роки свідчить про загальну тенденцію зростання доходів цього виду дохідної частини місцевих бюджетів, хоча темпи приросту різняться між громадами. Найвищі надходження очікувано має Білоцерківська громада: із 78,12 млн грн у 2021 році показник зріс до 81,36 млн у 2022-му, суттєво зріс до 107,45 млн у 2023-му і досяг 163,06 млн грн у 2024-му, що становить приріст понад 108 % за 4 роки – результат оптимізації орендних ставок, активізації індустріального використання землі. Володарська громада поступово нарощує надходження: з 10,11 млн до 15,37 млн грн (+52 %), а Гребінківська – з 11,66 до 14,43 млн грн (+24 %), що може бути пов'язано із підписанням нових договорів на оренду або інвентаризацією землі. Ковалівська громада, хоч і має малі абсолютні обсяги, зазнала майже подвоєння доходів: з 3,1 млн у 2021 до 7,47 млн грн у 2024-му (+141 %), що свідчить про ефективне використання навіть обмеженого земельного ресурсу. Маловільшанська громада продемонструвала нестабільність: після росту в 2022-му надходження знизились у 2023-му, але відновились у 2024 до 9,44 млн. Медвинська громада зросла повільніше: з 2,64 до 3,95 млн грн. Рокитнянська, Сквирська та Ставищенська громади продемонстрували помірне, але стабільне зростання: Рокитнянська з 16,22 до 22,17 млн (+36 %), Сквирська з 18,87 до 23,98 млн (+27 %), Ставищенська з 8,63 до 17,15 млн грн - тобто вдвічі, що є дуже позитивним результатом. Таращанська громада зросла з 10,17 до 13,66 млн грн, а Тетіївська – з 15,69 до 21,17 млн грн, що демонструє активне управління сільськогосподарськими і комерційними землями. Узинська громада майже не змінилася за 4 роки (19,43 → 16,77 млн

грн), тобто спостерігається зниження, можливо, через втрату орендарів чи перегляд умов договорів. Фурсівська громада - одна з небагатьох, яка має нестабільну динаміку: 5,75 млн у 2021, стрибок до 10 млн у 2022, падіння до 8 млн у 2023 та деяке відновлення до 9 млн у 2024, що може бути наслідком відсутності сталого адміністрування або коливання площ переданих в оренду. Загалом позитивна динаміка у більшості громад свідчить про покращення механізмів управління земельними ресурсами, однак громади з нестабільними надходженнями потребують посилення контролю за орендними договорами, автоматизації земельної бази та актуалізації нормативної оцінки.

Останній показник, який було проаналізовано – фіскальна віддача території громад. Фіскальна віддача територій громад Білоцерківського району за 2021–2024 роки демонструє стабільне зростання практично в усіх адміністративно-територіальних одиницях, хоча абсолютні значення залишаються низькими через специфіку показника – він враховує дохідність території в розрахунку на її площу або інші територіальні параметри. Найвища фіскальна віддача очікувано зафіксована у Білоцерківської громади: з 3,56 млн грн у 2021 році показник зріс до 6,7 млн у 2023-му, проте в 2024-му знизився до 5,28 млн грн. Це може бути наслідком зменшення частини орендних платежів або змін у підходах до оподаткування окремих земель. Володарська, Маловільшанська та Медвинська громади демонструють плавне щорічне зростання: Володарська з 0,16 до 0,26 млн грн, Маловільшанська – з 0,16 до 0,37 млн, а Медвинська – з 0,15 до 0,24 млн грн, що відображає поступове розширення податкової бази та ефективніше адміністрування. Гребінківська громада показала зростання з 0,29 до 0,43 млн грн, а Ковалівська — з 0,3 до 0,47 млн грн, при цьому їхні темпи приросту є одними з найвищих відносно власної стартової бази. Рокитнянська громада зросла з 0,25 до 0,34 млн грн, зберігаючи стабільну щорічну динаміку, як і Сквирська (0,28 → 0,34), Таращанська (0,21 → 0,31), Ставищенська (0,14 → 0,34), Тетіївська (0,25 → 0,36), Узинська (0,22 → 0,36) та Фурсівська (0,22 → 0,33). Всі громади, окрім Білоцерківської, демонструють рівномірну динаміку зростання показника, що свідчить про сталість політики

використання території й поступове удосконалення системи фіскального обліку. Зниження у Білоцерківській громаді в 2024 році може свідчити про локальні зміни у земельних угодах, зменшення площ господарської діяльності або зміну нормативно-грошової оцінки. Загалом фіскальна віддача територій зростає в абсолютній більшості громад, що є позитивним індикатором для стратегій місцевого економічного розвитку, особливо в контексті ефективного управління землею та залучення інвесторів [16].

На основі детального аналізу шести ключових фінансово-демографічних показників за період 2021–2024 років можна зробити висновок, що місто Біла Церква відіграє безперечну роль ядра соціально-економічного тяжіння в межах Білоцерківського району, формуючи передумови для появи нового субметрополісного центру в структурі південного поясу столичного регіону України. Попри незначне скорочення чисельності населення, Біла Церква зберігає демографічну стабільність на фоні периферійних громад, більшість із яких демонструють помірну негативну або стагнаційну динаміку. Бюджетні показники міста переконливо засвідчують його домінування: понад 2 млрд грн надходжень щороку, майже 700 млн грн місцевих податків, суттєве зростання плати за землю та найбільша в районі фіскальна віддача. Водночас у громадах району простежується явна тенденція економічної активізації: більшість із них нарощують загальні доходи, покращують управління земельними ресурсами, розширюють податкову базу та демонструють стабільне зростання фіскальної ефективності. Це свідчить не лише про локальну фінансову самостійність, але й про взаємодію з ядром у вигляді Білої Церкви, зокрема через міграційні, економічні та інфраструктурні зв’язки. Висока концентрація людського, промислового, логістичного та адміністративного потенціалу в межах центрального міста забезпечує формування функціональної зони впливу, яка все більше інтегрує навколишні громади в єдиний економічний простір. Таким чином, у структурі Київської області вже зараз спостерігається зародження поліцентричної моделі розвитку, в якій Біла Церква виступає новим центром тяжіння для південного ареалу – потенційного субметрополісного регіону з

власною системою центр-периферійних зв’язків, яка потребує подальшого просторового та стратегічного оформлення.

ВИСНОВКИ

У результаті виконаного дослідження, було всебічно проаналізовано теоретико-методологічні засади формування центрів зростання у системі центро-периферійних відносин, розглянуто концепцію місцевого економічного розвитку та її прикладне значення для периферійних міст, проаналізовано міжнародний досвід поліцентричного регіонального розвитку та кейс міста Білої Церкви як потенційного центру зростання південної периферії Київської області. Це дало можливість сформулювати наступні висновки.

1. Формування центрів зростання на основі концепції місцевого економічного розвитку є ефективною стратегією збалансування просторового розвитку територій, особливо у країнах з вираженою регіональною асиметрією. Вивчення теорії полюсів зростання, метрополізації та моделей центр-периферійної взаємодії дозволило встановити, що саме міста другого порядку, як Біла Церква, мають потенціал перетворитись у локомотиви змін, за умови стратегічного підходу до управління розвитком.
2. Аналіз поточної ситуації у Білій Церкві виявив наявність низки передумов для формування нового субрегіонального центру: вигідне географічне положення, розвинута транспортна інфраструктура, наявність освітнього потенціалу, відносна економічна диверсифікованість та історично сформовані зв’язки з прилеглими територіями.
3. Ідентифіковано бар’єри, що стримують реалізацію цього потенціалу, серед яких домінують фрагментарність стратегічного планування, недостатній рівень міжмуніципального співробітництва, інерційність економічної структури та слабкий розвиток інституцій громадянського суспільства.
4. Запропоновані заходи трансформації міста включають розробку інтегрованої стратегії розвитку з фокусом на посилення функцій міста як сервісного, логістичного та освітнього хабу, формування транспортних

осей розвитку, активізацію локального підприємництва, впровадження інструментів МЕР на основі даних та участі громади. На прикладі Білої Церкви доведено, що використання потенціалу периферійних міст у межах поліцентричної регіональної моделі може стати запорукою збалансованої післявоєнної відбудови України.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості їх застосування в стратегічному плануванні місцевого розвитку, розробці регіональних програм, інвестиційних стратегій та моделей міжмуніципальної співпраці. Таким чином, дослідження підтвердило гіпотезу про доцільність формування нового центру зростання у південній частині Київської області на базі міста Біла Церква та запропонувало аналітичну й методологічну основу для впровадження цього підходу в практику просторового управління.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Біла Церква Інветиційна. 2022. URL: https://new.bc-rada.gov.ua/typy_materialiv/faily/investytsiinyi_pasport_ukr_eng/111495.pdf (дата звернення: 07.05.2025).

2. Блейклі Е.Дж. Планування місцевого економічного розвитку. Теорія і практика. Вид. 2-е / Пер. з англ. А.Камянець. Львів: Літопис, 2002. 416 с. (дата звернення: 02.04.2025)

3. Бюджет (відкритий бюджет). Білоцерківська міська рада. URL: https://new.bc-rada.gov.ua/typy_materialiv/biudzhet_vidkrytyi_biudzhet.html (дата звернення: 07.05.2025).

4. Громадський бюджет. Громадський бюджет. URL: https://budget.e-dem.ua/3210300000 (дата звернення: 08.05.2025).

5. Дендропарк "Олександрія". Най, най, най Цікаві місця • Пам'ятки • Що подивитись у Дендропарк "Олександрія". Най, най, най?. Україна Інкогніта. URL: https://ukrainaincognita.com/kyivska-oblast/bilotserkivskyi-raion/bila-tserkva/dendropark-oleksandriya (дата звернення: 07.05.2025).

6. Державна установа «Ін-т регіональних досліджень ім. М. І. Долішнього НАН України». ЦЕНТРО-ПЕРИФЕРІЙНІ ВЗАЄМОДІЇ В УМОВАХ ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЇ: РЕГІОНАЛЬНИЙ І ЛОКАЛЬНИЙ ВИМІР. URL: https://ird.gov.ua/irdp/p20210004.pdf (дата звернення: 23.02.2025).

7. Довідкова інформація про місто | Біла Церква - офіційний сайт. Біла Церква - офіційний сайт | Головна. URL: https://www.bc-rada.gov.ua/node/1824? (дата звернення: 07.05.2025).

8. Економічна правда. Місцевий економічний розвиток: чому і як громади повинні розвиватися в час війни?. Економічна правда. URL: https://epravda.com.ua/publications/2024/04/15/712407/ (дата звернення: 02.04.2025).

9. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕОРІЇ «ПОЛЮСІВ ЗРОСТАННЯ» ДО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ | А Г Гарус | Ефективна економіка №8

2015. Журнал «Ефективна економіка» - наукове фахове видання з питань економіки. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4245 (дата звернення: 15.03.2025).

10. ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПАСПОРТ БІЛА ЦЕРКВА. 2020. URL: http://91.192.153.59/eco/investitions/invest%20pasport%202020.pdf (дата звернення: 07.05.2025).

11. ІНВЕСТИЦІЙНИЙ ПАСПОРТ БІЛОЦЕРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ. 2024. URL: http://91.192.153.59/eco/investitions/bila%20tserkva_invest_pasp_2024_ukr.pdf (дата звернення: 07.05.2025).

12. Інвестиційний паспорт міста Біла Церква та Білоцерківського району. 2017. URL: https://economy.bc-rada.gov.ua/images/docs/investytsiina-polityka/pasport/investiciyniy-pasport-mista-bila-cerkva.pdf (дата звернення: 07.05.2025).

13. ІНВЕСТИЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ У ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОМУ ПАРТНЕРСТВІ. UkraineInvest. URL: https://ukraineinvest.gov.ua/wp-content/uploads/2024/12/dpp-ukraineinvest.pdf (дата звернення: 08.05.2025).

14. Індустріальний парк “Біла Церква” отримає 250 мільйонів доларів інвестицій. ШоТам. URL: https://shotam.info/industrial-nyy-park-bila-tserkva-otrymaie-250-mil-yoniv-dolariv-investytsiy/? (дата звернення: 07.05.2025).

15. Київ => Біла Церква: розклад поїздів та електричок на 2025 рік. Poizdato.net - розклад руху поїздів, електричок та приміських поїздів в Україні - 2025 рік. URL: https://poizdato.net/rozklad-poizdiv/kyiv--bila-tserkva/ (дата звернення: 07.05.2025).

16. Місцеві бюджети - Дашборд фінансових показників громад. Децентралізація в Україні. URL: https://decentralization.ua/finance/dashboard (дата звернення: 10.05.2025).

17. Моделі Місцевого економічного розвитку. Успішні практики. Асоціація міст України. Київ-2019. URL:

https://auc.org.ua/sites/default/files/library/dinaprintweb.pdf (дата звернення: 09.04.2025)

18. Основні напрями дослідження міста. Міжнародна науково-практична Інтернет-конференція «СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ». URL: https://konfgeolutsk.wordpress.com/2020/04/08/основні-напрями-дослідження-міста/ (дата звернення: 15.03.2025).

19. Підсумки року: що змінилося у Білоцерківській громаді за 2024 рік. bc.espreso.tv. URL: https://bc.espreso.tv/ekonomika-pidsumki-roku-shcho-zminilosya-u-bilotserkivskiy-gromadi-za-2024-rik? (дата звернення: 07.05.2025).

20. Підсумки року: що змінилося у Білоцерківській громаді за 2024 рік. bc.espreso.tv. URL: https://bc.espreso.tv/ekonomika-pidsumki-roku-shcho-zminilosya-u-bilotserkivskiy-gromadi-za-2024-rik? (дата звернення: 07.05.2025).

21. Планування розвитку територіальних громад. Навчальний посібник для посадових осіб місцевого самоврядування / Г. Васильченко, І. Парасюк, Н. Єременко / Асоціація міст України – К., ТОВ «ПІДПРИЄМСТВО «ВІ ЕН ЕЙ», 2015. – 256 с. (дата звернення 09.04.2025)

22. Повідомлення про учасника індустріального парку "Біла Церква" | Міністерство економіки України. Міністерство Економіки України. URL: https://me.gov.ua/Documents/Detail?id=a98c099f-6b2d-40e9-9aa3-8c01da5fbb5e&isSpecial=true&lang=uk-UA&title=PovidomlenniaProUchasnikaIndustrialnogoParku-bilaTserkva-& (дата звернення: 08.05.2025).

23. Теоретичні засади визначення центро-периферійних взаємодій в умовах соціально-економічної диференціації регіонального розвитку. Х.О Патицька. Регіональна економіка 2020. URL: https://re.gov.ua/re202001/re202001_033_PatytskaKhO.pdf URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4245 (дата звернення: 23.02.2025)

24. About us - "BILA TSERKVA" Industrial Park. BILA TSERKVA INDUSTRIAL PARK. URL: https://ip-bt.com/en/about/ (date of access: 08.05.2025).

25. Beetz S. Zentralität von Kleinstädten in ländlichen Räumen – Mythos und Realität. Kompendium Kleinstadtforschung. 2021. URL: https://www.arl-net.de/system/files/media-shop/pdf/fb/fb_016/05_beetz.pdf (дата звернення: 01.05.2025).

26. Bevölkerung nach Nationalität und Bundesländern. Statistisches Bundesamt. URL: https://www.destatis.de/DE/Themen/Gesellschaft-Umwelt/Bevoelkerung/Bevoelkerungsstand/Tabellen/bevoelkerung-nichtdeutsch-laender.html (дата звернення: 01.05.2025).

27. Bevölkerungsvorausberechnung für das Land Brandenburg 2020 bis 2030. Statistic Berlin Brandenburg. C. 01–131. URL: https://download.statistik-berlin-brandenburg.de/2d433971f996bdf4/ec5cead7539c/SB_A01-08_2021_BB.pdf (дата звернення: 01.05.2025).

28. Boudeville, J. R. Problems of Regional Economic Planning / J. R. Boudeville. –Edinburgh: Edinburgh University Press, 1966. – 126 p. (дата звернення: 15.03.2025)

29. Bundesinstitut für Bau Stadt und Raumforschung (BBSR). Empirische Befunde und raumordnungspolitische Empfehlungen. Regiopolen und Regiopolregionen in Deutschland. 2023. URL: https://zukunftsstadt-stadtlandplus.de/files/zukunftsstadt-statdtlandplus/lesetipps/20240118_regiopolen-regiopolregionen-deutschland-dl.pdf (дата звернення: 29.04.2025)

30. Bundestag D. Zweiter Bericht der Bundesregierung zur Entwicklung der ländlichen Räume. 18. Wahlperiode : Unterrichtung durch die Bundesregierung, м. Berlin, 17 листоп. 2016 р. URL: https://dserver.bundestag.de/btd/18/104/1810400.pdf (дата звернення: 29.04.2025).

31. Das Land Brandenburg | Landesregierung Brandenburg. Landesregierung Brandenburg. URL: https://www.brandenburg.de/cms/detail.php/bb1.c.661004.de (дата звернення: 01.05.2025).

32. Eckert D. Standort Deutschland: Von Tesla zu Intel - Hier boomt die Wirtschaft - WELT. DIE WELT. URL: https://www.welt.de/wirtschaft/plus247645228/Standort-Deutschland-Von-Tesla-zu-Intel-Hier-boomt-die-Wirtschaft.html (дата звернення: 01.05.2025).

33. Fortschrittsbericht wirtschaftswissenschaftlicher Institute über die wirtschaftliche Entwicklung in Ostdeutschland. Forschungsauftrag des Bundesministeriums der Finanzen. 2002. URL: https://www.diw.de/documents/dokumentenarchiv/17/38799/diw_fortschritt_ost200206.353818.pdf (дата звернення: 01.05.2025).

34. Fricke C., Gualini E. Metropolitan regions as contested spaces: the discursive construction of metropolitan space in comparative perspective. Territory, Politics, Governance. 2017. Vol. 6, no. 2. P. 199–221. URL: https://doi.org/10.1080/21622671.2017.1351888 (дата звернення: 23.02.2025).

35. General Introduction to Local Economic Development. T. 1. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/documents/instructionalmaterial/wcms_112261.pdf (дата звернення: 17.04.2025).

36. GROWE A., VOLGMANN K. METROPOLISATION THROUGH REGIONALISATION? SPATIAL SCOPE AND ANCHOR POINTS OF METROPOLITAN FUNCTIONS IN GERMAN URBAN REGIONS. Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie. 2022. Volume 113, Issue 5. URL: https://onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1111/tesg.12532 (дата звернення: 23.02.2025).

37. Growth Pole Theory by Perroux - Pan Geography. Pan Geography. URL: https://pangeography.com/growth-pole-theory-by-perroux/ (дата звернення: 15.03.2025).

38. KAPITEL III POLYZENTRISCHE STADTENTWICKLUNG. 51 c. URL: https://stadt.muenchen.de/dam/jcr:cb728ec8-a846-46c0-9003-82202a2650a0/StEPl_75_III_Polyzentren.pdf (дата звернення: 29.04.2025).

39. Klaus-Heiner R. Die Eignung der sächsischen Agglomerationsräume als Innovations- und Wachstumspole für die wirtschaftliche Entwicklung des Landes.

Econstor. URL: https://www.econstor.eu/bitstream/10419/48500/1/313450366.pdf (дата звернення: 01.05.2025).

40. Land in German Development Cooperation: Guiding Principles, Challenges and Prospects for the Future / J. Espinoza та ін. Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH. 2016. URL: https://www.giz.de/en/downloads/giz2016_eng_Land_in_German_Development_Cooperation.pdf (дата звернення: 29.04.2025).

41. Lasuean, J. R. On growth poles / J. R. Lasuean // Urban Studies. – 1969 – №6. – P. 137-161. (дата звернення: 15.03.2025)

42. Local economic development - CLGF. Home - CLGF. URL: https://www.clgf.org.uk/what-we-do/local-economic-development/#:~:text=Local%20economic%20development%20(LED)%20is,resources%20for%20sustainable%20economic%20growth. (дата звернення: 02.04.2025).

43. METHODOLOGY OF CLASSIFYING PERIPHERAL AREAS AND RESEARCH ON THEIR SOCIAL POTENTIAL – ORIGINAL CONCEPT / M. Klonowska-Matynia et al. Annals of the Polish Association of Agricultural and Agribusiness Economists. 2021. Vol. XXIII, no. 4. P. 76–95. URL: https://doi.org/10.5604/01.3001.0015.5963 (Дата звернення: 15.03.2025).

44. Monsted M. FRANCOIS PERROUX'S THEORY OF "GROWTH POLE" AND "DEVELOPMENT" POLE: A CRITIQUE. Antipode. 1974. Vol. 6, no. 2. P. 106–113. URL: https://doi.org/10.1111/j.1467-8330.1974.tb00600.x (дата звернення: 15.03.2025).

45. Neumann H.-M. Concept for practical tools and mechanisms for the development of sustainable cities, integrative planning and implementation. Trans Urban EU-China. 2019. Т. 2, № 2. URL: https://www.researchgate.net/publication/343473401_Concept_for_practical_tools_and_mechanisms_for_the_development_of_sustainable_cities_integrative_planning_and_implementation (дата звернення 17.04.2025)

46. Ortelt B. Raumbilder im Wandel? Empirische Erkundungen in der Metropolregion Berlin-Brandenburg. URL: https://d-nb.info/1218394927/34 (дата звернення: 01.05.2025).

47. Pileček J., Jančák V. Theoretical and Methodological Aspects of the Identification and Delimitation of Peripheral Areas. AUC GEOGRAPHICA. 2016. Vol. 46, no. 1. P. 43-52.URL: https://doi.org/10.14712/23361980.2015.41 (Дата звернення: 15.03.2025).

48. Polyzentrale Stadtregionen – Die Region als planerischer Handlungsraum / A. Growe та ін. ARBEITSBERICHTE DER ARL. 2011. Т. 3. URL: https://www.arl-net.de/system/files/media-shop/pdf/ab/ab_003/ab_003_gesamt.pdf (дата звернення: 29.04.2025)

49. Pottier, P. Axes de communication et developpement economique / P. Pottier // Revue Economique. – 1963. – № 1. – P. 12-58. (дата звернення: 15.03.2025)

50. Rebuilding Ukraine: Funding challenges and solutions for Ukrainian municipalities - Bankwatch. Bankwatch. URL: https://bankwatch.org/story/rebuilding-ukraine-funding-challenges-and-solutions-for-ukrainian-municipalities (дата звернення: 08.05.2025).

51. REGIONALENTWICKLUNGSSTRATEGIE. STÄRKEN VERBINDEN. 2024. URL: https://res.landesregierung-brandenburg.de/wp-content/uploads/2024/11/20241008_RES-Kompakt_digital-barrierefrei.pdf (дата звернення: 01.05.2025).

52. RESHETILOV G. Local Economic Development in Territorial Communities. UKRAINIAN BLACK SEA REGION AGRARIAN SCIENCE. 2022. Т. 26, № 1. URL: https://doi.org/10.56407/2313-092x/2022-26(1)-7 (дата звернення: 17.04.2025).

53. Rodríguez-Pose A. Sensitizing Package on Local Economic Development. 2005. URL: https://www.ilo.org/sites/default/files/wcmsp5/groups/public/@ed_emp/@emp_ent/documents/instructionalmaterial/wcms_159822.pdf (дата звернення: 17.04.2025).

54. Stadtentwicklungs- politik in DEUTSCHLAND. OECD PUBLICATIONS, 1999. 116 c. URL: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/de/publications/reports/1999/07/urban-policy-in-germany_g1ghg2b7/9789264573192-de.pdf (дата звернення: 29.04.2025).

55. SWINBURN G., GOGA S., MURPHY F. LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT: A PRIMER DEVELOPING AND IMPLEMENTING LOCAL ECONOMIC DEVELOPMENT STRATEGIES AND ACTION PLANS. 2006. URL: https://documents1.worldbank.org/curated/en/763491468313739403/pdf/337690REVISED0ENGLISH0led1primer.pdf (дата звернення: 17.04.2025).

56. Territoriale Agenda 2030. 2020. URL: https://www.bmi.bund.de/SharedDocs/downloads/DE/veroeffentlichungen/2020/eu-rp/gemeinsame-erklaerungen/territoriale-agenda-2030.pdf?__blob=publicationFile&v=4 (дата звернення: 29.04.2025

57. White S. Local Economic Development. Place Based Economic Development with Simon White. URL: https://www.simonwhite.au/local-economic-development/ (дата звернення: 09.04.2025).

58. Wirtschaftsstatistik Brandenburg. Ministerium für Wirtschaft, Arbeit, Energie und Klimaschutz (MWAEK). URL: https://mwaek.brandenburg.de/de/wirtschaftsstatistik-brandenburg/bb1.c.478811.de (дата звернення: 01.05.2025).

59. Біла Церква Інветиційна. 2022. URL: https://new.bc-rada.gov.ua/typy_materialiv/faily/investytsiinyi_pasport_ukr_eng/111495.pdf (дата звернення: 07.05.2025).

ДОДАТКИ

Додатки

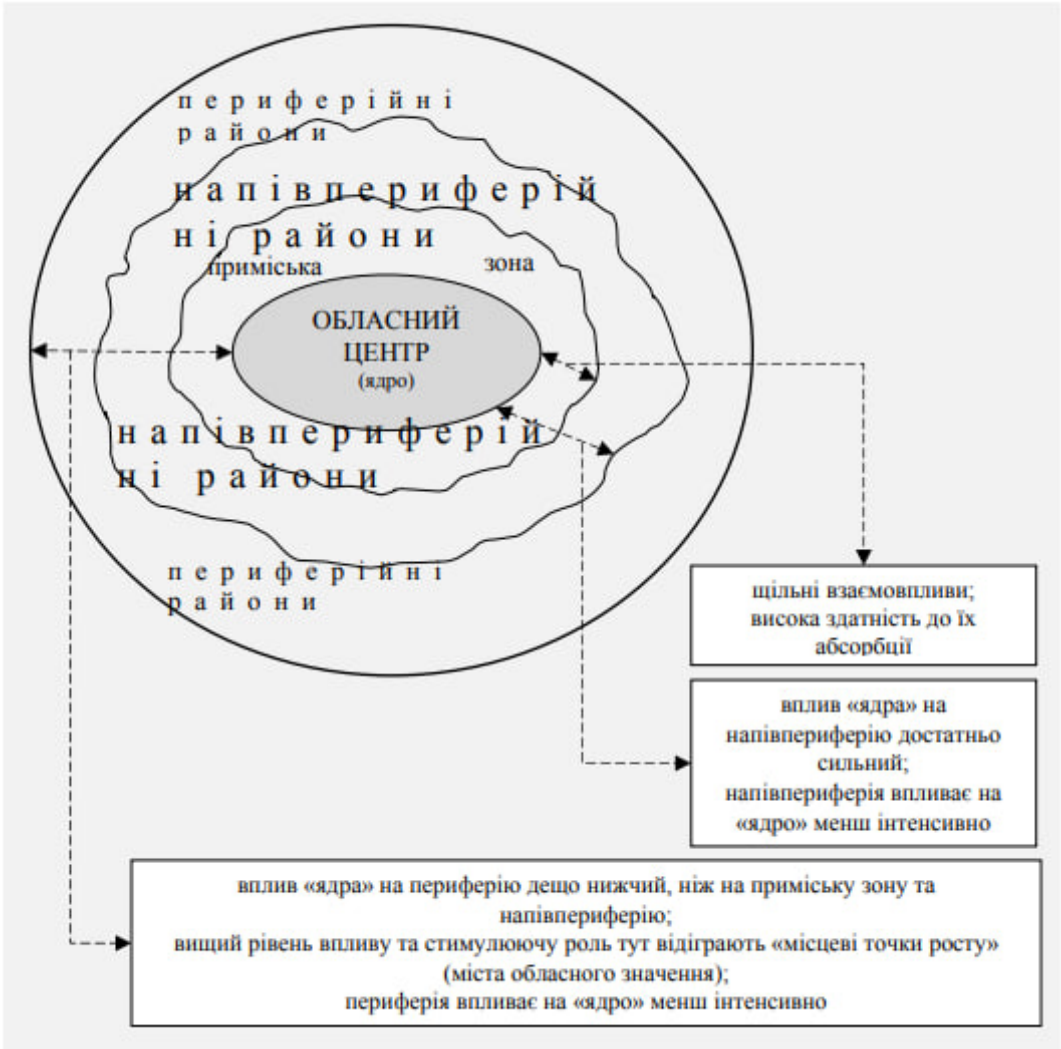

Рисунок 1.1: Сфери взаємодії у системі «центр-периферія» на рівні «обласний центр – територія області» (URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/6_2020/59.pdf) (Дата звернення: 14.02.2025)

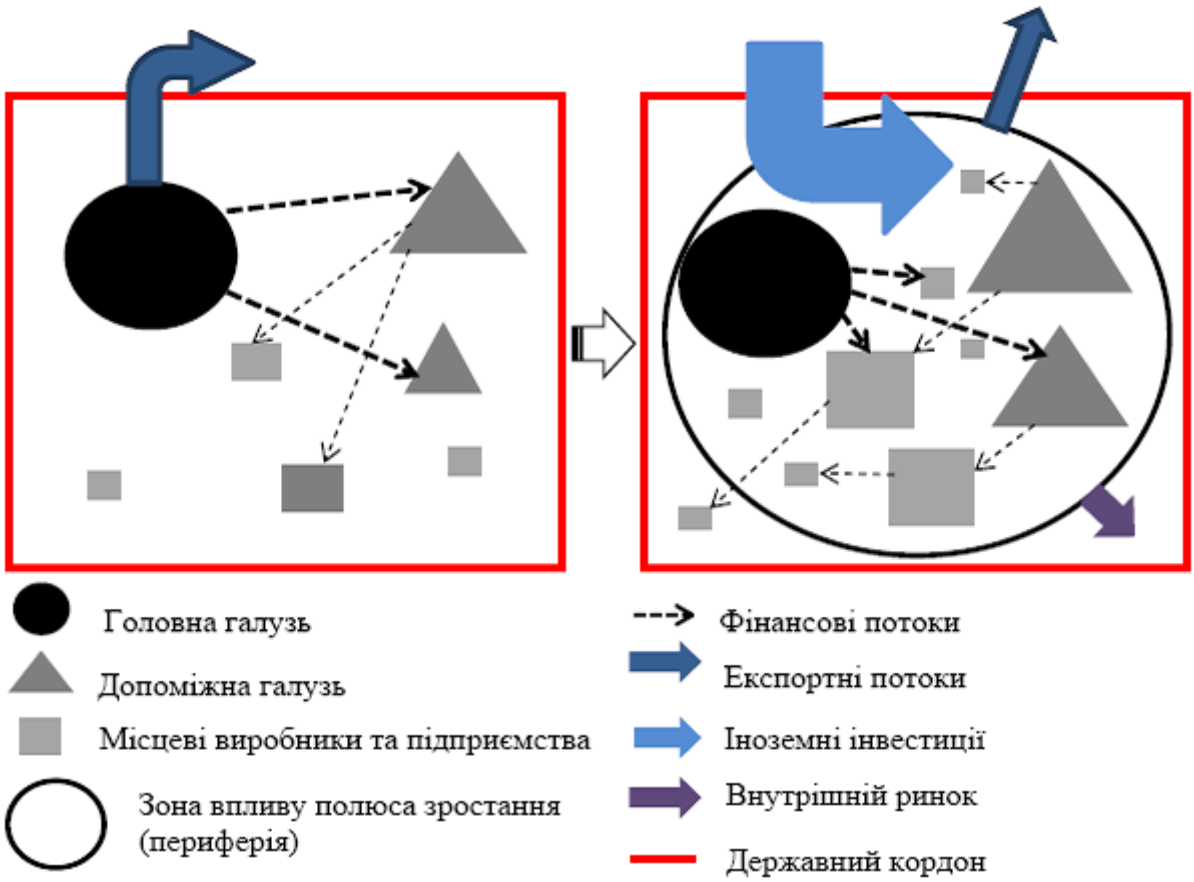

Рисунок. 1.2: Схема полюсів розвитку та їхній розвиток у часовому вимірі (URL: http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4245) (дата звернення: 15.02.2025)

Рисунок 3.1: Розташування федеративної землі Бранденбург на карті Німеччини (URL: https://www.brandenburg.de/cms/detail.php/bb1.c.661004.de?) (Дата звернення: 01.05.2025)

Федеральна земля	**Загальне населення (осіб)**
Німеччина	84669326
Північна Рейн-Вестфалія	18190422
Баварія	13435062
Баден-Вюртемберг	11339260
Нижня Саксонія	8161981
Гессен	6420729
Рейнланд-Пфальц	4174311
Саксонія	4174311
Берлін	3782202
Шлезвіг-Гольштейн	2965691
Бранденбург	2581667
Тюрингія	2122335
Гамбург	1910160
Мекленбург-Передня Померанія	1629464
Саарланд	994424
Саксонія-Ангальт	994424
Бремен	691703

Таблиця 3.2: Загальна кількість населення Німеччини по федеральним землям за 2025 рік (Складено на основі [28])

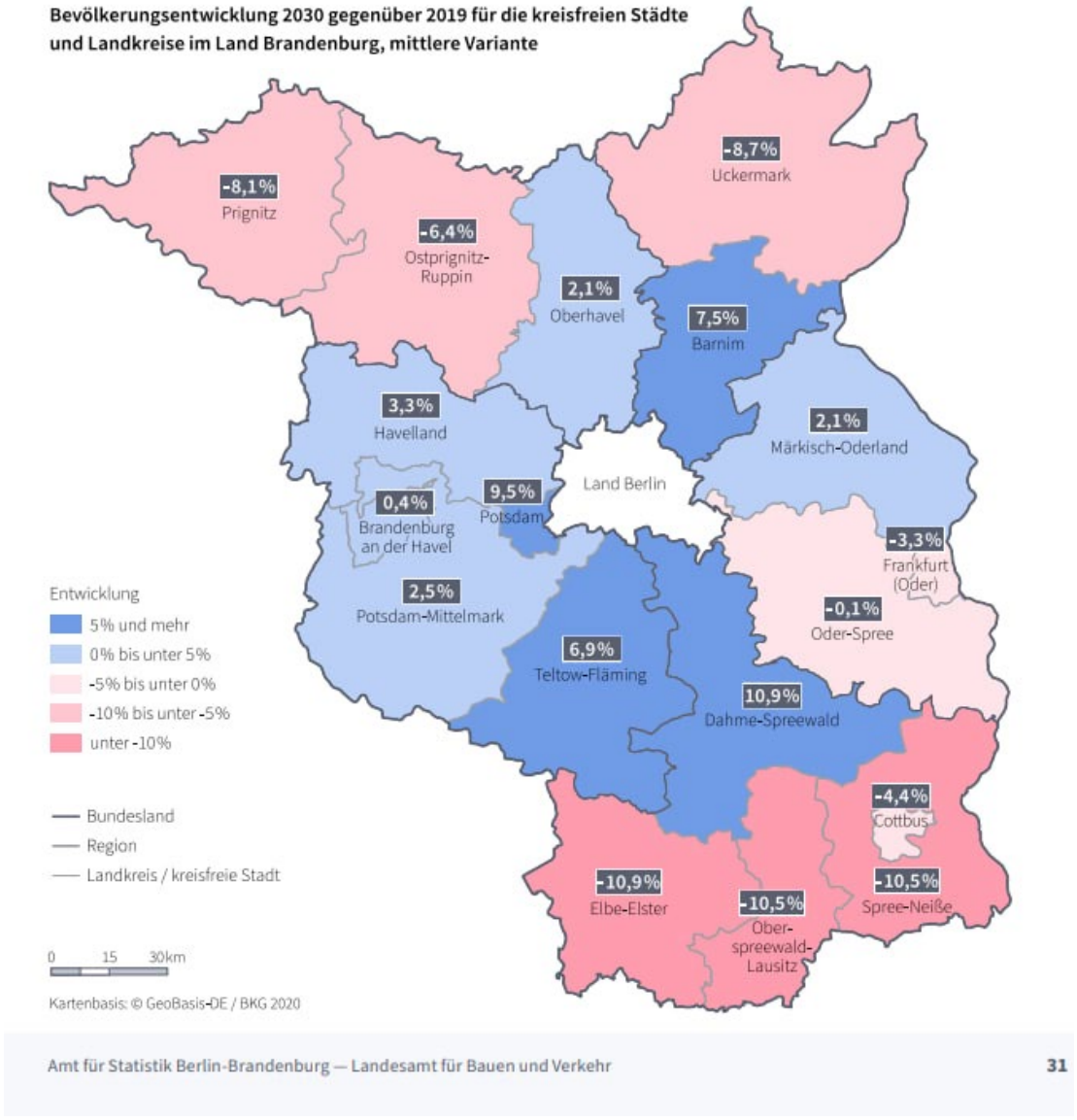

Рисунок 3.3: Прогнозне зростання населення у 2030 році порівняно з 2019 роком для незалежних міст і районів у землі Бранденбург (URL: https://download.statistik-berlin-brandenburg.de/2d433971f996bdf4/ec5cead7539c/SB_A01-08_2021_BB.pdf) (дата звернення: 01.05.2025).

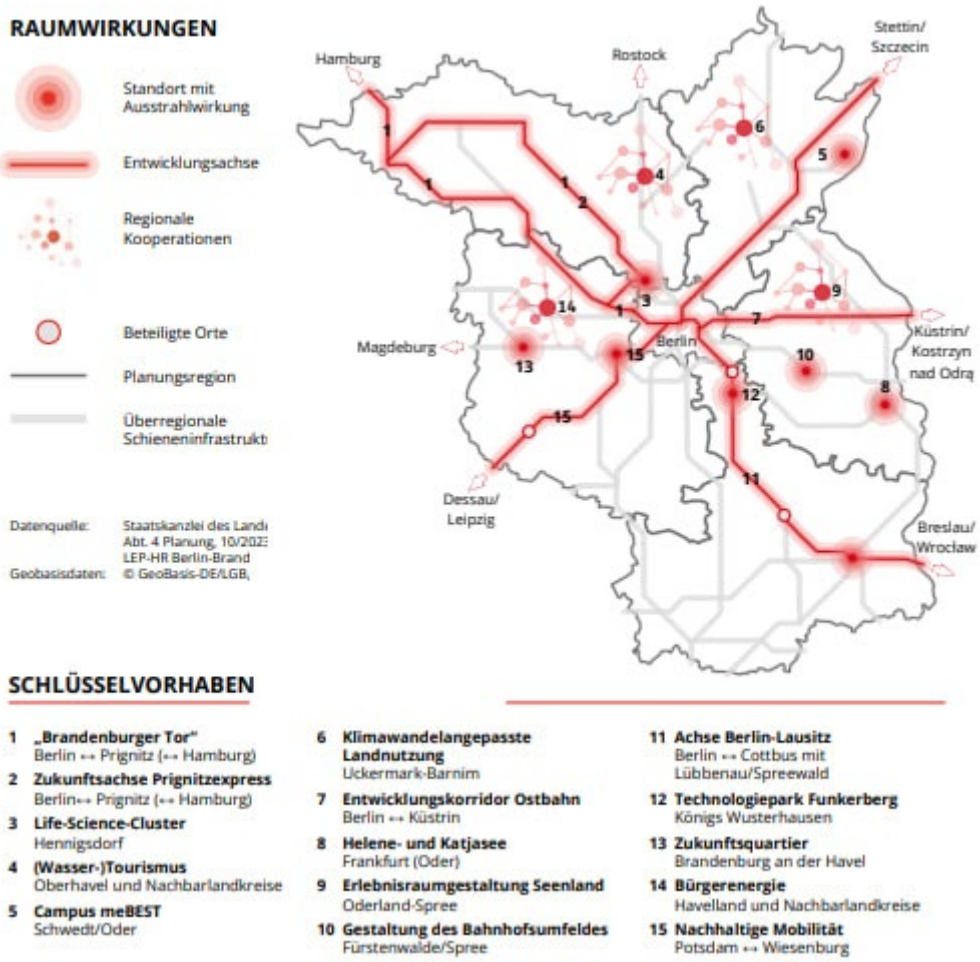

Рисунок 3.4: Карта ключових регіональних проектів стратегічного плану землі Бранденбург (URL: https://res.landesregierung-brandenburg.de/wp-content/uploads/2024/11/20241008_RES-Kompakt_digital-barrierefrei.pdf) (дата звернення: 01.05.2025).

Графік 4.1. Населення міста Біла Церква з 2010 по 2025 роки (побудовано за даними [7])

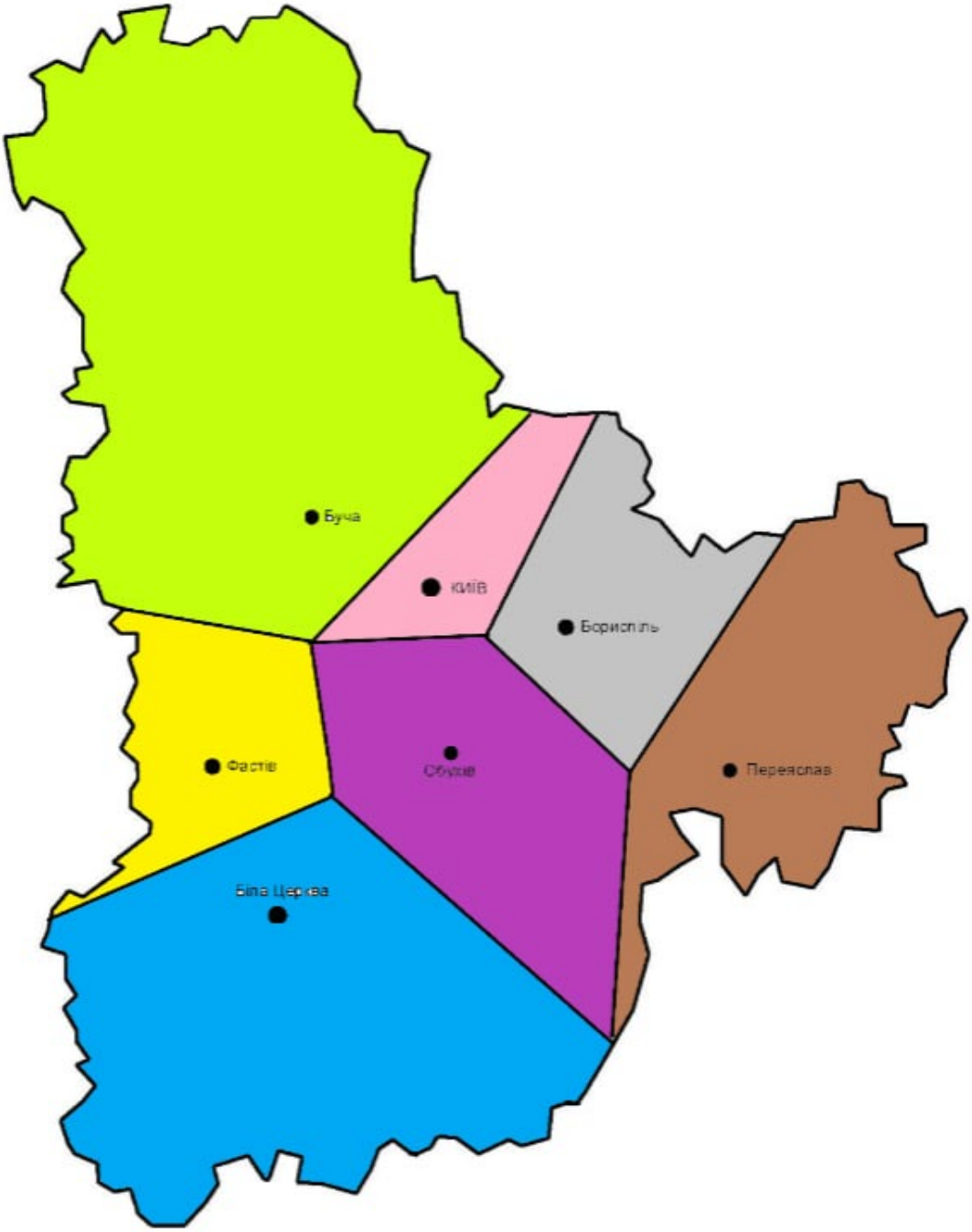

Рисунок 4.2: Зони впливу районних центрів Київської області за методом багатокутників Тіссена.

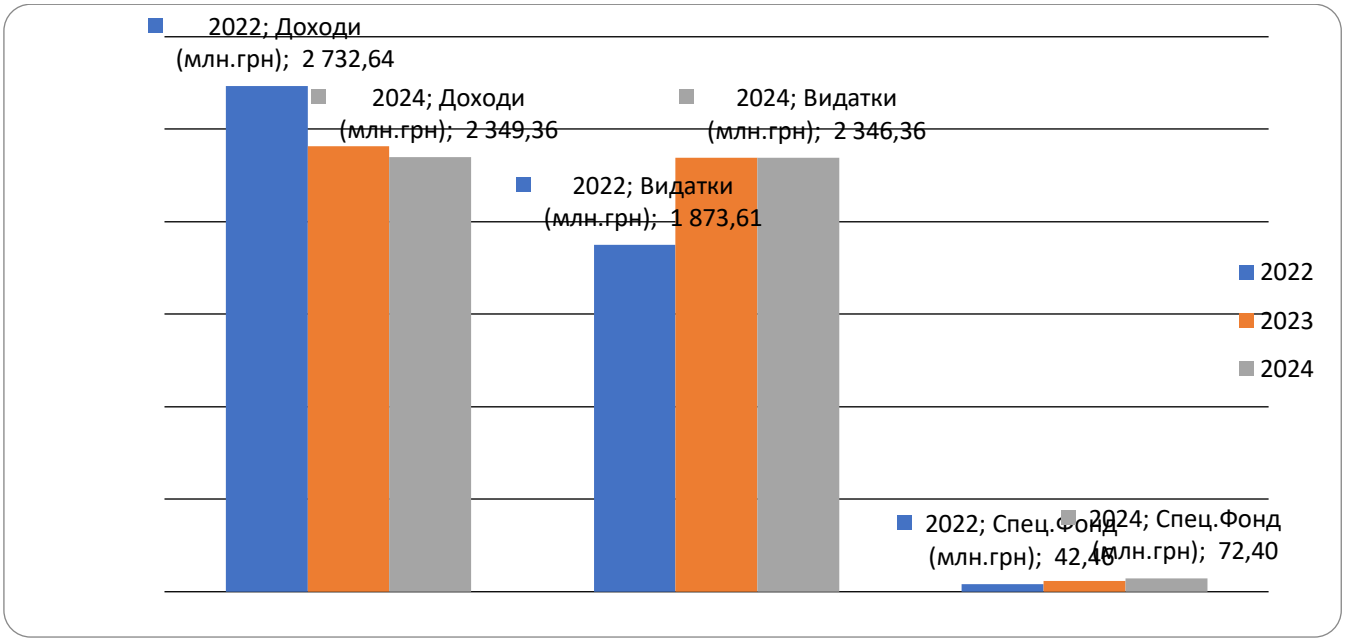

Графік 4.3: Доходи та видатки місцевого бюджету Білої Церкви з 2022 по 2024 роки (Побудовано за даними [3])

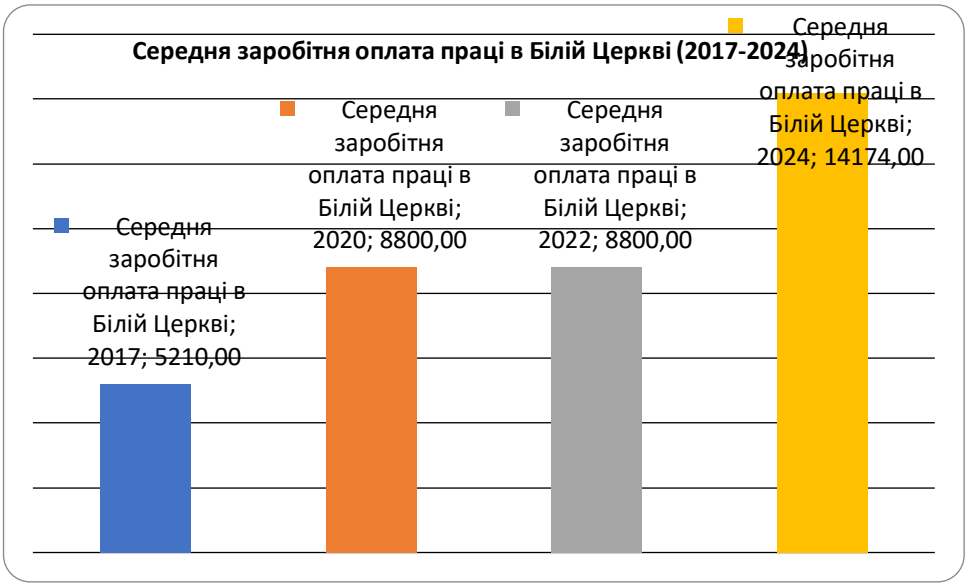

Графік 4.4: Середня заробітня оплата праці в Білій Церкві (2017-2024 рр.) (побудовано за даними [12][10][1][11])

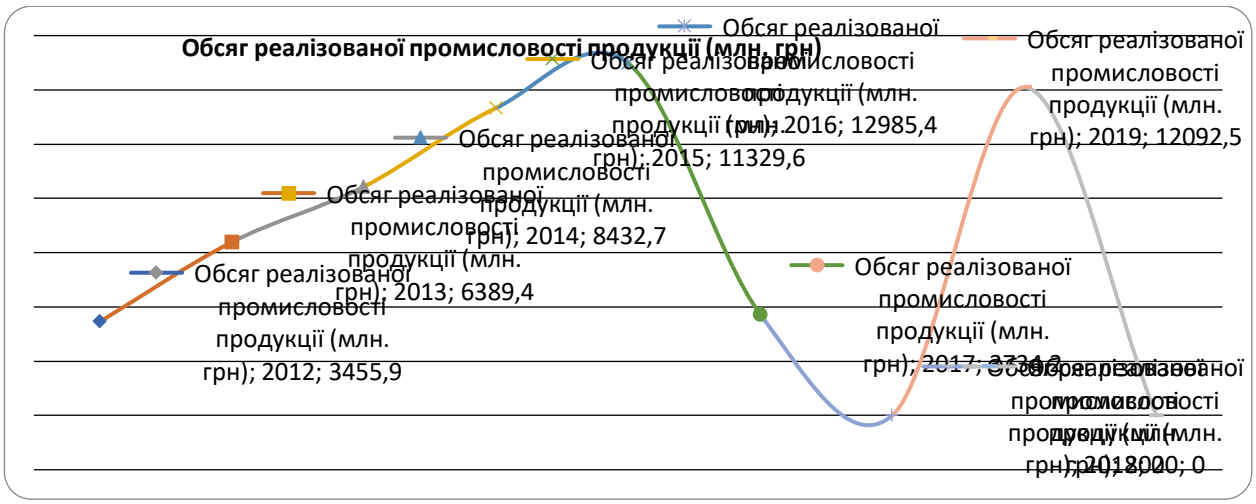

Графік 4.5: Обсяг реалізованої промисловості продукції (млн. грн) (побудовано за даними [12][10][1][11])

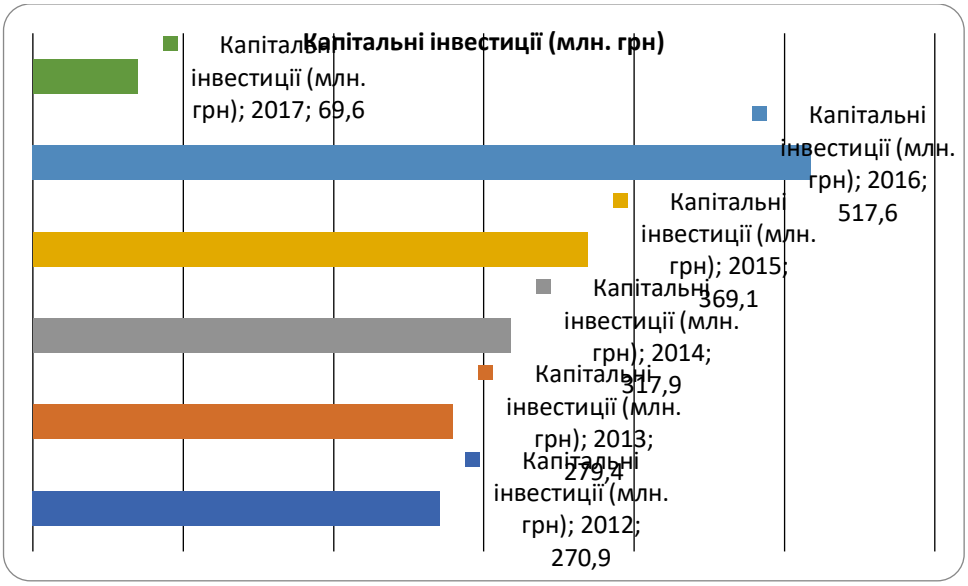

Графік 4.6: Капітальні інвестиції в місто з 2012 по 2017 роки (млн. грн.) (побудовано за даними [12][10][1][11])

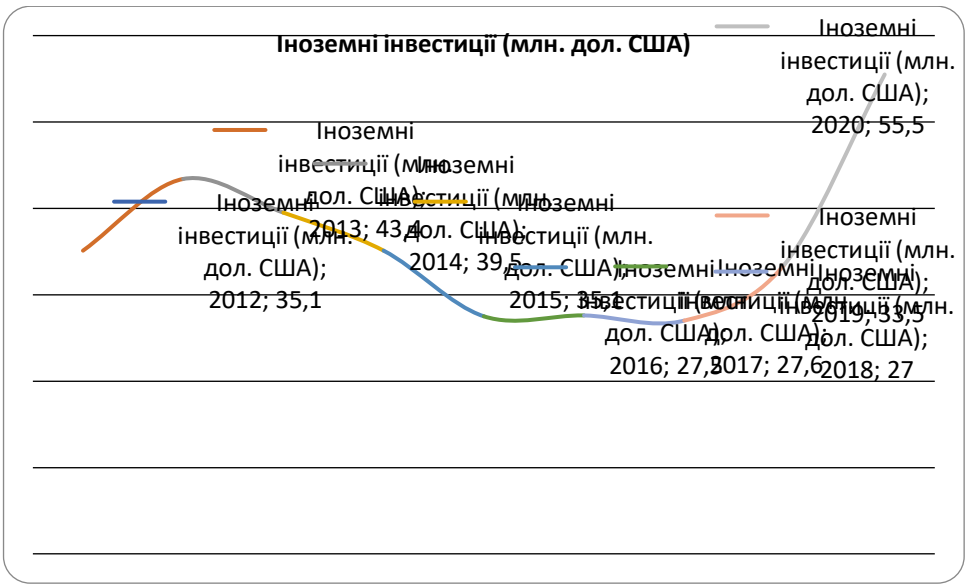

Графік 4.7: Іноземні інвестиції у місто Біла Церква з 2012 по 2020 роки (побудовано за даними [12][10][1][11])

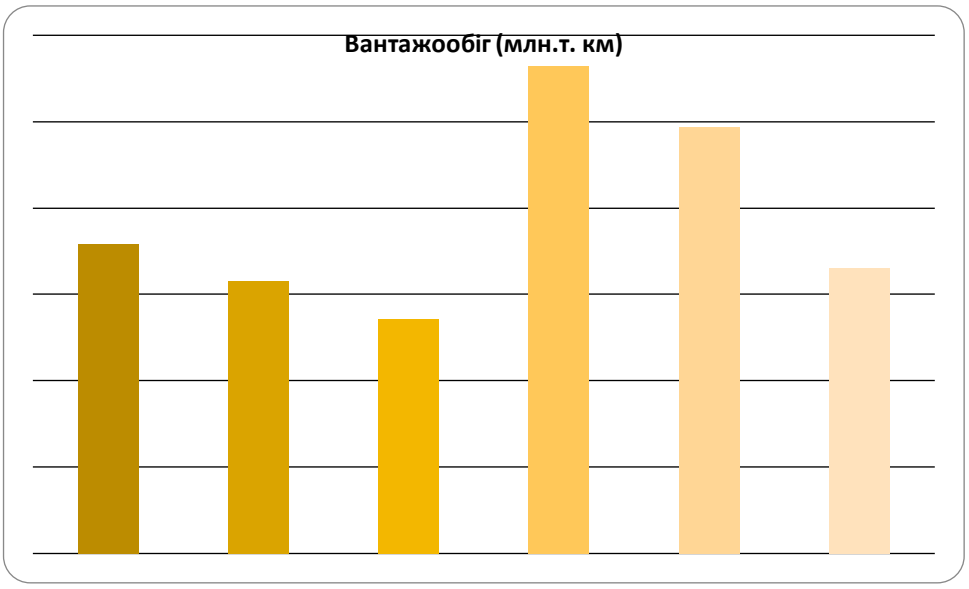

Графік 4.8: Вантажообіг міста Біла Церква з 2012 по 2017 роки (побудовано за даними [12])

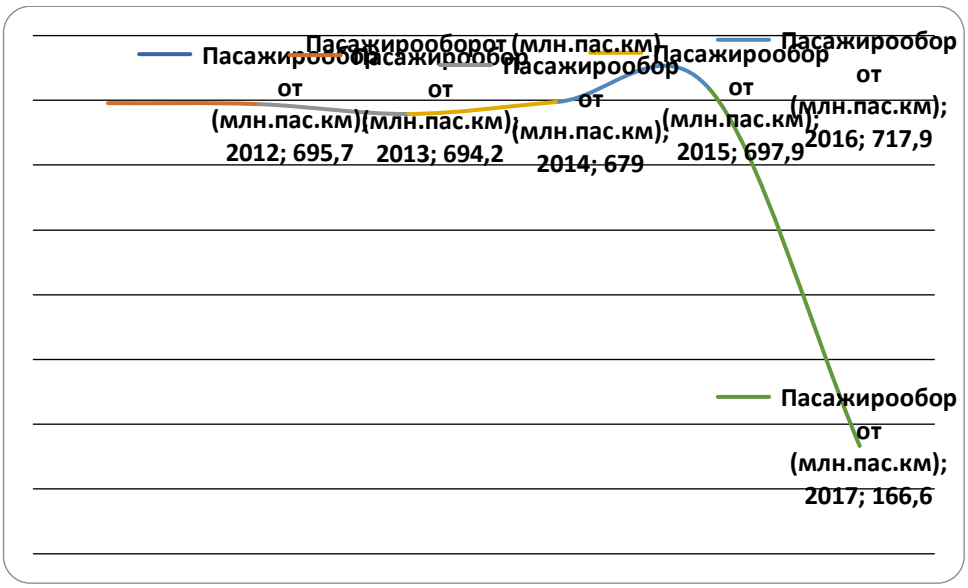

Графік 4.8: Пасажирооборот міста Біла Церква з 2012 по 2017 роки (побудовано за даними [12])

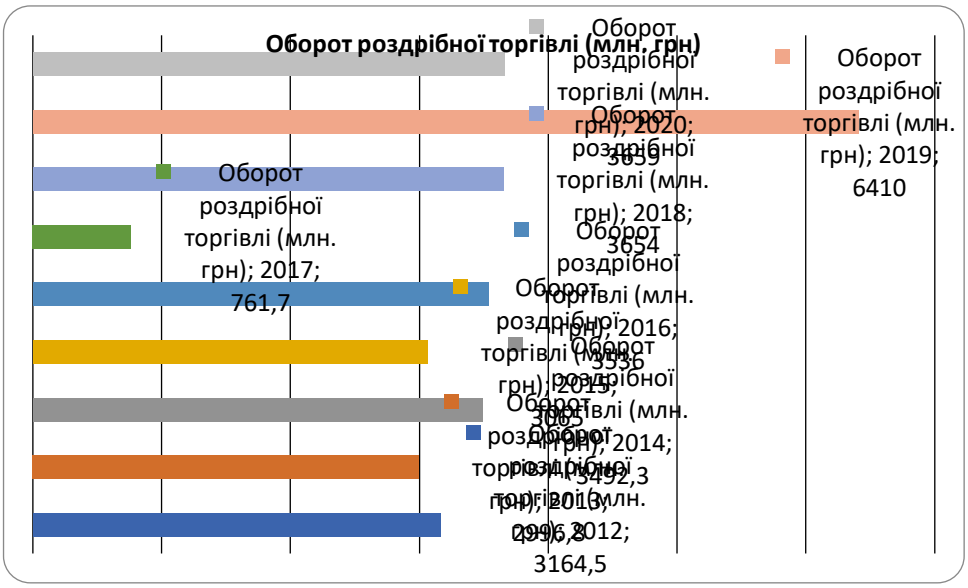

Графік 4.9: Оборот роздрібної торгівлі в місті з 2012 по 2020 роки (побудовано за даними [12][10][1][11])

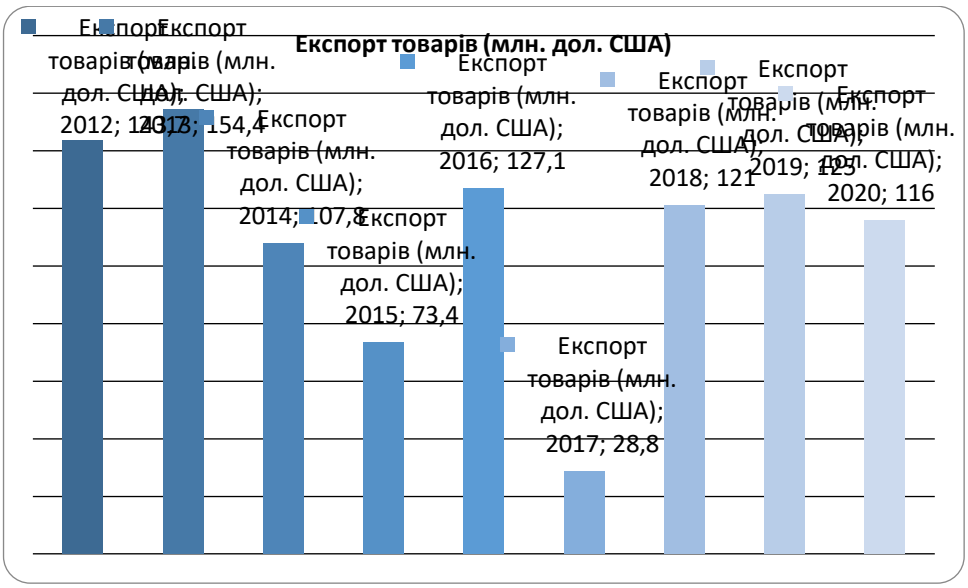

Графік 4.10: Експорт товарів в місто з 2012 по 2020 роки (побудовано за даними [12][10][1][11])

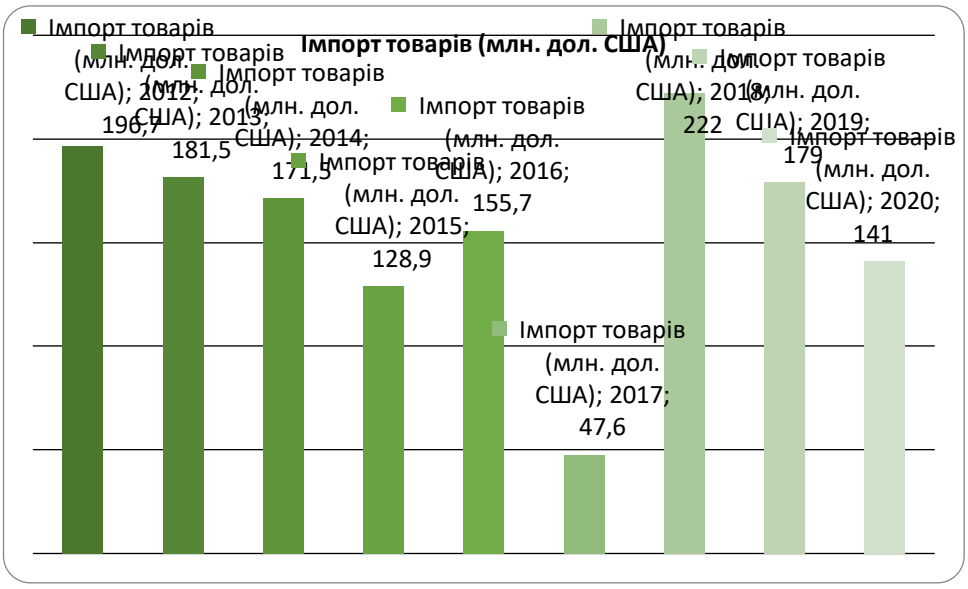

Графік 4.11: Імпорт товарів з міста з 2012 по 2020 роки (побудовано за даними [12][10][1][11])

Основні показники соціально-економічного розвитку Білої Церкви									
Рік	**Обсяг реалізованої промисловості продукції (млн. грн)**	**Капітальні інвестиції (млн. грн)**	**Іноземні інвестиції (млн. дол. США)**	**Вантажообіг (млн.т. км)**	**Пасажирооборот (млн.пас.км)**	**Оборот роздрібної торгівлі (млн. грн)**	**Експорт товарів (млн. дол. США)**	**Імпорт товарів (млн. дол. США)**	**Сальдо**
2012	3455.9	270.9	35.1	17.9	695.7	3164.5	143.7	196.7	-53
2013	6389.4	279.4	43.4	15.8	694.2	2996.8	154.4	181.5	-27
2014	8432.7	317.9	39.5	13.6	679	3492.3	107.8	171.5	-63.7
2015	11329.6	369.1	35.1	28.2	697.9	3065	73.4	128.9	-55.4
2016	12985.4	517.6	27.5	24.7	717.9	3536	127.1	155.7	-28.6
2017	3734.2	69.6	27.6	16.5	166.6	761.7	28.8	47.6	-18.8
2018			27			3654	121	222	
2019	12092.5		33.5			6410	125	179	
2020			55.5			3659	116	141	

Таблиця 4.12: Основні показники соціально-економічного розвитку Білої Церкви з 2012 по 2020 роки (побудовано за даними [12][10][1][11])

Населення (тис. осіб)					
Громада	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**	**2025**
Білоцерківська	222.26	217.39	217.39	217.39	218.00
Володарська	15.76	15.39	15.39	15.39	15.60
Гребіньківська	13.66	13.42	13.42	13.42	13.50
Ковалівська	6.64	6.46	6.46	6.46	6.50
Маловільшанська	10.68	10.46	10.46	10.46	10.60
Медвинська	5.51	5.42	5.42	5.42	5.50
Рокитнянська	25.48	24.82	24.82	24.82	25.00
Сквирська	31.93	31.18	31.18	31.80	31.60
Ставищенська	20.72	20.27	20.27	20.27	20.50
Таращанська	26.24	25.54	25.54	25.54	26.00
Тетіївська	30.76	30.19	30.19	30.19	30.60
Узинська	20.42	20.09	20.09	20.09	20.20
Фурсівська	10.82	10.55	10.55	10.55	10.70

Таблиця 4.14: Населення територіальних громад Білоцерківського району з 2021 по 2025 роки (побудовано за даними [16])

Надходження до загального бюджету громади (грн.)				
Громада	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Білоцерківська	1403755799	2309971455	2644007382	2085367287
Володарська	105111084	113933514	142868929	166932189
Гребінківська	77173870	72491226	93474386	113821350
Ковалівська	70621146	51151428	71623888	109833761
Маловільшанська	59895816	58579788	290666859	137558685
Медвинська	30206903	32573148	39230440	46445366
Рокитнянська	172162607	194936669	217537315	226471953
Сквирська	193817439	210868784	242276296	300419994
Ставищенська	149038524	159287932	195528901	234170294
Таращанська	142712312	152313272	175099439	203875698
Тетіївська	166379490	172809969	193526721	238636709
Узинська	100394053	99770596	111516788	150651486
Фурсівська	63243952	64093435	77103418	92356517

Таблиця 4.15: Надходження до загального бюджету громад району з 2021 по 2025 роки (побудовано за даними [16])

Дохідність земель громади (грн.)				
Громада	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Білоцерківська	197914	206142	272239	413134
Володарська	16311	14292	22919	24800
Гребінківська	44783	44433	52984	55419
Ковалівська	13367	18111	21430	32319
Маловільшанська	22705	23421	21263	25998
Медвинська	11374	11319	16720	17051
Рокитнянська	24402	23493	32935	34255
Сквирська	21595	19774	23784	26305
Ставищенська	12816	16565	23984	25483
Таращанська	13433	12764	16161	18038
Тетіївська	21036	22038	26790	27954
Узинська	47519	38450	38785	41021
Фурсівська	20679	34355	28637	32865

Таблиця 4.16: Дохідність земель громад Білоцерківського району з 2021 по 2025 роки (побудовано за даними [16])

Місцеві податки і збори (2021-2024 рр.) (млн.грн)				
Громада	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Білоцерківська	383.76	373.56	503.83	700.56
Володарська	34.31	34.32	44.59	52.73
Гребінківська	31.76	32.27	42.09	49.24
Ковалівська	13.92	15.05	20.07	27.92
Маловільшанська	19.65	20.93	25.2	31.33
Медвинська	8.76	9.88	12.15	13.16
Рокитнянська	48.14	47.29	57.48	66.92
Сквирська	60.02	59.66	76.36	83.57
Ставищенська	41.24	45	61.57	71.01
Таращанська	40.83	40.22	51.8	63.12
Тетіївська	53.61	53.9	64.07	79.71
Узинська	42.43	37.33	43.82	51.96
Фурсівська	23	31	31	38

Таблиця 4.17: Місцеві податки і збори територіальних громад Білоцерківського району (2021-2025 рр.) (побудовано за даними [16])

Плата за землю (земельний податок + оренда; 2021-2022) (млн. грн)				
Громада	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Білоцерківська	78.12	81.36	107.45	163.06
Володарська	10.11	8.86	14.2	15.37
Гребінківська	11.66	11.57	13.8	14.43
Ковалівська	3.1	4.2	4.97	7.47
Маловільшанська	8.25	8.51	7.72	9.44
Медвинська	2.64	2.62	3.88	3.95
Рокитнянська	16.22	15.61	21.89	22.17
Сквирська	18.87	17.27	20.78	22.98
Ставищенська	8.63	11	16.16	17.17
Таращанська	10.17	9.67	12.24	13.66
Тетіївська	15.93	16.69	20.29	21.17
Узинська	19.43	15.72	15.86	16.77
Фурсівська	5.75	10	8	9

Таблиця 4.18: Плата за землю в територіальних громад Білоцерківського району (2021-2025 рр.) (побудовано за даними [16])

Фіксальна віддача території громади (2021-2024 рр.) (млн.грн)				
Громада	**2021**	**2022**	**2023**	**2024**
Білоцерківська	3.56	5.85	6.7	5.28
Володарська	0.16	0.18	0.23	0.26
Гребінківська	0.29	0.27	0.35	0.43
Ковалівська	0.3	0.22	0.3	0.47
Маловільшанська	0.16	0.16	0.8	0.37
Медвинська	0.13	0.14	0.16	0.2
Рокитнянська	0.25	0.29	0.32	0.34
Сквирська	0.21	0.24	0.27	0.34
Ставищенська	0.21	0	0.29	0.34
Таращанська	0.18	0.2	0.23	0.26
Тетіївська	0.21	0.22	0.25	0.31
Узинська	0.24	0.24	0.27	0.36
Фурсівська	0.22	0.23	0.27	0.33

Таблиця 4.19: Фіксальна віддача території громад району (2021-2024 рр.) (побудовано за даними [16])